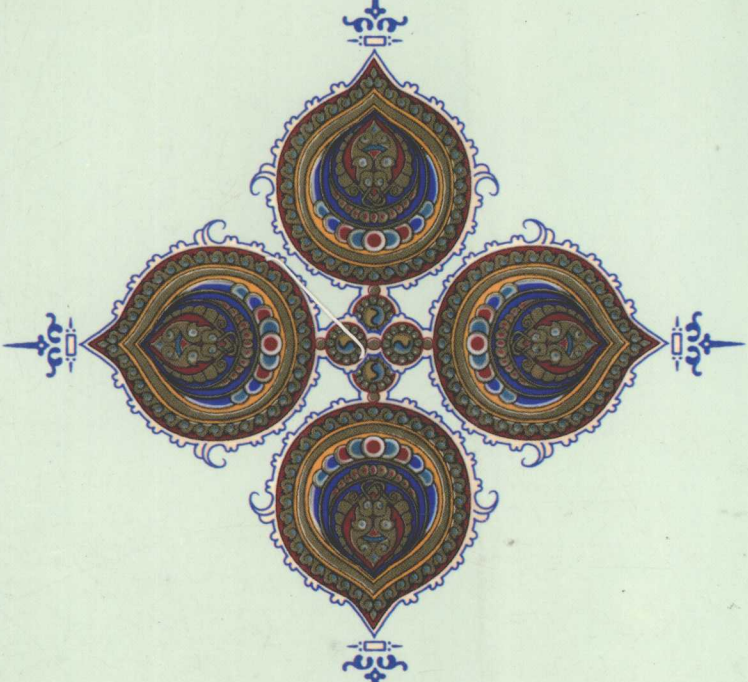
چمەنلەرسەلكنى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

ISBN 7-228-08755-0
(民文)定价:10.50元

ISBN 7-228-08755-0
9 787228 087556 >

15
1222
1

چىمەنلەرسەلكىنى

نەشرگە تەييارلىغۇچى : مۇنەۋۋەر ھەببۇللاھ نۇر

图书在版编目(CIP)数据

花园微风/米娜瓦尔·艾比布拉·努尔 整理. —乌鲁木齐:新疆人民出版社,2004.5
ISBN7—228—08755—0

Ⅰ.花 … Ⅱ. 米… Ⅲ.诗歌—作品集—中国—近代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. I222

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2004)第 039094 号

责任编辑：买买提吐尔地·米尔孜艾合买提
责任校对：艾加尔古丽·吐尔逊
封面设计：艾克拜尔·萨里

花园微风(维吾尔文)

米娜瓦尔·艾比布拉·努尔 整理

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码:830001)
乌鲁木齐仁祥印务有限公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 7 印张 插页 2
2004 年 5 月第 1 版 2004 年 5 月第 1 次印刷
印数:1 — 3000

ISBN—228—08755—0 定价:10.50 元

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
مەسئۇل كوررېكتورى: ھەجەرگۇل تۇرسۇن
مۇقاۋىسىنى لايىلىگۇچى: ئەكبەر سالىھ

چىمەنلەر سەلكىنى

تۇزگۇچى: مۇنەۋۋەر ھەببۇللاھ نۇر
*
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
ئۇرۇمچى رېنشياڭ باسمىچىلىق چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى: 1168×850 مم، 1/32؛
باسما تاۋىقى: 7؛ قىستۇرما ۋاراقى: 2
2004 - يىل 5 - ئاي 1 - نەشرى
2004 - يىل 5 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 3000 — 1
ISBN—228—08755—0
باھاسى: 10.50 يۈەن

كىرىش سۆز

ئۆزبېك كلاسسىك ئەدەبىياتى جۇڭخۇا مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولۇپ، ئۇ قەدىمىيلىكى، ھەجمىنىڭ ئىنتايىن زور، كۆلىمىنىڭ ناھايىتى كەڭلىكى، تۈرىنىڭ كۆپ، شەكلىنىڭ خىلمۇخىللىقى، مەزمۇنىنىڭ مول ۋە سەرخىللىقى، شۇنداقلا بەدىئىي سەنئەت جەھەتتىن دۇنياۋى سەۋىيە يارىتالىقى، شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپ تەرەپلىمە قىزىش ۋە تەتقىق قىلىش قىممىتىگە ئىگە ئىكەنلىكى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ.

ھەممىگە مەلۇمكى تارىختىن بۇيان مەملىكىتىمىزنىڭ شىمال جاڭ رايونى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا ئەللىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي ئالاقە ئۇزۇلمەي داۋاملىشىپ ۋە ئۇزلۇكسىز تەرەققىي قىلىپ كەلگەن. بولۇپمۇ چاغاتاي تىلى ۋە چاغاتاي ئەدەبىياتى دەۋرىدە بۇ رايونلاردىكى چاغاتاي تىلىنى ئورتاق قوللانغۇچى تۈركىي تىللىق مىللەتلەر، بولۇپمۇ ئۇيغۇر ۋە ئۆزبېك خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىي ئالاقە ناھايىتى قويۇق بولغان. نەتىجىدە ئۆزبېك كلاسسىك ئەدەبىياتى نەمۇنىلىرى بىلەن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى نەمۇنىلىرى دەۋردىن - دەۋرگە ئۆزئارا ئۆتۈشۈش ئارقىلىق ئۇيغۇر ۋە ئۆزبېك خەلقى ئارىسىغا كەڭ تارقىلىپ، بۇ ئىككى مىللەت خەلقىنىڭ ھاياتىغا، تۇرمۇشىغا، ئېڭىغا ۋە مەنىۋى دۇنياسىغا خۇددى ئۆزىنىڭكىدەكلا سىڭىپ ئۆزلىشىپ كەتكەن. بۇ قىممەتلىك ئابىدىلەرنىڭ كۆپ قىسمى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ياشىغۇچى ئۇيغۇر ۋە ئۆز-

بىك خەلقى ئارىسىدا بۇگۈنگىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە. بۇ ئەدەبىي مىراسلار جۈملىدىن مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى ئەڭ قىممەتلىك يادىكارلىقلار قاتارىدىن ئورۇن ئالماقتا.

قەدىرلىك دوستلار، قولىڭىزلاردىكى توپلامغا ئۆزبىك ۋە ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىغا ئەڭ كەڭ تارقالغان، رايونىمىز شىنجاڭ- دا ياشىغۇچى ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدىن تېپىلىپ قۇتقۇزۇۋېلىن- غان، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تەرىبىيۋى ئەھمىيىتى، ئېستېتىك قىممىتى، تەتقىقات قىممىتى ۋە باشقا جەھەتلەردىن ئۆز قىممە- تىنى مەڭگۈ ساقلاپ قالالايدىغان قەدىمكى ئەسەرلەردىن بىر قىسمى تاللاپ، كىرگۈزۈلدى. بۇ ئەسەرلەر تۆۋەندىكى مەنبەلەر- دىن ئېلىندى:

1. «ئەرمۇغانى خىسلەت» — خىسلەت ئىشاننىڭ توپلە- شى، شەۋكەتنىڭ قەلەمگە ئېلىشى ۋە موللا تويچىخاننىڭ خىرا- جەت چىقىرىشى ئارقىسىدا ھىجرىيە 1329 ـ يىلى تاشكەنت غۇلامىيە مەتبەئەسىدە بېسىلغان 238 بەتلىك تاش باسما، تولۇق نۇسخا.

2. «بەيازى ھەزىنى» — شەۋكەتنىڭ قەلەمگە ئېلىشى بىلەن ھىجرىيە 1331 ـ يىلى چاپ قىلىنغان 240 بەتلىك تاش باسما، تولۇق نۇسخا.

3. «بەياز» — شەۋكەتنىڭ قەلەمگە ئېلىشى بىلەن ھىجرە- يە 1328 ـ يىلى تاشكەنت غۇلامىيە مەتبەئەسىدە چاپ قىلىن- غان. تاش باسما 240 بەتلىك، تولۇق نۇسخا.

4. «بەيازى ھەزىنى» — شەۋكەتنىڭ قەلەمگە ئېلىشى، موللا ئەكمەلخان ئىسلامباي ئوغلىنىڭ خىراجەت چىقىرىشى ئار- قىلىق ھىجرىيە 1329 ـ يىلى تاشكەنت غۇلامىيە مەتبەئەسىدە چاپ قىلىنغان تاش باسما، 240 بەتلىك تولۇق نۇسخا.

يۇقىرىقى تۆت پارچە توپلام ئاساسىدا بىر قىسىم ئۆزبىك كلاسسىك شائىرلىرىنىڭ ھەر خىل شەكىل ۋە ھەر خىل ئۇسـ

ئۇسلۇبتا ئىجاد قىلىنغان ئىنتايىن گۈزەل ۋە مەزمۇندار لىرىك شېئىرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى. بۇ ئەسەرلەرنىڭ بىر قىسمى ئۆزبېك خەلقىنىڭ خۇش ئاۋاز مۇقامچىسى ۋە خەلق كۈيچىسى موللا تويچىخان كۈيلىگەن كۈيلەر ۋە ئۆزبېك كلاسسىك مۇزىكىسى 6 مۇقام سىستېمىسىدىكى نەۋا، دۇگاھ، ئۇشاق، چارىگاھ، بەيات، دىباچە، ئەۋجى قاتارلىق كلاسسىك مۇزىكىلارنىڭ ۋە گىرىيە، گۈلىيار، دىلخىراج قاتارلىق خەلق مۇزىكىلىرىنىڭ تېكىستلىرى بولغان. شۇڭا، بۇ ئەسەرلەرنىڭ كەڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى بىلەن يۈز كۆرۈشۈشى ئۆزبېك كلاسسىك مۇزىكىسى 6 مۇقام، ئۇيغۇر كلاسسىك مۇزىكىسى 12 مۇقام ۋە مۇقام تېكىستلىرى، خەلق كۈيلىرى تەنقىقاتى، شۇنداقلا ئۇيغۇر، ئۆزبېك خەلقىنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتى، ئېتنوگرافىيىسى، تىلى ۋە يەرلىك شېۋىلىرى تەنقىقاتى ئۈچۈن قىممەتلىك ماتېرىيال مەنبەسى بولۇپ قالغۇسى. بۇ كىتابنى نەشرگە تەييارلاشتا يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان تۆت پارچە ئەسەرنىڭ تولۇق نۇسخىسى ئىنچىكە سېلىشتۇرۇپ چىقىلدى. ئەسلىگە سادىق بولۇش پرىنسىپىغا ئاساسەن ئەسەرلەرنىڭ تىل جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكىگە ھۆرمەت قىلىندى ۋە ئەسەرنىڭ تىلى ئەسلىي ئاپتور تىلى ئۇيغۇر يېزىقىدا ترانسكرىپسىيە قىلىندى. يەرلىك شېۋە ئالاھىدىلىكى گەۋدىلەندۈرۈلگەن شېئىرلارنىڭ تىلىمۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئەينەن ترانسكرىپسىيە قىلىندى. بىر تۈركۈم ئەسەرلەر باشلىنىشتىن بۇرۇن ئاپتورنىڭ كىملىكى، قايسى خىل ژانىردا يېزىلغانلىقى ۋەياكى قايسى كۈيگە سېلىنغانلىقى، نېمە سەۋەبتىن، كىمگە بېغىشلانغانلىقى مەزكۇر ئەسەرنىڭ باش قىسمىغا ئېنىق ئىلاۋە قىلىندى. تەنقىقاتچىلىرىمىزغا قۇلايلىق بولسۇن دەپ ھەربىر ئەسەرنىڭ ئاخىرىدا ئەسلىي نۇسخىسىدىكى قايسى كىتابنىڭ قانچىنچى بېتىدىن ئېلىنغانلىقى ئەسكەرتىپ قويۇلدى. توپلامدىكى

كلاسسىك نامايەندىلەر ۋە ئۇلارنىڭ نەمۇنىلىرىنى مەقسەتسىز هالدا ئارىلاشتۇرۇپ قويۇشتەك خاتالىقلارنىڭ سادىر بولماسلىقى ۋە بۇرۇن قىسمەن هالدا ئارىلىشىپ كەتكەن ئەھۋاللارغا تۇزىتىش بېرىش ئېھتىياجىدىن شائىرلارنىڭ تەرجىمھالى ئۇستىدە ئىنچىكىلەپ ئىزدىنىپ، ئىمكانىيەت يار بەرگەن ئەھۋال ئاستىدا ئۇلارنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى بېرىلدى. ئوخشاش ئىسىملىك ياكى ئوخشاش تەخەللۇسلۇق شائىرلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى بىر - بىرىدىن پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئىسمى ياكى تەخەللۇسىنىڭ ئاخىرىغا يۇرتى قوشۇپ يېزىلدى. ئەسەرلەردىكى چۈشىنىش قىيىن بولغان سۆزلەرنىڭ لۇغىتى كىتاب ئاخىرىدا بېرىلدى.

بۇ كىتابقا ئەسەرلىرى كىرگۈزۈلگەن شائىرلار تۈركىي مىللەتلەر كلاسسىك ئەدەبىياتىدا مۇھىم ئورۇن تۇتقانلىقتىن يېتىلگەن نامايەندىلەردىن بولۇپ ئۇلارنىڭ بىزگە سۈنغان نەمۇنىلىرى تېمىسىنىڭ رەڭدارلىقى، مەزمۇنىنىڭ كەڭ ھەم چوڭقۇرلۇقى، پەلسەپىۋى پىكىر چۈشەنچىلەرنىڭ روشەنلىكى، تىلىنىڭ راۋان، ئاممىباب، گۈزەل، شېرىن، ۋە جەلبدارلىقى، شۇنداقلا تارىخىنىڭ ئۇزۇن، ئۇسلۇبىنىڭ ئۆزگىچە ۋە شەكلىنىڭ خىلمۇخىللىقى بىلەن كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىپ، ئەڭ گۈزەل ۋە ئەڭ چوڭقۇر ھېس - تۇيغۇسىنى قوزغاپ پىكىر بۇلىقىنىڭ كۆزىنى ئاچىدۇ. بۇ ئەسەرلەر ئۆزبېك كلاسسىك ئەدەبىياتى چېمەنزارىدىن ئەسكەن خۇشبۇي شامال كەبى دىمىغىڭىزغا ئۇرۇلۇپ، سىزگە هۇزۇر ۋە ئېستېتىك زوق بەخش ئەتسىلا، بۇ كىتابنى نەشرگە تەييارلاش جەريانىدا چەككەن جاپا - مۇشەققەتلىرىم بىكارغا كەتمىگەن بولىدۇ. بۇ ئەسەرلەر يەنە ئۆزبېك ۋە ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى، كلاسسىك مۇقام ۋە مۇقام تېكىستلىرى، شۇنداقلا خەلق كۇيلىرىنىڭ تېكىستلىرىنى قېزىشىمىز ۋە تەكشۈرۈپ تەنقىق قىلىشىمىزدا،

كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىمىزدا ئۆتكەن ئوخشاش ئىسىملىك ۋە ئوخشاش تەخەللۇسلۇق ئەدىبلىرىمىز ۋە ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى پەرقلەندۈرۈش ھەم ئۇلار ئۇستىدىكى تەنقىداتىمىزنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشىمىزدا بىزنى ئەھمىيەتلىك ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەيدۇ.

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، «چىمەنلەر سەلكىنى» ناملىق بۇ بەيازنى نەشرگە تەييارلاش مېنىڭ قەدىمكى ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلاش خىزمىتى ئۇستىدىكى تۇنجى قەدىمىم بولغاچقا تەجرىبەمنىڭ كەملىكى، سەۋىيەمنىڭ تۆۋەنلىكى سەۋەبىدىن كۆرۈلگەن خاتالىق ۋە سەۋەنلىكلەرنى ۋاقتىدا تۈزىتىۋېلىشىم ئۈچۈن تەنقىدىي پىكىر بېرىشىڭىزنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن.
بۇ كىتابنى نەشرگە تەييارلاش جەريانىدا ماڭا يېقىندىن ياردەم بەرگەن ئۇستازىم شۇكۇر يالقۇن ۋە دادام ھەبىبۇللاھنۇر مەخدۇمغا چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز 1

ئەكمەلخان تۆرە 1

ئەلمەئى 6

ئەمىر ئۈمەرخان 8

پىرىم قارى ئەندىجانى 14

خىسلەت شاشى 21

خىلۋەتى 35

دىلكەش تاشكەندى 37

راغىبى 45

زەۋقى 52

شەۋقى 54

شەۋكەت 58

فەزلى 76

فۇرقەت 83

كامىل خارەزمى 87

كەمى 100
مەۋلانە ۋەسلى 119
مۇخلىس 127
مۇقىمى 133
مىسكىن 143
ھۇۋەيدا 145
سۆزلۈك 152

ئەكمەلخان تۆرە

ئەكمەلخان تۆرە (ئەكمەل تاشكەندى) — تاشكەنتتە تۇغۇلغان بولۇپ، (تۇغۇلغان يىلى ئېنىق ئەمەس) 1883 ـ يىللىردا ۋاپات بولغان. ئەكمەلخان تۆرە ئۆزبېك ئەدەبىياتى تارىخىدىكى مەرىپەتپەرۋەر شائىر. ئۇنىڭ شېئىرىيەتىنىڭ ھەر خىل شەكىللىرىدە ئىجاد قىلغان ئەسەرلىرى ئەل ئارىسىغا ناھايىتى كەڭ تارقالغان.

ئەكمەلخان تۆرە دەسلەپكى مەزگىللەردە قوقان (خوقەند) مەدرىسىلىرىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، قەشقەرگە كەلگەن ۋە بىر مەزگىلدىن كېيىن قەشقەرگە قازى بولغان. ئۇ بىرنەچچە مۇددەت قەشقەردە تۇرغاندىن كېيىن، تاشكەنتكە قايتىپ كېتىپ مەكتەپ ئېچىپ تالىپلارنى تۇركۇملەپ تەربىيىلەپ چىقىدۇ. ئەكمەلخاننىڭ بالىلارنى ئوقۇتۇشتىكى ئۇسۇلى باشقا مۇدەررىسلەرگە قارىغاندا بىرقەدەر ئىلغارلىققا ئىگە بولۇپ، بۇ ھال مۇتەئەسسىپ روھانىيلارنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرايدۇ. شۇ سەۋەبلىك ئەكمەلخان تۆرە بۇخاراغا كۆچۈپ كېتىدۇ. ئەكمەلخان تۆرىنىڭ ھاياتى قىيىنچىلىق ئىچىدە ئۆتكىنى ئۈچۈن، يازغان شېئىرلىرىنى توپلاپ دىۋان تۈزۈشكە ئىمكانىيىتى يار بەرمىگەن. ئەمما، بۇ ئوت يۈرەك شائىرنىڭ ئەسەرلىرى «تەزكىرەئى ھاجى ئەبدۇلئەزىم»، «تارىخى ئەمىنىيە»، «بەيازى مۇھەللا»، «ئەرمۇغانى خىسلەت» ۋە «بەيازى كەمى» قاتارلىق مەجمۇئەلەرگە كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، بۇ نەمۇنىلەر

بىزگىچە تولۇقى بىلەن يېتىپ كەلگەن. ئەكمەلخان تۆرە يەنە ئەرەب تىلىدا «تەجۋىدى ئۇمۇل كىتاب» (قۇرئاننىڭ توغرا ئوقۇش قائىدىلىرى) ۋە «ئىلمى فەرىنىز» (مىسرالارنىڭ تەقسىملەش ئىلمى) قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

غەزەل

تەرانە ئەزئەكمەلخان تۆرە

يار ئەغيارە شەككەر خەند ئېلە تا سۆز قاتەدۇر،
رەشكدىن ئاچچىغ - ئاچىغ ۋەھ مەنى قان يىغلاتەدۇر.
كۆزدە ياشىمنى ئەجەب يۇزدە نىقابىن كۆرغەچ،
يايلۇر چەرخ ئۇزە سەييارە، قۇياش چۇن باتەدۇر.
رەشكدىن رىشتەئى جانىمدە شىكەن ئۆزرە شىكەن،
غالىبا سۇنبۇلى زۇلفىنى سەبا تەبرەتەدۇر،
نېتاك ئويغانماسە مەھشەر تاكى ۋەسل ئويقۇسىدىن،
ئولكى تاك ئانقۇچە يارە قۇچاغىدە ياتەدۇر.
بۇلھەۋەسلەرنى بەرابەر بىلۇر ئول ئاشىقكىم،
بىر باقىشىدە دىلۇ دىنىنى بەراجەر ساتەدۇر.
راستكىم راستىبن ئېرمەس كۆروك ئول كەجنەزەرى،
راستلىق بابىدە سەرۇى قەددىغە ئوخشاتەدۇر.
ھەدەقى سىنە شىكاف ئۇزرە شىكاف ئولسا نېتەك،
تا مۇقەۋۋەس قاشى ناۋەك ئۇزە ناۋەك ئاتەدۇر.
نې رەۋىش بىرلە ئەجەل فەرزىنىدىن مات ئولماس،
بۇ بىسات ئۇستىدە ھەر شاھگە ئات ئويناتەدۇر.
ئەكمەل ئول ئاي يۇزىنى كۆرمەدى ۋەھ - ۋەھ ھەرگىز،
نېچە ئەنجۇم كەبى يۇزنى ياشۇروپ تۇن قاتەدۇر.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 39 - بەت)

مۇخەممەسلەر

مۇخەممەسى ئەكمەلخان شاشى بەرغەزەلى غازى

باغ ئارا كىرگىل كۈلۈپ گۈلچېھرە رەئنالانماسۇن،
غۇنچە تۇممارىن يازىپ ناز ئىلە زىيبالانماسۇن،
نەرگىسىڭ ھەم كۆز ئاچىپ ھەر يان تەماشالانماسۇن،
ئارەزىڭ كۆرسەت كۆڭۈل گۈلشەن تەماشالانماسۇن،
قامەتىڭغە جىلۋە بەر تۇبى تەمەنالانماسۇن.

كۆزلەرىڭ جەللادى ئاشىق كۇشلىڭ ئەيلەر ئىختىيار،
ياشۇرۇن لۇتفۇ غەزەب رەسمىنى قىلدى ئاشكار.
خەنجەرى مژگانىدىن ئالدى قولە تىغ ئابدار،
مەقسەدىڭ گەر قەتلىم ئېرسە، ئەيلە پىنھان زىنھار،
زاھىر ئەتمە بۇ كەرەم، تا خەلق غەۋغالانماسۇن.

لەبلەرىڭ ئەئجازىدۇر ئىھيائ رۇھئامىزلىق،
خەتتۇ خالىڭنى شۇئائى مۇشكۇ ئەنبەرىزلىق،
كۆزلەرىڭنى شۇھسى نەيرەڭ سىھرئامىزلىق،
ئەي پەرى قىلغىل تەكەللۇم بىرلە شەككەرىزلىق،
تا ئانى تۇتى كۆرۈپ ئالدىدە گويالانماسۇن.

بىگۇنەھ قەتل ئەيلەمەكدۇر كۆزلەرىڭنى مەتلەبى،
بىسەبەب جانبەخشلىڭ لەۋزى مەسىھا مەنسەبى،
مەزھەرى مىھرۇ ۋەفادۇر زاتى ئالىي مەشرەبى،
بىر نەفەسدە مىڭ ئۆلۈككە جان بىرۇر لەئلى لەبى،
ئەي قۇياش بەرغىل خەبەر ئىسا مەسىھالانماسۇن.

مۇتربا، تۇزگىل جۇنۇن بەزمىدە ۋەھشەت سازىنى،
يەتكۇر ئەكمەل سەمىئىغە نەغمىنى ئەلەست ئاۋازىنى،
لامەكان پەرۋاز قىل باز ئېت كۆڭۈل شەھبازىنى،
كويىدە ئەل ئىشق ئەلھەق بېقەرار ئېت غازىنى،
ھەجر دەشتىدە قۇيۇن يەڭلىغ شىكىبالانماسۇن.
(«بەيازى ھەزىنى» 104 ـ بەت)

مۇخەممەسى ئەكمەلخان تۆرە ئەلەيھىررەھمە

جۇنۇن ئىقلىمىدە مىھنەتغەزالار بار ئىكەن مۇنداغ،
گۈلى شەبنەم خەزان ئۈرگەن سەبالار بار ئىكەن مۇنداغ،
مېنىڭ باشىمغە يۇز تۈرلۈك بەلالار بار ئىكەن مۇنداغ،
باشىمغە چەرخ جەۋرىدىن جەفالار بار ئىكەن مۇنداغ،
كۆڭۈلغە ھەجر دەردىدىن دەۋالار بار ئىكەن مۇنداغ.

دەمى چۇن گۈلخەن ئوتىغە كەباب ئەيلەپ دىلى مەھزۇن،
گەھى غەم ۋادەسىن جەۋلان ئۇرۇپ مانەندەئى مەجنۇن،
گەھى ۋامىق كەبى كۆزدىن تۆكۈپ يۇز دەجلەيۇ جەيھۇن،
سىرىشكىمدىن جەھان تۇفانغە كېتتى چەرخ ئۇرۇپ گەردۇن،
فەلەكنى گەردىشىدىن ئاسىيالار بار ئىكەن مۇنداغ.

ئەسىر ئەيلەپ مەنى ھەجر ئىلكىدە بېچارەلەر قىلدىڭ،
تەنمىنى تىرى بارانى غەمىڭدىن يارەلەر قىلدىڭ،
كۆڭۈل مىناسىنى غەم تاشى بىرلە پارەلەر قىلدىڭ،
سۇراغىڭدە مەنى بېچارەنى ئەۋۋارەلەر قىلدىڭ،
ۋىسالىڭ سۇبھىدە بادى سەبالار بار ئىكەن مۇنداغ.

ساڭا ساۋۇق سۆز ئايتىپ غۇنچەئى سۇرەتدىن ئاچىلمام،
نې دەپ غەم كەزلىكى بىرلە تەنمىنى يۇز تىلىم قىلمام،

دەپ ئېردىڭ تا تىرىك مەن بىر نەپەس مەن سەندىن ئايرىلمام،
كۆزۈمدىن ئانچۇنىن كەتسەڭ قايانغە بارغانىڭ بىلمام،
خىلافى ئەھد ئەتكەن بىۋەپالار بار ئىكەن مۇنداغ.

دەرىغا، بولمادى مەقبۇلى سۇلتان ئەرزى ھاجاتىم،
قەرىنى فەيزى راھەت بولمادى سۇبھى مۇناجاتىم،
يۇز ئايمندىن ئەسەر گۇل قىلمادى گۇلزارى دەئۋاتىم،
سەلامەت دۇختەرىدىن مەھۇ بولدىن بىنشان ئاتىم،
ئىجابەتدىن يىراق تۇشكەن دۇئالار بار ئىكەن مۇنداغ.

ئۇشاتتى لەئلى نەرخىن قىيمەتى لەئلى گۇھەرباريڭ،
چەمەنغە ئاتەش ئۇردى غۇنچەئى گۇل بەرگى سىرابىڭ،
خەتىڭ ۋەللەيلدەك تالىئ ئولۇپ ۋەشەمس رۇخسارىڭ،
مۇنەۋۋەر قىلدى ئالەم تەلئەتى خۇرشىد ئەنۋارىڭ،
مۇھەببەت باغىدە رەڭگىن غەزالەر بار ئىكەن مۇنداغ.

تىلىسمى سىرەتى دىدارىڭە تا دىيدە مەھۇ ئولدى،
مۇھىتى ئەئزەم ئەشكىم سىپىھر ئۇزرە رەۋان بولدى،
شەرابى ۋەسل ئىچمەي، غۇسسەدىن پەيمانەلەر تولدى،
سەمۇمى جانگۇدازى ھەجرىدىن ئۇمرىم گۇلى سۇلدى،
ستەمگەر زۇلمپەرۋەر دىلرەبالار بار ئىكەن مۇنداغ.

ۋىسالىڭ قاسىدىن پەيغامىن ئىزلەپ بولدى شاد ئەكمەل،
سىپىھر ئەيۋانىدىن ئۇنتتى بەرەڭگى بەرقۇ باد ئەكمەل،
بىلىغە باغلاپ ئىھرام تىلەپ ھاجى نىھاد ئەكمەل،
تەۋافى خانەئى مەقسۇد ئېتىپ تاپتى مۇراد ئەكمەل،
مۇھەببەت ۋادىسىدە مۇدئالار بار ئىكەن مۇنداغ.
(«بەيازى ھەزىنى» 107 ـ بەت)

ئەلمەئى

مىرجەلال ئوغلى مۇللا فەزلۇللاھ ئەلمەئى 1850 ـ يىلى تاشكەنتتە تۇغۇلۇپ، 1895 ـ يىلى ۋاپات بولغان تالانتلىق شائىر ئۇستا تەرجىمان، ماھىر خەتتات ۋە يېتىلگەن ئەرەبشۇناس. ئەلمەئى دەسلەپكى ساۋاتىنى مەھەللىۋى مەكتەپلەردە چىقارغان بولۇپ، ئۆسمۇرلۇك دەۋرىدىن باشلاپلا ئىلىم ئېلىشقا چوڭقۇر ئىشتىياق باغلىغان. ئۇ تاشكەنتتىكى «مويى مۇبارەك» مەدرىسىسى ۋە بۇخارادىكى مەدرىسىلەردە ئىلىم تەھسىل قىلغان بۇ تالانت ئىگىسىنىڭ ئۆزبېك، ئەرەب ۋە پارس تىلىدا يازغان شېئىرلىرى 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرى ۋە 20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تۇزۇلگەن بەيازلاردا كۆپ ئۇچرايدۇ. ئەلمەئى قەدىمكى ھىندى مەسەللىرى توپلىمى «كەلىلە ۋە دىمنە» نى پارس تىلىدىن ئۆزبېك تىلىغا تەرجىمە قىلغان.

غەزەل

دېدىم: قۇلاغىڭە ئالتۇن سىرغە تاق ياراشۇر،
دېدى: تۆشۈكلەرى ئاغرىتار مەيلىگەمۇ.
دېدىم: ئەياغىڭە كىيگىل قارا قېرىمدىن كەفش،
دېدى: قەپارسە نېتەرمەن بىكار مەيلىگەمۇ.
دېدىم: ساچىڭە ئۇلاگىل كۈمۈش پاپۇك ياراشۇر،
دېدى: بىلمىگە تېگىپ ئاغرىتار مەيلىگەمۇ.

دېدىم: ئىشەكتىن ئەلۋان شايىدىن كىيىك كۆيلەك،
دېدى: بۇ ئاق بەدەنىمگە باتار مەيلىگەمۇ.
دېدىمكى: كۆكسۈڭە گەۋھەردىن ئەيلەگىل مەرجان،
دېدى: ئاغىر، نە قىلۇرمەن بۇ كار مەيلىگەمۇ.
دېدىم: قولۇڭە جەۋاھىر ئۈزۈك سالغىل ياراشۇر،
دېدى: قولۇم سۇڭەك يوق سىقار مەيلىگەمۇ.
دېدىم: ۋىسالىڭە ئەلمەئىنى قىل مىهمان،
دېدى: ئايىم ئۇرۇشۇر ھەم سۆكەر مەيلىگەمۇ.
(«بەياز» 112 ـ بەت)

ئەمىر ئۇمەرخان

ئەمىر ئۇمەرخان 1787 ـ يىلى تۇغۇلۇپ 1822 ـ يىلى 35 يېشىدا ۋاپات بولغان. ئۇ 1809 ـ يىلى قوقان ئەتراپىدىكى ئالتىقوش قىشلىقىدىكى ساراي ئەمەلدارلىرىنىڭ ئىغۋاگەرچىلىكى بىلەن ئاكىسى ئالىمخانىنى ئۆلتۈرۈشكە قاتناشىپ قوقان خانلىقىنىڭ خانى بولۇپ، 1809 ـ يىلىدىن 1822 ـ يىلىغىچە خانلىق تەختىدە ئولتۇرغان.

ئەمىر ئۇمەرخان دەۋرىدە ھاكىمىيەت مۇستەھكەملىنىپ، سودا ئىشلىرى تەرەققىي قىلغان، قۇرۇلۇش ۋە سۇ ئىنشائاتى ئىشلىرى راۋاجلىنىپ قوقان، تاشكەنت، تۈركىستان، چىمكەنت، سايرام، ئەۋلىيا ئاتا قاتارلىق جايلاردا مەسچىت ۋە مەدرىسىلەر بىنا قىلىنىپ، مازارلار تەرتىپكە سېلىنغان ۋە قانالالار قېزىلغان. بۇ دەۋردە يەنە پەن ـ مەدەنىيەت ۋە ئەدەبىيات ـ سەنئەت زور دەرىجىدە راۋاجلانغان بولۇپ، ئەمىر ئۇمەرخان ۋە خانىمى نادىرەنىڭ ئۆزئارا ھەمكارلىشىپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا ساراي دائىرىسىدە نۇرغۇنلىغان ئىلىم ئەھلى ۋە تالانتلىق شائىر ھەم شائىرەلەر يېتىشىپ چىققان. بۇ دەۋردە دىنىي ھەم دۇنياۋى ئەسەرلەر كۆپلەپ ئىجاد قىلىنغان. ئەمىر ئۇمەرخانىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن ئەينى دەۋردە فەزلى ۋە مۇشرىق تەرىپىدىن «مەجمۇئەتۇش ـ شۇئەرائى ئۇمەرخان» توپلىمى تۈزۈلگەن. بۇ توپلام 1902 ـ يىلىغا كەلگەندە تاشكەنتتە چاپ قىلىنىپ تارقىتىلغان بولۇپ، ناھايىتى زور ئىلمىي ماتېرىيال قىممىتىگە ئىگە مەنبەدۇر.

ئەمىر ئۇمەرخان ئىقتىدارلىق دۆلەت ئەربابى ۋە ئەلسۆيەر خان بولۇپلا قالماي، تالانتلىق شائىر ۋە ھەر تەرەپتىن يېتىلگەن ئوقۇمۇشلۇق زات ئىدى. ئۇ «ئەمىرى» تەخەللۇسى بىلەن ئۆزبېك ۋە پارس تىلىدا يۇقىرى سەۋىيىلىك شېئىرلارنى يازغان ۋە شېئىرلىرىدىن دىۋان تۈزگەن. ئۇنىڭ بۇ ئەدەبىي مىراسلىرى ئەينى دەۋردە ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن تۈزۈلگەن بەيازلارغا كۆپلەپ كىرگۈزۈلگەن، «دىۋانى ئەمىرى» نامىلىق دىۋانى 1882 ـ يىلى ئىستانبۇلدا 1905 ـ يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان. ئەمىر ئۇمەرخان جۇشقۇن، روھلۇق ۋە پائالىيەتچان مەرىپەتپەرۋەر كىشى بولۇپ، قوقان خانلىقىنىڭ گۈللەندۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ ياخشى ئىشلارنى قىلغان. ئۇنىڭ يارانقان تۆھپىسى كۆزدە تۇتۇلۇپ ئەينى دەۋردە ئۇنىڭغا «ئەمىر ۋل. مۇسلىمىن» ئۇنۋانى بېرىلگەن.

غەزەللەر

ئەلغە ئادەتدۇر نېچۈككىم گويى چەۋگان ئويناماق،
ئىشق مەيدانىدە گويا رەسمدۇر جان ئويناماق.
چەرخ لەئب ئەيلەب سەرەفراز ئەتسە مەغرۇر ئولماغىل
كىم قويۇندەك ئەيلەمىش يەر بىرلە يەكسان ئويناماق.
شەمئ يەكلىغ باش بېرىپ ھەر لەھزە ياش ئالماق كىرەك.
ئىشق ئوتى بىرلە يوقدۇر بەسكى ئاسان ئويناماق.
تىغلدەك يۈز مىڭ ھەۋەس بىرلە كۆڭۈل ئاشۇفتەدۇر.
ئەيلەدى جەمئىيەتىم ئاخىر پەرىشان ئويناماق.
كۆكسۈم ئىچرە ئىشق تەبئىدىن كۆڭۈل بىتاب ئىرۇر،
كەلمەگىل بۇ خەستەغە ئەي شوخ بۇھتان ئويناماق.
گويدەك باشىڭنى مەيدان ئىچرە قىلدى پايمال،
سىنىكىم ۋاي تىبلىبە ئول ئاي بىرلە چەۋگان ئويناماق.

مۇمكىن ئولسىدى ئەگەر ئوت ساڕى يانداشماق ئەمەس ،
بار ئىدى دۇنيا ئەرۇسى بىرلە ئىمكان ئويناماق.
(«بەيازى ھەزىنى» 82 ـ بەت)

* *

جەھان، جانا، جەمالىڭغە تەسەددۇق،
دىلۇ جان خەتتۇ خالىڭغە تەسەددۇق.
چىمەنده سەرۋۇ شەمسادۇ سەنەۋبەر،
ئېرۇر مەۋزۇن نىھالىڭغە تەسەددۇق.
لەبىڭ سەرچەشمەئى ئابى بەقادۇر،
خىزىر خەتتۇ زۇلالىڭغە تەسەددۇق.
تۇتارمەن تەن ئارا جاننى كىرامى،
بولۇر بىر كۇن ۋىسالىڭغە تەسەددۇق.
قالىپ ئېردى ۋۇجۇدىمدىن خەيالى،
ئانى قىلدىم ۋۇجۇدىڭغە تەسەددۇق.
لەبىڭ ھەجرىده زەھرى غەم يۇتارمەن،
ھەلاۋەت يادى بالىڭغە تەسەددۇق.
كۆڭۇل ئايىنەسىده جۇشى ھەيرەت،
جەمالى بېمىسالىڭغە تەسەددۇق.
ئېرۇرسەن ھۇسن مۇلكىنى ئەمرى،
جەھان جانا جەمالىڭغە تەسەددۇق.
(«بەياز» 107 ـ بەت)

* *

ئېرۇر ھەر كىمنىكىم جانانى بىباك،
نە غەمدۇر، تىفل يەڭلىغ جانى بىباك.
كۆڭۇل سەر تەختىگە كېلدى خەيالىك،

ئېرۇر بىباكىنى مېھمانى بىباك.
كىشىكىم بولسا ئاشقىلىققە مايىل،
جەھان ئەھلى دېگەيلەر ئانى بىباك.
بەسى زالىمدۇر ئول شوخ ستەمگەر،
يۈزى گۈل نەرگىسى فەتتانى بىباك.
غەمىدە جان بېرەردىن باك يوقتۇر،
ئانىڭ بار ئاشقى ھەيرانى بىباك.
قۇتۇلماس جانىم ئول بىباكلاردىن،
كۆزىدە خەنجەرى مژگانى بىباك.
ئەمدى، ئىشق فەريادىغە يەتمەس،
ئەسىرىكىم ئېرۇر سۇلتان بىباك.
(«بەياز» 109 ـ بەت)

لەب ئۈيۈر تەكەللۇمغە، زۇلفىڭنى پەرىشان قىل،
قەند قىمەتىن سىندۇر، نەرخى شەككەر ئەرزان قىل.
ھۇسن ئېلىنى شاھىسەن، بىنەۋا گەدالەرغە
كۆز ئۇچى بىلەن باقىپ، خەير بىرلە ئىھسان قىل.
ئىشق دىنىگە مۇنكىر بولسە زاھىدى خۇدبىن،
ئەي سەنەملىقا كۆرسەت كۇفرىنى مۇسۇلمان قىل.
ئىھتىساب ئۇچۇن، زاھىد، كىرسە دەير ئەرا ساقى،
بىر قەدەھ بىلەن ئانى زۇھىددىن پۇشايمان قىل.
ئىستەسەڭ كۆڭۈللەرنى غەمزە تىغىغە قۇربان،
قاشلارىڭ ھىلالىنىڭ ماھى ئىيدى قۇربان قىل.
شوخ چەشم نەۋ خەتسەن ناز دەشتىدە سەير ئەت،
گەردى خاكى پايىڭنى سۈرمەئى غەزالان قىل.
يار لەئلىدىن ھەرفى ئەيلەدى ئەمىر ئىنشا،
ئەي كۆڭۈل، بۇ گەۋھەرنى جان ئىچىدە پىنھان قىل.
(«بەياز» 139 ـ بەت)

ئەمىر ئۇمەرخان

ئول شوخكى بار ئاڭا ۋەفا غەيرى مۇكەررەر،
لۇتفىگە ۋەرمەز ئەدا غەيرى مۇكەررەر.
ئايىنەنى سۇ ئەيلەدى خۇرشىد جەمالى،
يۈزى ئۆزگەچەدۇر شەرمۇ ھەيا غەيرى مۇكەررەر.
ئۇششاقلەرە غەمزە بىلە نازى بۆلەكچە،
بىدادى بىلە جەۋرۇ جەفا غەيرى مۇكەررەر.
شاھىكى ئېرۇر شەفقەتى شامىل فۇقەراغە،
كۆڭلىدە ۋەفا تىلدە دۇئا غەيرى مۇكەررەر.
ئايىنەئى ئىنسافىدە تەۋفىق سەفاسى.
ئەتمىش ئانى زاتىنى خۇدا غەيرى مۇكەررەر.
چۇن غەيرى مۇكەررەر ئانى سەلتەنەتى بار،
شەھلەردىن ئىشكىدە گەدا غەيرى مۇكەررەر.
ئەدلى فۇقەراغە قىلادۇر ئۆزگەچە شەفقەت،
شۇكرانە يازارلار فۇقەرا غەيرى مۇكەررەر.
ئول ھۇسن ئەمىرى دۇئا ئۆزگەچە قىلدىم،
تاپتىم كەرەم بىرلە نەۋا غەيرى مۇكەررەر.

(«بەياز» 155 ـ بەت)

مۇخەممەسى ئەمىرى بەرغەزەلى زۇلۇلى

سەھەر چەمەندە قۇلاغىمغە باڭى ئۇد يېتەر،
بېشارەت كەرەمى ۋاجىبىل ۋۇجۇد يېتەر،
بۇ كېچەكىم تولۇن ئاي ساغەرىغە جۇد يېتەر،
فەلەك پىيالەسىدىن شەربەتى شۇھۇد يېتەر،
سەۋارى سۇرمە دىمە كۆزلەرىمغە دۇد يېتەر.

تەرىقەت ئەھلىنىڭ ئەندىشەسى قەنائەتدۇر،
ۋۇجۇد شەمئىنى كۆيدۈرمەك ئاڭا ئەدەتدۇر،
چۇ ساف بولسە كۆڭۈل ئەنجۇمەندە خىلۋەتدۇر،
چەراغى خانەقەئى سوغىيان نې ھاجەتدۇر،
ستارەئى فەلەك گۈنبەزى كەبۇد يېتەر.

ھەۋايى ئىشقىدە پەرۋانەۋار تەير ئەتكىل،
ئانى ۋىسالى ئۈمىدىدە تەركى غەير ئەتكىل،
ۋۇجۇدى كىسۋەتىنى سېلكى كارى خەير ئەتكىل،
تەمامى دەشتى تەرىقەت بەرەھنە سەير ئەتكىل،
كۈلاھۇ خىرقەئى پەشمىنەدىن نە سۇد يېتەر.

ۋىسالسىز بۇ چەمەندىن كۆزۈمغە زىنداق خۇب،
نىشات مەھفىلىدىن كۈنجى بەيتۇل - ئەھزان خۇب،
ئەگەرچە بۇلبۇلى شورىدەغە گۈلىستان خۇب،
ماڭا جەھان ئېلىنى بەزمىدىن گورىستان خۇب،
نەۋائى نەۋھەئى ھەر قەبرىدن سەرۋەر يېتەر.

فىغانكى غەفلەت ئېلى نەقد ئۈمرى بولدى ھەبا،
ھەبىب رەۋزەسىغە يەتمەدىم چۇ بادى سەبا،
ئەمىر ئېردىم ئەگەرچە مۇھىب ئالۇ ئەبا،
نەسىبەئى چۇ جەراھەت زۇلۇلى، ۋاھ ئەجەبا،
مۇھەممەدى ئېدىمۇ شەرتى جوھۇد يېتەر.
(«بەياز» 200 - بەت)

پىرىم قارى ئەندىجانى

پىرىمقارىنىڭ ئەسلىي ئىسمى پىرىمقۇل قارى بولۇپ، 1883 ـ يىلى ئۆزبېكستاننىڭ ئەندىجان شەھىرىدە تۇغۇلغان. بۇخارادىكى داڭلىق مەدرىسىلەردە ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ھەر تەرەپلىمە بىلىم ئالغان. كېيىن شىنجاڭنىڭ چۆچەك شەھىرىگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان ھەم شىنجاڭدىكى ئىلغار پىكىرلىك زاتلار بىلەن ناھايىتى قويۇق مۇناسىۋەتتە بولغان. ئۇ بىر مەزگىل چۆچەكنىڭ قازىسى بولغان، 1938 ـ يىلى ھەج قىلىش ئۈچۈن سەپەرگە چىقىپ ھەجدىن قايتارىدا يول ئۈستىدە ۋاپات بولغان.

پىرىمقۇل قارى ئەندىجانى ياشلىق مەزگىللىرىدىن باشلاپلا شېئىرىيەتكە ئىشتىياق باغلىغان بولۇپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە قەلەمنى قولىدىن چۈشۈرمىگەن. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بەيازلارغا كىرگۈزۈلۈپ ۋە خەلق ئارىسىدا قوليازما ھالەتتە ساقلىنىپ دېگۈدەك دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن.

نەۋا ئەزىپەرىمقارى ئەندىجانى

تەۋاف قەسىدىسى قويدۇم قەدەم بەبىسمىللاھ،
دەبان نەفس بەتەخسىس تەلەبدە مەن گۇمراھ.
ھەزار شۈكرىكى بۇ كۆزغە جىلۋەگەر ئولدى،
ماڭا يانە كۆرۈنۈپ ئول شەرەفلى بەيتۇللاھ.
كىرىپ ھەرەمغە ئۇ بابىسسەلام بابىدىن،
قارا لىباس كۆرۈپ ئاندە دەپكى يا ئاللاھ.

هەرەم كەبۇتەرندەك يەتتى ئايلانىپ ئاندىن،
نەخۇشكى بۇسەئى ئەسۇەت بولۇپ ئەتائۇللاھ.
قايۇ مەكاندە ئېرۇرسەن ئۆزۇڭگە بول ھۇشيار،
تىلىڭدىن ئۇزمەگىل، ئەي بەندە زىكرىللاھ.
نېچۇك يەتۇردى خۇدا سەن گەدانى بەيتىگە،
ھەمىشە سەجدە كامىڭ ئېردى خالىسەن لىللاھ.
بارىپ نەماز قىلىپ ئول مەقامى ئىبراھىم،
دۇئاغە قول كۆتەرىپ ئەيلە ئاندە ۋاۋەيلاھ.
مۇھەببەت ئاتەشىنىڭ كەرەمىدىن ئىچىپ زەمزەم،
ھەمىشە مەست يۇرۇپمەن، ئۇدۇر شەرابىللاھ.
دۇئا ئىجابەت ئىمىش مۇلتەزەمدە ئەلبەتتە،
بىلىڭكى ئەسۇەت ئىلە بەينى بابى بەيتۇللاھ.
ھەمىشە ئايلانىپ ئالدىڭدە ھەجەرى ئىسمائىل،
ئول ئېردى ئىبراھىم ئوغلى دېگەن زەبىھۇللاھ.
قەرا يۇزىڭنى سۇرۇپ كەمتەرىن پىرىم قارى،
يۇرەكدە قالمادى ئەرمان بۇ ئېرد ئەمرۇللاھ.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 60 ـ بەت)

سەۋتى مۇخەممەسى پىرىمقارى ئەندىجانى

دائىم مېنى غەمىڭ بىلە ھالىم خەرابدۇر،
تاپماي ۋىسالىڭ، ئەي سەنەم، قانىم شەرابدۇر.
ھەجرىڭ ئوتىدە ئۆرتەنىپ باغرىم كەبابدۇر،
رەھىم ئەتمەسەڭ بۇ جانىمە قاتتىغ ئەزابدۇر،
قىلغىل نەزارە ھالىمە مەندىن خىتابدۇر.

كەلغىل يانىمغە كەتمەگىل مەندىن يىراق قاچىپ،
بەرگىل زەكاتى ھۆسنۇڭە بابى كەرەم ئاچىپ،

سىرىمغە مەھرەم ئولغىلۇ لەبدىن گۈھەر ساچىپ،
رەھىم ئەيلەغىل غەرىبكە سەن بارچەدىن كېچىپ،
كۆرسەم ئەگەر مۆرۈڭۈتلىك شەيخىم شەبابدۇر.

گۈل ئاچىلۇر گۈلشەندەكىم بۇلبۇل نەۋاسىدىن،
غەمكىن كۆڭۈل فەرەھ تاپار تۇتى سەداسىدىن،
ھۇسنۇڭ كەمالە يەتكۈسى ئاشىق دۇئاسىدىن،
ئاشىقلەرنىڭ ئۈمىد ئېتەر ۋەئدەڭ ۋەفاسىدىن،
كەلغىل دىلىم خۇش ئەيلەغىل ئەينى سەۋابدۇر.

نەيلەرسەن، ئەي پەرىۋەشىم، دىۋانەلەر قىلىپ،
ئەقلى ھۇشۇمدىن ئاجراتىپ بىگانەلەر قىلىپ.
ھەجرىڭ چۆلىدە تەشنەئى ئەۋزارەلەر قىلىپ،
ئەغيارلار ئاراسىدە ئەفسانەلەر قىلىپ،
جىسمىم سېنىڭ يولىڭ ئۈزە خاكۇ تۇرابدۇر.

بەردىم كۆڭۈلنى ئول كۇنى، ئۆز دىلبەرىم دېدىم،
ئىككى كۆزۈمنى نۇرىيۇ تاجى سەرىم دېدىم،
زۇلمەت شەبىنىڭ ماھىيۇ ھەم ئەختەرىم دېدىم،
دەردۇ غەمىڭنى زەھرىنى مەن كەۋسەرىم دېدىم.
ئاخىر دەمىدە يىغلايۇپ چەشمىم پۇر ئابدۇر.

يوق لەھزە سەبرۇ تاقەتىم ئايدەك يۈزۈڭ كۆرۈپ،
تويسام ئېدى جەمالىڭە بىر دەم ئۆزۈڭ كۆرۈپ،
دەفئى خۇمارىم ئەيلەسەم شەھلا كۆزۈڭ كۆرۈپ،
شەككەر لەبىڭدىن، ئەي پەرى، بۇسە قىلىپ سۇرۇپ،
مەندىن ھەمىشە ئارزۇ سەندىن ئىتابدۇر.

ئەۋۋەلدە جىلۋەلەر قىلىپ، ئاخىر سىتەم نەدۇر،
كەلمەي قاشىمغە بىر يولى، ماڭا بۇ غەم نەدۇر،
داغى غەمىگدە جىسمىمە مۇنداغ ئەلەم نەدۇر،
قارى پىرىمغە ۋەسلىگنى قىلساڭ كەرەم نەدۇر،
ئەرزى دىلىمنىڭ شەرھىدىن بۇ بىر كىتابدۇر.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 69 ـ بەت)

نالەش ئەزىپىرىمقارى ئەندىجانى

دىلا مىڭ ئۇمر كۆرسەڭ بىر كۇن ئۆلگەنىگگە ئەرزىرمۇ،
گۇل ئۇمرۇڭ ئاچىلماي غۇنچە سۇلگەنىگگە ئەرزىرمۇ،
تىگىپ ئاخىر خەزان يەگلىغ تۆكۈلگەنىگگە ئەرزىرمۇ،
سۆيەكسىڭ بەندى بەندىدىن سۆكۈلگەنىگگە ئەرزىرمۇ،
لەتىف جىسمىڭ قارا يەرگە كۆمۈلگەنىگگە ئەرزىرمۇ.

تۇشۇپ باشىگە دەۋلەت سايەسى شاھى جەھان ئولساڭ،
مىنىبان سەلتەنەت تەختىن نېچە يىللار ئەمان ئولساڭ،
ئەدالەتدە بولۇپ مەنزۇرۇ مەقبۇلى زەمان ئولساڭ،
ھۇكۇمەت كەيفىدىن مەسرۇرۇ چىندىن شادۇمان ئولساڭ،
قولۇگدىن كەتسە دەۋلەت قىلغان ئەرمانىگگە ئەرزىرمۇ.

ھەياتىگنى غەنىمەت بىلمەيىن ھىرسۇ ھەۋا ئىزلەپ ،
يۇرۇيسەن ئەيشۇ ئىشرەتلەر بىلە يۇز مۇددەئا ئىزلەپ،
قۇۋانىپ ھالۇ مۇلكۇگغە ئەجەب فەخرۇ بىنا ئىزلەپ،
قولۇگغە قايسى يەردىن خاك ئالساڭ كىمىيا ئىزلەپ،
ھىساب ۋەقتىدەكى قىلغان پۇشەيمانىگگە ئەرزىرمۇ.

ساڭا بولسا ھەمىشە خىزر ئېلە ئىلياس ئەگەر رەھبەر،
مۇيەسسەر بولساۋۇ كىرسە قولۇڭغە لەئل ئىلە گەۋھەر،
مەشامى جانغە يەتسە بۇيى مۇشكۇ ۋەيا ئەنبەر،
سۇرۇرىدىن ياشارساڭ ھەگىز ئولماي ھالەتىڭ ئەبتەر،
كېتەر ۋەقتىدە قىلغان ئاھۇ ئەفغانىڭگە ئەرزىرمۇ.

يۇرۇرسەن تاكى ئۆزنى بۇ فەناده سەرفەراز ئەيلەپ،
ساڭا نۇھ ئۇمرىنى بەرسە خۇدا ئۇمرۇڭ دەراز ئەيلەپ،
كېلۇر قاشىڭە ئەزرائىلكى بىر كۇن جىلۋەساز ئەيلەپ،
ئالۇر ئول جان قۇشىن مانەندى لاچىن سەيرباز ئەيلەپ،
بېرۇرده جانى شىرىن تەلخىئى جانىڭگە ئەرزىرمۇ.

سۇلەيماندەك مىنىپ تەخت ئۇزره ئالەم ئەيلەسەڭ جەۋلان،
ۋەيا مىسلى ھۇما پەرۋاز ئېتىپ سويى سەما تەيران،
مىنىپ ھەم ئەسبتازىيلەر يۇگۇرسەڭ ھەر تەرەن ھەرئان،
تاپىپ ئىززۇ ئەلا ئېل ئىچره سۇرسەڭ بۇ قەدەر دەۋران،
.....①

ياتۇر بولساڭ ھەمىشە مەسنەدى ئەيشۇ فەراغەتده،
تۇرار بولسا ئەزىز جانىڭ ھەمان ئارامۇ راھەتده،
كېلۇر بولسا ندايى ھاتىفى سۇبھى قىيامەتده،
تەۋەھھۇمدىن ھەمە ئۆز ھالىغە ئاھۇ نەدامەتده،
خىجالەت تەرىغە غەرقاب بولغانىڭە ئەرزىرمۇ.

كىرامان كاتىبىن قىلغان گۇناھىڭنى بۇتەر بولسا،
بىرۇرده نامەئى ئەئمالىڭى چەپدىن تۇتار بولسا،

① ئەسلىي نۇسخىدا بىر مىسرا چۇشۇپ قالغان.

قۇرۇپ مىزان ئوشۇل كۈنكىم سىرات كۆپرۈك ئۆتەر بولسا،
گۇناھلىق شۇملىغىدىن جىسمۇ جان دەۋزەخ كېتەر بولسا،
تامۇغ ئىچرە كىرىپ بىر لەھزە كۆيگەنىكە ئەرزىرمۇ.

دېدى «لاتەقنەتۇمىن رەھمەتۇللاھ» تەكرىيۇ بارى،
خەبەردار ئول ئانىڭ مەزمۇنىدىن ئۇزمە ئۇمىد تارى،
مەگەر بولدى ھەمە گۇمراھلەرغە لۇتفى جەببارى،
گۇنەھ لايىغە باتقان شەرمەكىن خەستە پىرىمقارى،
بۇ دۇنيا لەززەتى دىدارى سەجانىكە ئەرزىرمۇ.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 75 ـ بەت)

ھەجنامەئى پەرىمقارى ئەندىجانى

ئاچ يولۇم، يا رەبكى، ئۆزنى شادىمان ئەيلەپ كېتەي،
قەسد ئېتىب مەن كەئبەنى تەركى جەھان ئەيلەپ كېتەي،
ئول مەدىنەغە فىدا بۇ جىسمۇجان ئەيلەپ كېتەي،
ئول قەبۇل ئەتمەس قەتارى خادمان ئەيلەپ كېتەي،
ئاستانىغە ۋۇجۇدۇم پاسىبان ئەيلەپ كېتەي.

تاقەتىم يوق تارتقالى جەۋرى سىتەملەر كەتمەسەم،
ھەددىن ئاشتى كۆڭلۇم ئىچرە غۇسسە غەملەر كەتمەسەم،
كۆكسۇمى مەجرۇھ ئېتەر تىرى ئەلەملەر كەتمەسەم،
دەم بەدەم چەككەي گۇناھىمغە رەقەملەر كەتمەسەم،
بەيتۇلئەھزانىم قويۇپ نەقلى مەكان ئەيلەپ كېتەي.

گەرچە بەدئەندىشە بەدكىردارمەن قانداغ قىلاي،
قىلمىشىمدىن سىنەسى ئەفگارمەن، قانداغ قىلاي،
كۆرمەكە مەككە، مەدىنە زارمەن قانداغ قىلاي،

چەرخ ئۇرۇپ ھەر دەم قەلەندەرژارمەن، قەندىغ قىلاي،
كىم ئۇچۇپ ھىممەت بىلە ئاشىيان ئەيلەپ كېتەي.

بارمايىن تەن سەھەت ئولماس، دائىما بىمار مەن،
كېچە ـ كۈندۈز گىريە ئەيلەپ كۆزلەرى خۇنبار مەن،
بىر جىگەر باغرى ئېزىلگەن بەندەئى ناچار مەن،
قاي مەھەل كەلسە ئەجەل قوللۇق ئارا تەييارمەن،
يۇرگىچە مۇنداغ ژۇجۇدىمنى نىھان ئەيلەپ كېتەي.

ئۇمرۇم ئۆتتى تەشنەلىغدە دائىم ئاھۇ ژاھ دەپ،
گەر نەسىب بولسە يۇرەي باشىم بىلەن ئەللاھ دەپ،
بىر تەرەھەۋم بىرلە شايەد ئاسىيان گۇمراھ دەپ،
يوقلاسا ھەزرەت مەنى كەل، ئەي سەگى دەرگاھ دەپ،
يەرغە كۆكسۇمنى سۇرۇپ، ئاھۇ فىغان ئەيلەپ كېتەي.

مىسلى بۇلبۇل نالەيۇ ئەفغان چېكەرمەن دەم بەدەم،
ھەسرەتا، تاپماي مۇرادىم كۆزدە نەم، تەندە ئەلەم،
باش ئىلە كىرسەم ھەرەم مەنگە نە ئەرمانۇ نە غەم،
جەننەتۇلبەقى نەسىپ ئەتسە كەرىمى پۇركەرەم،
مەن پىرىمقارى ژىدائى دوستان ئەيلەپ كېتەي.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 156 ـ بەت)

موللا پىرىمقارى ئەندىجانى رۇبائى

بەزم ئەتمەككە باغ ئىلە بەھاران ياخشى،
مەي ئىچمەككە مەۋسۇمى گۇلىستان ياخشى،
بۇلبۇل سىفەت ئالدىدە فىغان ئېتمەككە،
بىر ئارەزى گۇل، لەبلەرى خەندان ياخشى.

خسلەت شاشى

سەئد ھەيبەتۇللاھ خوجا سەئد ئاربف خوجا ئوغلى خسلەت مىلادىيە 1880 ـ يىلى تاشكەنتتە باغۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، 1945 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى تاشكەنت شەھىرىدە ۋاپات بولغان تالانتلىق شائىر ۋە تەرجىمان، شۇنداقلا ئىجتىمائىي پائالىيەتچى. خسلەت ئۆسمۈرلۈك ۋە ياشلىق دەۋرلىرىدە ئاتاقلىق مەدرىسلەردە ئىلىم تەھسىل قىلغان، ئۇ ئۆزبېك ئەدەبىياتى نامايەندىلىرى ۋە نەمۇنىلىرىنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ ۋە تەنقىق قىلغاندىن سىرت، ئەرەب، پارس تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى بېرىلىپ ئۆگەنگەن. ئۇ 1908 — 1909 ـ يىللاردا نەۋائىينىڭ «لەيلى ۋە مەجنۇن»، «فەرھاد ۋە شېرىن» داستانلىرىنى نەسرىي يول بىلەن ئىشلەپ، تاش مەتبەئىدە باستۇرۇپ تارقاتقان. 1911 ـ يىللىرى پارس شائىرى ئۇبەيد زاكانىينىڭ «مۇشۇك بىلەن چاشقان» ئەسىرى ۋە قەدىمكى پارس قەھرىمانلىق ئېپوسى «بەرزۇيى شىر» داستانىنى ئۆزبېك تىلىغا تەرجىمە قىلغان. 1910 ـ يىلى «ھەدىيەئى خسلەت»، 1912 ـ يىلى «ئەرمۇغانى خسلەت»، 1914 ـ يىلى «تۇھپەئى خسلەت» ۋە «سەۋغاتى خسلەت» ناملىق بەياز (شېئىرلار توپلىمى) لارنى تاش مەتبەئىدە باستۇرۇپ تارقاتقان. خسلەت بۇ ئارقىلىق ئەينى دەۋردىكى ئۆزبېك ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشۇپلا قالماي، بەلكى شۇ دەۋر ۋە ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى ئۆزبېك كلاسسىك ئەدەبىياتى نامايەندىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ نەمۇنىلىك ئەسەرلىرىنىڭ بۈگۈنكى كۈندە بىزگىچە يېتىپ كېلىشىدە كۆڭرۈكلۈك رول ئوينىغان.

خىسلەت ئۆز ئەسەرلىرىدە خىسلەت، خىسلەت ئىشان ۋە خىسلەت تاشكەندى ۋەياكى خىسلەت شاشى (شاش ـــ تاشكەنت شەھىرىنىڭ قەدىمىي ئاتىلىشى) قاتارلىق تەخەللۇسلارنى قوللانغان بولۇپ، خىسلەت شاشى بىلەن خىسلەت كاشغەرى ئوخشاش تەخەللۇسلۇق شائىرلار بولغاچقا دەۋرلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ شائىرلارنىڭ ئەھۋالاتلىرى ئارىلىشىپ كەتكەن. ئەمەلىيەتتە بۇ ئىككى شائىرنىڭ ياشاپ ئىجاد ئەتكەن دەۋرىدە بىر ئەسىر پەرق بار. بۇ تېما بىزنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلىشىمىزنى كۈتمەكتە.

غەزەللەر

تەرانەئى دۈگاھ ئەزخىسلەت ئىشان

ھەجرىڭدە بەس ئۆلدۈرمە ئەندىشەئى فەردا قىل،
كەل ئەمدى، ماڭا، جانا، ۋەسلىڭنى مۇھەييا قىل.
مەستانە باسىپ بىر - بىر گۈلشەندە خىرام ئەيلەپ،
تاۋۇسنى ئېتىپ ھەيران ھەم كەبكىنى شەيدا قىل.
داغى چېكىبان قامەت، پەردەڭنى ئالىپ يۈزدەن،
سەرۇ ئىلە قىزىل گۈلنى شەرمەندەيۇ رەسۋا قىل.
مەي تا ئىچۈرۈپ مەنگە، ساقى بولۇبان ياربم،
غەم بىرلە كۈدۈرەتدىن كۆڭلۈمنى مۇسەففا قىل.
خەم بولدى قەدىم نۇندەك كۈلفەت يۈكىدىن ئاخىر،
كۆپ لۇتفۇ تەرەھھۇملار ھالىمغە، نىگارا، قىل.
ئۆتكەندە چەمەنلەردىن ئۇل سۇنبۇلى زۇلفىڭنى،
ھەريانغە تاراب تاشلاپ خۇشبويلىغىن ئىفشا قىل.
نەم يەرغە بېرىپ كۆكسىن خىسلەت ياتادۇر تاكى،
كەل كۈلبەسغە ھەر كۈن، بىچارەگە پەرۋا قىل.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 23 ـ بەت)

تەرەننۇم ئەزخسلەت ئىشان

ھەجرىگدە، ئەي يار، كارىم قىغاندۇر،
تىنماي كۆزۈمدىن ئەشكىم رەۋاندۇر.
تارتىپ جۇدالىغ دەردىن ھەمىشە،
ھالىم خەرابۇ رەڭگىم ساماندۇر.
ئەيلە تەرەھھۇم مەنگە، نىگارىم،
ئەھۋالى زارىم سەنگە ئەياندۇر.
سەن سەن ھەببىم، ھازىق تەببىم،
دەردىمغە دائىم بۇ بىگۇماندۇر.
ئەرمانۇ ھەسرەت كۆپدۇر دىلىمدە،
دېسەم تۇگەنمەس گويا كى كاندۇر.
ھەم لالە يەڭلىغ كۆكسۇمدە قات ـ قات،
باز ئۇستىنە باز داغلار نىھاندۇر.
شاھا غۇلامىڭ فەريادۇ دادىن،
سورمايسەن ئەسلا قانداغ زەماندۇر.
ئەي جانى جانىم، قىلدىم ھەۋالە
تەڭرىغە، بول كۇن ھەر كىم يامانۇر.
گۇلدەك يۇزىڭىڭ ئىشقىدە خىسلەت،
بۇلبۇلغە ئوخشاش كارى قىغاندۇر.

(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 83 ـ بەت)

ئەشۇلە ئەزخسلەت ئىشان

ئەي نازەنىن، تاشلاپ كېتىپ، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن،
ئىككى كۆزۈم ياشلاپ كېتىپ، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
ئارامى جانىم سەن ئىدىڭ شىرىن زەبانىم سەن ئىدىڭ،

هەم مەھربانىم سەن ئىدىڭ، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
تاشلاپ كېتىپ بېگانەۋار، بىر زالىمى جانانەۋار،
ئەيلەپ مەنى دىۋانە ۋار، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
جانىم كۆيەر بىريان بولۇپ، كۆرمەي يۈزىڭ نالان بولۇپ،
راستىن دېگىل مېھمان بولۇپ، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
بىر ئۇمر مەن سەرسانلارىڭ ئىككى كۆزۈم گىريانلارىڭ،
قىلدى ئەدا ھىجرانلارىڭ قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
ئىشقىڭ ئىلە مەجنۇن بولۇپ، يۈردۈم ھەمىشە ئاھ ئۇرۇپ،
مۇنداغ مېنىڭ ھالىم كۆرۈپ، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
تارتىپ مۇشەققەتلەر ھەزار، كۆزدىن ئاقىپ ياش شەش قەتار،
بولدىم ساڭا كۆپ ئىنتىزار، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
مەجرۇھ تەنىم بىتاب ئېتىپ، دىيدەمنى ھەم پۇرئاب ئېتىپ،
ئۆزنى دۇرى ناياب ئېتىپ، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
خىسلەت دىلىن ۋەيران قىلىپ، دۇشمەنلەرنى خەندان قىلىپ،
كىملەرغە سەن پەيمان قىلىپ، قايلاردە قالدىڭ كەچقۇرۇن.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 172 ـ بەت)

تەرەننۇم ئەزخىسلەت ئىشان

ئايدەك تولۇپدۇر، جانا، يۈزىڭىز،
ۋەھ جانىم ئالغاي فەتتان كۆزىڭىز.
خۇبان ئىلىنىڭ سۇلتانىدۇر سىز،
كۆزلەرغە سۇرمە باسقان ئىزىڭىز.
ۋەھ جىلۋە بىرلەن مەن خەستە دىلنى،
ئەيلەپ گىرىفتار كېتگەن ئۆزىڭىز.
نەچچە شىرىنلەر شىرىن ئەمەسدۇر،
شىرىن ئالاردىن ھەربىر سۆزىڭىز.
دىلدە نىيەتنى قىلسە يامان كىم،

كور ئەتسۇن ئانى بەرگەن تۇزىڭىز.
جانا كۆزۈمغە ئوتدەك يانارسىز،
ئاتەشمۇ ئېركىن يا يۇلدىزىڭىز.
ئىلكىم ئاچىبان قىلغۇم دۇئالار،
بولسۇن زىيادە رىزقۇ رۇزىڭىز.
نېچۇنكى خىسلەت بولبۇل نەۋادۇر،
ئوخشار ئاچىلغان گۇلغە يۇزىڭىز.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 175 ـ بەت)

خىسلەت ئىشاندىن ھاجى ھەمدەمخان شەھرىخانى تەرەفىنە ئىرسال ئولۇنمىش بىر مەكتۇبى مۇھەببەت ئۇسلۇبەدۇر:

خەت يۇبەرىپ گاھى دەفئى غەم قىلمىڭ،
يەئنى بۇ غەمكىن دىلىم خۇررەم قىلمىڭ.
مۇبتەلادۇرمەن جۇدالىغ دەردىغە،
رەھم ئېتىپ بۇ دەردە سىز مەرھەم قىلمىڭ.
خەسىم ئولۇپدۇر ئىككىسىزغە ھەر كىشى،
رەشك ياردىن قەدىنى خەم قىلمىڭ.
بىر نېچە يالغانۇ بۇھتان سۆز ئىلە،
قىلسە ئىغۋا كىمكى، سىز مۇلزەم قىلمىڭ.
لۇتفۇ ئېھسانلار گەدالەرغە بەسى،
ئۆتمەسۇن تا ۋەقتى ئۇشبۇ دەم قىلمىڭ.
سىزگە بەرگەندۇر خۇدايىم ھۇسنى خۇب،
ھەمد ئېتىپ ھەق شۇكرىنى ھەردەم قىلمىڭ.
ئايرىلىپ خىسلەت قالاي ھالىمڭ دەبان،
خەت يۇبەرىپ گاھى دەفئى غەم قىلمىڭ.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 181 ـ بەت)

غەزەلى خسلەت ئىشان

غەم باردىن بولدى مەنى قەددىم دۈتا، قايداق قىلاي،
قىلماي فىغانۇ نالەلەر شامۇ سەبا، قايداق قىلاي.
لۈتف ئەيلەمەي قىلدىڭ، ستەم زالىم ئىكەنسەن مۈنچە ھەم،
چىقماي تەنىمدەن، جان ئۈكەم، بولدىڭ جۈدا قايداق قىلاي.
ئۇۋۇەل مېنى يار ئەيلەدىڭ، ئاخىر ئەجەب خار ئەيلەدىڭ،
خىرقەم كۆروپ ئار ئەيلەدىڭ، مەن بېنەۋا، قايداق قىلاي.
مەھنەت بىلە دەردۇ ئەلەم يالغۇز تاپىپ ھىجرانۇ غەم،
ئاخىر مېنى قىلدى ئەدەم، ۋاۋەيلاتا، قايداق قىلاي.
ھالىم مېنى بولدى خەراب، ئەرزىم ئېشت، ئالىي جەناب،
بەرسەڭ ماڭا يۈزمىڭ ئەزاب، بولدۇم رىزا، قايداق قىلاي.
ئەيلەپ ئىدىڭ ئەھدى ئەمان، ئويناپ كۈلۈپ نەچچە زەمان،
ھەركىم ئەگەر بولسە يامان، باردۇر خۇدا، قايداق قىلاي.
نەيلەرمەن ئەمدى مەھۋەشىم، كۆزدىن ئاقار تىنماي ياشىم،
بولسۇن فىدا سەنگە باشىم، جانىم ئۈكا، قايداق قىلاي.
خىسلەت يۈرۈر مەجنۇن بولۇپ، شامۇ سەھەرلەر ئاھ ئۇرۇپ،
تەئنە قىلۇر ھالىن كۆروپ شاھۇ گەدا، قايداق قىلاي.

(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 194 ـ بەت)

غەزەلى خسلەت ئىشان

ئولدۇم ئەسىرىڭ، ئەي يارى بەرنا،
قىلغىل تەرەھھۇم مەن زارە گاھا.
سالدىڭ دىلىمغە سەۋدايى ئىشقىڭ،
قىلدىڭ مېنى سەن مەجنۇنى شەيدا.
ھەسرەتلەرىمنى ئېيتسام سەراسەر،

هەرگىز تۇگەنمەس، ئەي مەھفىل ئارا.
قالماس تەنمىدە بىر زەررە تاقەت،
يادىمغە نامىڭ تۇشكەندە، جانا.
قانغە تولۇپدۇر گۇلغۇنچە يەڭلىغ،
كەل، كۆر، يۈرەكىم ھەجرىڭدە گويا.
خىلۋەت قىلۇبان ئەغيارلاردىن،
كەلسەڭ نە بولغاي بىر كېچە تەنها.
ئەتكىل ئىلاجىن دېۋانەدۇر مەن،
تا بولماسمەن ئەل ئىچرە رەسۋا.
نەم يەرغە كۆكسىن مەندەك بىر ۇبان،
ئىشقىڭدە كىمدۇر ياتگەن، نىگارا.
نامىكنى خىسلەت مەخفي قىلىپدۇر،
تاپقاي غەزەلدىن كىم بولسە دانا.

(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 195 ـ بەت)

مەسنەۋى

بۇ كۇن سىزلەرغە ئەربابى فەراسەت،
قىلاي مەن تويچىخاندىن بىر ھىكايەت.
نىھايەتتە ئۆزى دىلدارۇ دىلكەش،
مۇھەييا سۇھبەتىدە نەچچە مەھۋەش.
ئالىپ ساز ئىلكىغە قىلسە تەرەننۇم،
بولۇرلەر سامىئ ئول دەم بارچە مەردۇم.
ھەمە بىئىختىيار رەھمەت دېگەيلەر،
جەھاندە چەكمەغىل زەھمەت دېگەيلەر.
قىلىپدۇر ئەرجۇمەند ئەلغە خۇداۋەند،
بولالماس ھېچ خۇشخان مۇنگە مانەند.
بۇ يەڭلىغ بولسا ھەم يوقتۇر بىناسى،

ئاڭا بىر دەك جەھان شاھۇ گەداسى.
ئانىڭچۇن شۇھرەتى ئالەمنى تۇتقەن،
دېمەي ئالەم، فەلەك تاقىدىن ئۆتكەن.
مېنى ئۇشبۇ سۆزنىم يالغان ئەمەسدۇر،
ئۆزىن بىلگەن مۇنى يالغان دېمەسدۇر.
دېمەكدە بۇ سۆزنىم، لېكىن سەبەب بار،
قۇلاق سالساڭ دەمى، مەن ئەيلەي ئىزھار.
قوشۇقنى ئالغۇچى باردۇر ماشىنە،
بولۇر چايخانىلەرنى ئول قاشىنە.
يەنە ھەركىمنى مېھمانخانەسى بار،
ئەمەس ماشىنەسىز ئەمما، ئايا يار.
ئوقۇپ بەرغەن ئاڭا كىم بولسە خۇشخان،
كى باردۇر نەچچە خىل فىلسىنكا، ئەي جان.
قويارلار تويچىخان خانىشلەرىدىن،
ئىشتىگەنغە بولۇر مەقبۇل بارىدىن.
ئەگەر ئۇمرىم بارىچە مەدھىن ئەتسەم،
تۇگەنمەس نەچچە يىل دەفتەرغە بىتسەم.
پىسەند ئولماس كىشىكىم سۆزلەسە كۆپ،
دەبان بەس ئەيلەدىم مەن قىسقەسى خۇب.
ئىلاھا، تويچىخان بولسۇن سەلامەت،
بەلادىن ساقلاسۇن تەڭرىم دەۋامەت.
جەھان بارىچە سۇرسۇن دەۋرى دەۋران،
كى يۇرسۇن كۆرمەيىن غەم شادۇ خەندان.
خۇداغە دەۋلەتىن ھەددىن فۇزۇن قىل،
قىلىپ رىزقىن زىياد ئۇمرىن ئۇزۇن قىل.
كەل، ئەي خىسلەت، سۆزىڭ ئەمدى ئەدا قىل،
كى ئۆتمەي فۇرسەت ئەزىمى مۇددەئا قىل.

(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 4 ـ بەت)

مۇۋەششەھ

سەۋتى دۇگاھ ئەزخسلەت ئىشان

كۆرۈپ ئاشىقنى ھالىن لۇتف ئېتەر ئول تۇرفە جاناندۇر،
پەرىۋەشلەر ئېلىغە بائەدالەت خانۇ سۇلتاندۇر.
ئۆزى دىلكەش، سۆزى شىرىن، ئەجەب ئازادە بىر تەنناز،
قارىغۇنى قىلۇر رەۋشەن، يۈزى چۈن ماھى تاباندۇر.
مۇيەسسەر بولسە كىمغە ئول پەرىنىڭ سۇھبەكى بىر يول،
ئەگەر قالدى دېسە ئەرمان بىلىڭ ئول نامۇسۇلماندۇر.
لەتافەت باغىدە بۇلبۇل يۈزىن گۇل دېپ خەيال ئەيلەپ،
قىلۇر يۇز نالەيۇ فەرياد ئەجەب ھالى پەرىشاندۇر.
خىرام ئېلە ئەگەر گۇلشەنسارى قويسە قەدەم بىر - بىر،
كۆرۈپ بۇ جىلۋەسىن تاۋۇس، ئەجايىپ مەھۋى ھەيراندۇر.
ئانىڭ دەردى فىراقىنى چېكىپ ئاخىر بولۇپ بىمار،
ھەمىشە ئادەتىم شامۇ سەھەرلەر ئاھۇ ئەفغاندۇر.
نىگارىن نامىنى پىنھان ئېتىپ خىسلەت غەزەل ئىچرە،
دېدى تافسە ئوقۇپ ھەركىم ئوشۇل دەنايى ئىنساندۇر.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 125 - بەت)

مۇۋەششەھى خىسلەت ئىشان

ئارەزىمۇ يا گۇلى رەئنامۇدۇر،
تىشلەرىمۇ يا دۇررى بەيزامۇدۇر.
لەبلەرىمۇ يا بەدەخشان لەئلىمۇ،
يا مەگەر ئول ياقۇتى ھۇمرامۇدۇر.

يۇز تەۋەللا ئەيلەسەم بىر باقماغاي،
قەھرىمۇ يا نازۇ ئىستىغنامۇدۇر.
خۇش سۆخەن مۇندەك خەلايىق ئىچرە يوق،
تۇتىمۇ يا بۇلبۇلى گويامۇدۇر.
ئويلاپ ئەسلىن ئەرتە - كەچلەر بىلمەدىم،
ھۇرمۇ يا بىر پەرى سىمامۇدۇر.
نەچچە كۈنلەردۇر ماڭا لۇتف ئەيلەمەس،
يا ھەرنەلەردىن ئەڭا ئاشنامۇدۇر.
ھەسرەتىدە كۆزدەن ئاققان ياشلارىڭ
خىسلەتا، يامغۇرمۇ يا دەريامۇدۇر.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 194 - بەت)

مۇخەممەس

تەرانەئى بەيات ئەزمۇخەممەسى خىسلەت

نەيلەرەم باغۇ چەمەن سەيرىنى جانان بولماسە،
مىسلى تاۋۇس سىلكەنىپ ھەريان خىرامان بولماسە،
سەرۋى قامەت، ئارەزى گۈل، خەتتى رەيھان بولماسە،
چەشمى شەھلا، ئۆزى بەرنا، شاھى خۇبان بولماسە،
ئۆلمەينىمۇ ھەجرىدىن، جىسمىم ئارا جان بولماسە.

باشىمە تۇشكەن مەنى سەۋدالارىدۇر مۇشكىلىم،
لائەقىل بىر يوقلامايدۇر قايدە قالدى دەپ قۇلۇم،
سەر بەسەر ھەسرەتلەرىن، شەرھ ئەتكەلى لالدۇر تىلىم،
ئاي يۈزىن بىر كۆرمەسەم، ھەر تۇن قارانغۇدۇر دىلىم،
رەۋشەن ئولماس كېچەسى تا ماھى تابان بولماسە.

بىر يولى رەھىم ئەيلەمەس مەخمۇملىغمىغە دوستلار،
ئايۇ يىللار ۋەسلىدىن مەھرۇملىغمىغە دوستلار،
سورساڭسىز شولدۇر سەبەب مەئدۇملىغمىغە دوستلار،
يىغلامايمۇ بىكەسۇ مەزلۇملىغمىغە دوستلار،
سورغالى ئەھۋالۇ زارىم بىر قەدىردان بولماسە.

كۆلكۇ بولدۇم ئىشقى يوق بەدەردلەرغە ئانچۇنان،
سورماغاي مەخفىي كىپلىپ ئەفتادە ھالىم ھەر زەمان،
زەررەچە كۆزگە كۆرۈنمەس خانۇمانۇ مالۇ جان،
دەربەدەرلىكتە كۆرۈپ، يا رەب، مەلامەت ئەيلەغان،
رازى ئىرمەسمەن مەنىڭدەك تاكى سەرسان بولماسە.

ئۇمرلەردۇر تارتارەم بىمىھرى دىلبەر ھەجرىبى،
باغرى سەندان، كۆڭلى قانتىغ نازپەرۋەر ھەجرىنى،
كۆزلەرى جەللادۋەش، كىرپىكى خەنجەر ھەجرىنى،
چەكمەس ئىردىم بۇ كەبى زالىم سىتەمگەر ھەجرىنى،
قەبزەئى قۇدرەت ئەگەر ئەۋۋەلدە يازغان بولماسە.

مەن يۇرۇرمەن ئىشقىدە تەئنۇ مەلامەتلەر بىلە،
كۆزلەرىمدىن ياش تۆكۈپ ئاھۇ نەدامەتلەر بىلە،
سەلتەنەت تەختىدە يارىم ئەيشۇ راھەتلەر بىلە،
چىقسە يۇز خىل تۇرلەنىپ ھۇسنۇ لەتافەتلەر بىلە،
ئادەم ئىرمەس ئول كىشى كۆرگەندە قۇربان بولماسە.

بۇ جەھاندە بىر پەرى رۇخسار ئۇچۇن خىسلەت كەبى،
بارمۇكىن ئەفسانە بولغان يار ئۇچۇن خىسلەت كەبى،
ئەھدى يالغان بېۋەفا دىلدار ئۇچۇن خىسلەت كەبى،

كېچه كۈندۈز قان يۇتۇپ ئەشئار ئۇچۇن خسلەت كەبى،
ئاشىقى سادىق ئەمەس ئالەمغە داستان بولماسە.
(«ئەرمۇغانى خسلەت» 42 ـ بەت)

تەرانەئى بەيات ئەزمۇخەممەسى خسلەت ئىشان

ئاھ كىم دىۋانە قىلغان بىر پەرى سەۋداسىدۇر،
ھەم ئانىڭ خۇلقى جەھان ئاشۇفتەيۇ شەيداسىدۇر،
زۇلفى سۇنبۇل ئارەزى باغى ئىرەم رەئناسىدۇر،
ئاھۇنى ئەۋژارە قىلغان نەرگىسى شەھلاسىدۇر،
خۇبلىغنى بابىدە تەنھاسىنىڭ تەنھاسىدۇر.

كېچە كۈندۈز تارتارەم ھەجرىدە تىنماي ئوتلىغ ئاھ،
روبەروسىدىن گەر ئۆتسەم مىڭ يولى قىلماس نىگاھ،
ئەي بەرادەرلەر بولۇپتۇر مۇنچە ھەم بەختىم سىياھ،
كەلمەگەي كۈلبەمغە ھەرگىز لۇتف ئېتىپ ئول گاھى گاھ،
ئۆزگەگە لۇتفۇ كەرەملەر ماڭا ئىستىغناسىدۇر.

رەۋشەن ئولماي تالئىم تاباره بولدى شاملار،
ئەرتە ـ كېچ كۈلفەت چېكىپ، جانمىدە يوق ئارامىلار،
ئەرز ئېتىپ ھالىم يازارمەن شاھىمە پەيغاملار،
رەھم ئېتىپ قىلماس شەرابى ۋەسلىدىن ئىنئاملار،
تەشنەدۇرمەن ھەجرى گويا كەربالا سەھراسىدۇر.

مىسلى مەجنۇن بولمىشەم ئىشقى ئارا دىۋانەلەر،
كىم بولۇر مەندەك مۇھەببەت ئوتىغە سوزانەلەر،
ئاقىبەت بولدى مەكانىم چۇغزدەك ۋەيرانەلەر،
مەھرەم ئولدى ۋەسلى جانانىمغە ۋەھ بىگانەلەر،
كىم خۇشامەتگۇي بولسە ئول ئانىڭ ئاشناسىدۇر.

خەستەمەن قىلماس تەرەھەۋم يا دىلى سەندانمىدۇر،
دەمەگەي كويۇمدە بۇل ئاۋارەيۇ، سەرسانمىدۇر،
ھېچ كىشىنىڭ مەن كەبى رۇخسارى سارغايغانمىدۇر،
خىدمەتىن ئەيلەپ يەتۈشمەك يارغە ئاسانمىدۇر،
دەپ سەزا بېرگەي خەلايىق ھالى بول ھەلۋاسىدۇر.

ئەيلەرەم مەدھىنى ئىنشا لەھزە تىنماي سۇبھۇ شام،
كۆرمەدىم ئالەمدە مۇنداغ دىلبەرى شىرىن كەلام،
بولغۇسى ئاشۇفتە ھەركىم كۆرسە قىلغانىن خىرام،
ئول پەرى رو ئىشقىدە دىۋانەدۇرلار خاسۇ ئام،
رەئد ئەمەس قوپقىل فەلەكلەردىن بۇلار غەۋغاسىدۇر.

نەزم ئىلەن تەئرىف قىلسام بولغۇسىدۇر بىر كىتاب،
سەفھەلەرغە يازمىشەم ئەۋسافنى ئەمما بىھىساب،
كۆرسەتەي دەپ ئەلغە ھۇسنىن، خىسلەتا، ئالسە نىقاب،
ناگەھانى كۆرسە يۈزىن مەھۋ بولغاي ئافتاب،
يوق مىسالى دۇنيادە مەھبۇبەلەر ئەئلاسىدۇر.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 58 ـ بەت)

سەۋتى تەرەننۇم مۇخەممەسى خىسلەت ئىشان

ئەي نىگارىم، بۇ نە سەۋدا ئەيلەدىڭ،
مىھرى ئىشقىڭ جان ئەرا جا ئەيلەدىڭ،
خانەئى دىلنى مۇسەففا ئەيلەدىڭ،
ئۆز جەمالىڭنى چۇ پەيدا ئەيلەدىڭ،
ئىشق ئەھلىن مەستۇ شەيدا ئەيلەدىڭ.

ئۇمرلەر سەندىن سورارمەن بىر نىشان،
فۇرقەتىڭدە كۆزلەرىمدۇر خۇن فىشان،
ئىستەرەم ۋەسلىڭ، قىلىپ تۇن - كۇن فىغان،
گەھ بولۇپ پەيدا بولۇرسەن گاھ نىھان،
بول ئەجەب ئۆزنى ھۇۋەيدا ئەيلەدىڭ.

نارى ئىشقىڭ كۆڭلۇم ئىچرە تاشلابان،
جانۇ جىسمىم ياندۇرۇرغە باشلابان،
ھەسرەتىڭدە كۆزلەرىمنى ياشلابان،
غەيرىلەرنى ئۆزىڭگە يولداشلابان،
ئەقلۇ ھۇشۇم تۇرفە يەغما ئەيلەدىڭ.

بىنەۋا ئەفتادەلەرغە يار ئۆزۇڭ،
لەبلەرىڭدىن دۇر ساچىپ ھەر بار ئۆزۇڭ،
يەتكۇسى ئېتسەڭ كەرەم ئىزھار ئۆزۇڭ،
سورماساڭ ھالىمنى بەس دىشۋار ئۆزۇڭ،
قامەتىم غەم بارىدىن يا ئەيلەدىڭ.

خىسلەتى دىل پارەنى ئىشقىڭ ئارا،
بېكەسۇ بېچارەنى ئىشقىڭ ئارا،
مەھزۇنۇ ئەۋزارەنى ئىشقىڭ ئارا،
ۋەھ بۇ بەختى قارەنى ئىشقىڭ ئارا،
بېخۇدۇ ئاشۇفتە رەسۋا ئەيلەدىڭ.

(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 84 - بەت)

خىلۇەتى

مۇللا يولداش تۆرەباي ئوغلى خىلۇەتى 1861 ـ يىلى هازىرقى نەمەنگان ئوبلاستى ئۈيچى رايونى جيدەكەپە قىشلىقىدا تۇغۇلۇپ، 1924 ـ يىلى ۋاپات بولغان تالانتلىق شائىر.

خىلۇەتى ئۆسمۇرلۈك دەۋرىدىن باشلاپ ئىلىم ئىلىشقا زور ئىشتىياق باغلىغان، نەمەنگاندىكى ئاتاقلىق مەدرىسىلەرنىڭ بىرىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان. دوستلۇق، پاك ئىشق ـ مۇھەببەت، ئىلىم ـ مەرىپەت ۋە ئادالەتنى ياقلاش، كەلگۈسىگە ئىشەنچ خىلۇەتى ئەسەرلىرىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسىدۇر، ئۇ ئۆز ئەسەرلىرىدە مېھنەتكەشلەرنىڭ ئازرۇ ـ ئۇمىدلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ، زۇلۇم ۋە ھەقسىزلىقنى، نادانلىق ۋە جاھالەتنى قاتتىق قامچىلىغان.

خىلۇەتى ئۆز ئىجادىدا بىدىل، جامى، نەۋائى، فۇزۇلى ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلغان ۋە داۋاملاشتۇرغان، مۇقىمى، فۇرقەت، نادىم، ھەيرەت قاتارلىق زامانداش شائىرلار بىلەن ئىجادىي ھەمكارلىق ۋە يېقىن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورنىتقان. خىلۇەتىنىڭ ئۆزى يېزىپ، ئۆز قولى بىلەن كۆچۈرۈپ تۇزگەن «دىۋانى خىلۇەتى» نىڭ قولىيازمىسى ئۆزبېكىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسى قولىيازمىلار ئىنستىتۇتى فوندىدا ساقلانماقتا.

ھەجۋىئى زەن ئەز خىلۇەتى

جانىبى دۇنياغە ئەرزىڭنى زىياد ئەيلەر خاتۇن،
ھاسىلى ئۇمرۇم ھەۋەس يادىدە باد ئەيلەر خاتۇن.

ئەمرى مەئرۇف نەھيى مۇمكەردىن تەكەللۇم ئەيلەسەڭ،
غوزە يوقدۇر پاختە قىلسام دەپ فەساد ئەيلەر خاتۇن.
ئالمەۋۇ ئۆروك يېسەم كۆڭلۇم ئازار دېپ سوز ئېتىپ،
رەفدە ئۇن ئۆيدە ئوتۇن يوق دەپ ئىناد ئەيلەر خاتۇن.
بۇ كېچە رەۋغەن چىراغ يوق دەپ قەباغىنى چېكىپ،
شەمئدەك رەۋشەن كۆڭۇللەرنى سەۋاد ئەيلەر خاتۇن.
ئاخىرەتنى تۆشەسى زۇھد ئىلە تەقۋىدۇر دېسەڭ،
سەندۇق ئۇزرە كۆرفەيۇ بالىش زىياد ئەيلەر خاتۇن.
تىڭلاماس پەندۇ نەسىھەتنى مەسىھادىن قاچىپ،
كۆرسە شەيتاننى خىزىر دەپ ئىئتىقاد ئەيلەر خاتۇن.
كۇندەگىدىن بىر كېچە كەمراق ئەگەر ياتساڭ يىراق،
دەربەدەر يۇگۇروپ يەنە ھەر كىمگە داد ئەيلەر خاتۇن.
دۇن تەبئەتلەر كۆتىغە تەپسەلەر ئار ئەيلەمەس،
تەبئى نازۇك ئەرنى رەسۋايى بىلاد ئەيلەر خاتۇن.
بارمايىن مەكتەب ئارا ئۇستاددىن ئۇرگەنمەيىن،
يۇز تۇمەن مەككارلىقنى ئىجتىھاد ئەيلەر خاتۇن.
ناتەۋان ئەرنى يەقاسىدىن تۇتۇپ شاۋقۇن قىلىپ،
بويىنىغە رىسمان سالىپ تۇرغە ئىزاد ئەيلەر خاتۇن.
نازۇ ئىستىغنا بىلەن خىلۋەت ئارا كوكسىن يازىپ،
بىر كېلىپ قالغان گىرىھلەرنى كۇشاد ئەيلەر خاتۇن.
(«بەياز» 126 ـ بەت)

دىلكەش تاشكەندى

مىرزا قارى 1808 ـ يىلى تاشكەنتتە تۇغۇلۇپ 1885 ـ يىلى ۋاپات بولغان. دىلكەش تەخەللۇسى بىلەن ئىجات قىلغان تالانتلىق شائىر.

دىلكەش تاشكەندى بىزگە نۇرغۇنلىغان ئەدەبىي مىراسلارنى قالدۇرۇپ كەتكەن بولۇپ، شائىر ۋاپاتىدىن كېيىن مىرئەزەم مىرسۇلتان ئوغلى دىلكەشنىڭ بىر بۆلۈك شېئىرلىرىنى يىغىپ توپلاپ «بەيازى دىلكەش» نامى بىلەن 1902 ـ يىلى تاشكەنتتە تاش مەتبەئىدە چاپ قىلدۇرغان تارقاتقان. ئۇنىڭدىن باشقا مىرمەخدۇم شاھ يۇنۇس ئوغلى توپلىغان «بەيازى مۇھەللا» (1911 ـ يىلى) ۋە موللا ئەھمەد مىرزا كەرىم ئوغلى جەملىگەن «بەيازى ھەزىنى» (1912 ـ يىلى) قاتارلىق بەيازلار ۋە باشقا مەجمۇئەلەرگە شائىر دىلكەشنىڭ كۆپلىگەن شېئىرلىرى كىرگۈزۈلگەن، بۇ ئەسەرلەر زامانىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن.

غەزەللەر

ئىشق ئىچرە سېنى دېدىمۇ، دىلبەر، ئۆلە يازدىم،
رەھم ئەيلە بۇ ھالىمغە، ستەمگەر، ئۆلە يازدىم.
خۇب ئولدى تەغافۇل بىلە ئېتتىڭ مەنى بېخۇد،
دىۋانە بولۇپ ۋەھكى قەلەندەر بولە يازدىم.
ئوت تۇشتى نىھادىمغە كۆرۈپ ماھۇشىمنى،
شەۋق ئوتىدە مىسلى سەمەندەر بولە يازدىم.
بەغرىم يارەسى ناۋەكى مىژگان ئەدەدى يوق،

قاشى يالاردىن نېچچە مۇقەررەر ئوله يازدىم.
دەردىم كۆپ ئولۇر فىكرى ئەگەر كەلمەسە دىلغە،
چۇن كەلسە ئەجەب ۋاقۇ بىسەر بوله يازدىم.
قەددىم خەمىيۇ سوزىشى كۆڭلۇمغە نەزارە،
چۇن ئەيلەب ئۆزىم غەيرى مۇكەررەر ئوله يازدىم.
دىلكەش نېدەپ ئولدۇڭ غەمى ئىشق ئىچرە گىرىفتار،
باشىمغە سالىپ قىسمى مۇقەددەر ئۆله يازدىم.
(«بەيازى ھەزىنى» 133 ـ بەت)

* * *

خەيالىڭدۇر كۆڭۇلنى خانەسىدە،
ئانىڭ نۇرى كۆزۇم كاشانەسىدە.
غەمىڭدىن كېچە كۇندۇز تەلبەۋارەم،
نەزاكەتلەر ئېمىش مەستانەسىدە.
ئەلەم نەكىم بەلا خەيلى تۇزۇپ سەف،
فىغاندىن ئۆزگە يوق دىۋانەسىدە.
تۇتاشىپ ئاھ ئوتى باغرىمدە پىنھان،
بۇ بىكەسنى دىلى ۋەيرانەسىدە.
چەمەندە گۇل كەبى مەن قان يۇتارمەن،
بۇ رەسم ئىلە جەفا دەۋرانەسىدە.
بولۇپ بىخۇد جەفا بىرلە ئەلەمدىن،
ئەجەب سەرمەست ئولۇپ مەيخانەسىدە.
نەۋا تاپماس كىشى ھەم بەرگى ئۇممىد،
بارىپ تا ياتمايىن ئاستانەسىدە.
قەدى خەمدىن ھەزەر قىلماق ئىمىش خۇب،
كەمان بىل ئاھ ئوقى پەررانەسىدە،
ئەلەمدىن ئاھلارىكىم نېچە دىلكەش،
چېكىپ پىنھانى ئاتەشخانەسىدە.
(«بەيازى ھەزىنى» 134 ـ بەت)

مۇخەممەسلەر

مۇخەممەسى مەۋلانا دىلكەش مەرھۇم

دەمادەم خۇدانى ئېتىب يادلار،
ئوقۇرمەن ھەمىشە بۇ ئەۋرادلار،
گەھى غەم كېلۇر چۇن گەھى شادلار،
بۇز ۇلغاي ھەمەسى بۇ بۇنيادلار،
بۇ ئىجادلاردۇر، بۇ ئىجادلار.

مەنى تەبئىمى گۇلغۇرۇش ئەيلەمىش،
لەبىن زىكرىدە جانغۇرۇش ئەيلەمىش،
سۆزى غارەتى ئەقلۇ ھۇش ئەيلەمىش،
چەمەن سەرۇندەك تا يۇرۇش ئەيلەمىش،
بۇ كەييادلاردۇر، بۇ كەييادلار.

كۆزۇم غەرقە بولدى جىگەر قانىدە،
كۆڭۇللەر فىدا رەخشى جەۋلانىدە،
تۇرائالمايىن ئىشق مەيدانىدە،
يېتۇشمەس ئۇلۇغ قەسرۇ ئەيۋانىدە،
بۇ فەريادلاردۇر، بۇ فەريادلار.

ئەجەب تۇند ئولۇب، قاش ئۇزە چىن سالىب،
ئەگەر چىن دېسەم غارەتى دىن سالىپ،
مۇھىبلەر دىلىغە نېچە گىن سالىپ،
تەمەششا ئېلىغە نې تەھسىن سالىپ،
بۇ جەللادلاردۇر، بۇ جەللادلار.

كى غەمزەڭ ئوقىن ئات ۋەفا ئەھلىغە،
غەمى ھەجر ئارا پۇرجەفا ئەھلىغە،
يولۇڭدە ھەمە بىنەۋا ئەھلىغە،
نىكى نەقشىن ئۇر كۆپ غەنا ئەھلىغە،
بۇ ناشادلاردۇر، بۇ ناشادلار.

ئىكى قاشنە بىريان ئىكى زۇلف كەمەند،
ئېتەر ئىشق ئېلى جانىنى قەيدۇ بەند،
يەنە قەتل ئۇچۇن تىغى ئەبرۇ دۇنەند،
نىھان ئەيلەبان يۇزنى مۇشكىن پەرەند،
بۇ سەييادلاردۇر، بۇ سەييادلار.

ئۆتۇپ گاھ يۇز شورۇ غەۋغا بىلە،
كىشىغە كۆز ئاچماي تەمەننا بىلە،
مۇنىڭدەڭ ھەمەغە تەماشا بىلە،
يىراقدىن تۇرۇپ مەن تەۋەللا بىلە،
بۇ ئۇستادلاردۇر، بۇ ئۇستادلار.

كىشى كۆرمەمىشدۇر مۇنىڭدەڭ پەرى،
پەرىلەر سەراسىيۇ سەردەفتەرى،
كۆڭۈللەر ئالۇرغە ئەجەب دىلبەرى،
چەمەن نەۋدەسىدۇر ئانىڭ قەدلەرى،
بۇ ئازادلاردۇر، بۇ ئازادلار.

قالىپ دىلكەشى داغىنىڭ داغىدە،
نې لالە داغىدەڭ نې گۇل باغىدە،
كۆرۇپ تا ئۆزىن ئەجز تۇفراغىدە،

بولارکىم دېمىشلەر بەلا تاغىدە،
بۇ فەرھادلاردۇر، بۇ فەرھادلار.
(«بەيازى ھەزىنى» 136 ـ بەت)

مۇخەممەسى دىلكەش بەرغەزەلى ئەمىر

يوق سەن كەبى ئىستەسەم ئەجەمنى،
خوبلىغدە ھەدىقەئى ئىرەمنى،
دەرد ئۇزرە زىياد ئېتىپ يارەمنى،
قاشىڭغە تەگكۈزمەگىل قەلەمنى،
بۇ خەت بىلە يازمەگىل رەقەمنى.

ژەقف ئولدى غەمىڭ ماڭا سەراپا،
ھەجرىڭ غەمىدەك غەمىم يوق ئەسلا،
باشدىن ئەياغىڭ ئەجەب مۇسەففا،
بۇتخانەلەر ئىچرە ھىچ تەرسا،
بىر كۆرمەدى سەن كەبى سەنەمنى.

جانلارغە غىزا تەكەللۇم ئەتكىل،
لۇتف ئىلە نەچە تەبەسسۇم ئەتكىل،
خۇبان ئېلىدىن تەقەددۇم ئەتكىل،
ئاشىقلەرنىڭ تەرەھھۇم ئەتكىل،
كۆپ ئەيلەمە جەۋر ئىلە سىتەمنى.

فىكرىڭ دىل ئارا مۇقەررەر ئولسا،
گويياكى جەھان مۇئەتتەر ئولسا،
ھەم كۆزۇ كۆڭۇل مۇنەۋۋەر ئولسا،
نەقشى قەدەمىڭ مۇيەسسەر ئولسا،
نەيلەي بۇ جەھاندە جامى جەمنى.

ئاشۇفتەۋۇ زار بىر دەرەمسىڭ،
ھەم ئاجىزۇ خار پۇرجۇرمىسىڭ،
جانلاردە غەمسىڭ تولا يارىمسىڭ،
كۆڭلۇم قۇشى تاير ھەرىمسىڭ،
سەيد ئەتمەگەي تايىرى ھەرەمنى.

يادىدە لەبىڭنى خۇن كۆڭۇللەر،
شاد ئەيلە نېچە بۇگۇن كۆڭۇللەر،
ئىشق ئىچرە قىلۇر ئويۇن كۆڭۇللەر،
يوق ئالەم ئارا بۇتۇم كۆڭۇللەر،
زۇلفىڭدىن ئايىرمە پىچۇ خەمنى.

تا شەھرى غەمىڭدە شاھ بولدۇم،
نالەندەۋۇ ھەم پۇرئاھ بولدۇم،
گاھى يوق ئۆزۇمدە، گاھ بولدۇم،
يولۇڭدە غۇبارى راھ بولدۇم،
باشىمگە يەتۇرمەدىڭ قەدەمنى.

دائىمكى خەيالىڭە ئەسىرمەن،
ئەفتادە فىگارى بېنەزىرمەن،
غەم بارىنى چەككەلى دەلىرمەن،
سەن ياردىن ئۆزگە كىمغە دەرمەن،
كۆڭلۇمدەگى دەرد ئىلە ئەلەمنى.

نازۇكلار ئىلىن ھەرىرىدۇرسەن،
نەۋخەتلەر ئارادە بىرىدۇرسەن،
ھەم دىلكەشۇ خۇش زەمىرىدۇرسەن،

ئىقلىمى ۋەفا ئەمىر بەدۇرسەن،
ئەي شاھ بۇ گەداغە قىل كەرەمنى.
(«بەيازى ھەزىنى» 171 ـ بەت)

ۋىدائ رەمەزانى شەرىف

ئەلۋىدائ، مەھى خوجەستە سىفات،
ئەلۋىدائ، باسىئىسى ھەمە فەرەجات،
ئەلۋىدائ، بارچەغە بولۇپ تەرابات،
ئەلۋىدائ، كۆپ سەلام ھەم رەھمات،
ئەلۋىدائ، ئەلۋەدائ، با بەرەكات.

ئەلۋىدائىم ئۆزە فىراقىڭىز،
يەنە يىلغىچە ئىشتىياقىڭىز،
ساقلايىن دىلدە ئىشتىياقىڭىز،
ئىستەبان دائىما ۋىساقىڭىز،
كۆزلەرىمدىن تۆكۈپ ئەجەب قەتەرات.

كەلدىڭىز دائىما كەرامات ئىلەن،
ھەم نەئەم يەتكۈزۈپ قەنائەت ئىلەن،
فەيزۇ رەھمەت يەنە ئىزافەت ئىلەن،
ياخشىلىق بابىدىن بىشارەت ئىلەن،
ئەلۋىدائ، ئەي شەرىفى باشەرەفات.

ۋەئدەئى مەغفىرەت ئىشارەتىنىڭ،
يوق قىلۇرغە تامۇغ ھەرارەتىنىڭ،
مەئىسىيەت ئەفۋىنى بىشارەتىنىڭ،

كەلتۇرۇپ يانە ئەتەق ئىبارەتتىنكى،
ئەي شەھۋارى كەرىم پۇرنەئەمات.

ئەي مەھى دىلرەبا، سەنالار ئىتىپ،
ئول كېچە تەۋفى ئول پەيەمبەر ئىتىپ،
تەشنەلەرغە مۇژدەئى كەۋسەر ئىتىپ،
ئىككى سەندۇق تولاكى دەفتەر ئىتىپ،
بىرى ئىسيان ئۇچۇن، بىرى ھەسەنات.

ھەر كېچە بەچچەلەر ئوقۇپ رەمەزان،
لەيلەتۇلقەدر ئولۇپ مەھەللى ئەمان،
بىلگەن ئادەم بولۇپ نېچە فەرەھان،
فەيزى غەيبى يېتىپ چۇ رۇھى رەۋان،
ئەھلى سۇننەت تاپىپ ئۇلۇغ دەرەجات.

ئەي شەھى سەر بەلەندۇ ئالى مەقام،
قىلدى ئاللاھ سىزە شەرىفى كەلام،
رەھمەتى بەھرىدىن ئىتىپ ئىنئام،
رۇزەنىكى ئەمرىنى قىلىپ ئەئلام،
ئاسىلەر نەفلىغە بولۇپ سەمەرات.

يا رەب ئەت جۇملەنى ئەتائغە دۇخۇل،
كەردە ناكەردەسىن ئىتىپ مەقبۇل،
شادىكام ئەيلەغىل تۇفەيلى رەسۇل،
قالماغاي دىلكەشى ھەزىنىكى ئول،
تەشنە لەب نەزئى جان تا ئەرەسات.

(«بەيازى ھەزىنى» 176 ـ بەت)

راغبى

مۇھەممەد رەھىم راغبى 1865 ـ يىلى خارەزمدە تۇغۇلغان بولۇپ، 1934 ـ يىلى ۋاپات بولغان. راغبى دەسلەپكى مەلۇماتىنى مەھەللىسىدىكى مەكتەپتە ۋە ئۆرگەنچ شەھىرىدە ئالغان. كېيىن خۇەددىكى «مۇھەممەد ئىمىن مەدرىسىسى» دە ئىلىم تەھسىل قىلغان، ياشلىق دەۋرىدىن باشلاپلا ئەدەبىياتقا زور ئىشتىياق باغلاپ، راغىب (رىغبەتلىك، ئىشلىگۈچى) تەخەللۇسى بىلەن شېئىر يېزىشقا كىرىشكەن. راغىبنىڭ شېئىرى تالانتىغا قايىل بولغان مۇھەممەد رەھىم II (فىرۇز) شائىرنى سارايغا تەكلىپ قىلغان، ئەمما راغبى ساراي مۇھىتى بىلەن كېلىشەلمەي چىقىپ كەتكەن ۋە خارەزمدە يېڭى جەمئىيەت قۇرۇش ھەرىكەتلىرىگە ئاكتىپ قاتناشقان.

راغبى ئۆز ھاياتىدا نۇرغۇنلىغان نادىر شېئىرلارنى يازغان، شائىرنىڭ «دىۋانى راغبى» ناملىق توپلىمى ئۆزبېكىستان شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى قولىيازمىلار فوندىدا ۋە خۇەددە تارىخ ـ ئىنقىلاب مۇزېيىدا ساقلانماقتا. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇنىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرى خارەزمدە تۇزۇلگەن بەيازلار ۋە «مەجمۇئەتۇش ـ شۇ ئەرايى پەيرەۋى فىرۇز شاھى» قاتارلىق مەجمۇئەلەرگە كىرگۈزۈلگەن.

غەزەللەر

لەبىڭنى ئابى ھەيۋانى تەنمغە جان بېرەدۇر،
شىكار ئەھلى كىرەككىم ئىتىغە نان بېرەدۇر.

تەراۋەتىڭغە تەجەمەل ئېتەرغە خالىمۇ يا،
كۆڭۈل قۇشىنى غىزاسى بولۇرغە دان بېرەدۇر.
فەرىب بىرلە كۆزىڭ مەردۇمى قىيا باقادۇر،
قاراسە ئۇترۇ كىمىڭ جانىغە ئەمان بېرەدۇر.
ئوت ئىچرە تۇشتى يۈرەك، گۈل يۈزىڭنى ھۇرفىدىن،
سىرىشك ئورنىغە باغرىم تۆشۈكى قان بېرەدۇر.
لىگەندە نۇقرەئى دەرمان سويىمۇكىم كۆرۈنۇر،
تەكەللۇمىڭدە لەبىڭ تەئمى ناردان بېرەدۇر.
لەتافەتىڭدىن ئۇمىدى ھەيات ئەيلەرمەن،
غەزەبدە تۇزلىغىڭ مەرگدىن نىشان بېرەدۇر.
ھەزار گۈلدىن ئۇزۇپ دەستە قىلسا نامىڭنى،
دىماغى راغىبىغە بويى گۈلستان بېرەدۇر.
(«بەياز» 81 ـ بەت)

* *

نې بولۇركى بىر كۆرسەم قامەتىڭنى، ئەي دىلبەر،
غەم بىلە مېنى قويمە ئۆلدۇم ئەي پەرى پەيكەر،
بىر كۈندە فۇرسەت تاپ، يوقلا كەل، خۇدا ھەققى،
ساڭا قۇل بولۇپ قالدىم، ئەيلەگىل سۆزۈم باۋەر.
كېچەلەر سېنى يادىڭ كۆزگە ئۇيقۇ كەلتۈرمەس،
قىلماساڭ تەرەھھۇم گەر، يىغلارەمكى تا مەھشەر.
ئېيتائالمەدىم ئەرزىم، دۇشمەن ئالماسۇن مەزمۇن،
پەردە ئىچرە سەندۇرسەن، كوچەلەردە مەن بىسەر.
ئەيلەدىڭ بۇ يەڭلىغ زار يوقمۇدۇر ۋەبالىمكىم،
جان بىلە قەبۇل ئەتتىم باشىم ئۈزرە سال خەنجەر.
داغلاركى كۆكسۈمدە يازدىلەر رەقەم يۈز داد،

خاتىرىمدە كۆرگۈزدى جان رىشتەسىنى مەستەر.
لۇتف بىرلە ياد ئەتكىل راغىبى تىلەر سەندىن،
ياقماغىل قۇرۇق تەننى كۆيمەكىنغە كۆپ ئوتلەر.
(«بەياز» 82 ـ بەت)

* *

لالە كۆكسىدەك بەغرىم تەھ بەتەھ قارا قانلار،
ھەجرى ئىبتىلاسىدۇر، نەيلەي ئەي قەدىردانلار.
غەمزە ئوتىدىن ھەريان باش چىقاردىلار چەندان،
جىسمى ناتەۋانىمىن دەستە ـ دەستە پەيكانلار.
بىردەم ئەيلە مەردۇملىق دىدەم ئىچرە مەنزىل قىل،
دۇررى لەئل ساچسۇنلار مەقدەمىڭە مۇژگانلار.
ۋەئدەلەر قىلىپ ئىردىڭ شاد، ئىتەي سېنى غەمدىن،
ئۇشبۇ غەمدە جان بەردىم، قانى ئەھدۇ پەيمانلار.
سەن نېچۈك پەردۇرسەن تاپمادىم سوراغىڭنى،
كەزمىشىم قۇيۇن يەڭلىغ ۋادىئى بەيابانلار.
گۈلخانىنى قان تارتتى، ئەزمى كويى يار ئەتتى،
قەتل ئىتەرغە مۇژگانلار چېكتى تىخى ئۇريانلار.
(«بەياز» 83 ـ بەت)

* *

يار ئىلەن باغ ئارا بادە نۇش ئەتمەدىم،
ئىككولەن مەست ئولۇپ بىر ئاغۇش ئەتمەدىم.
فەسلى گۈل چۇن ئۆتۈپ سەرۇى ناز ئىلكىدىن،

بىر ئاياغ مەي ئىچىپ دىلنى خۇش ئەتمەدىم.
بىر بارىپ دەپ ئىدى خاتىرىڭ شاد ئېتەي،
ۋەئدەئى ۋەسلىنى فەراموش ئەتمەدىم.
ئەقلىمنى ئالدى كۆزىڭ ئەزەلدىن ئەبەد،
ئۆزگە نەرگىسلەرەھ سەرفى ھۇش ئەتمەدىم.
لەززەتى بادەنى يۇزى گۈلزاردە،
كۆرمەيىن نەشئەسىن تا خۇرۇش ئەتمەدىم.
مۇتربى دەھر ئەگەر نەغمە ساز ئەيلەسە،
تاكى دەم ئۇرماسە ئاڭا گۇش ئەتمەدىم.
راغىب ھۇزۇرى لەب يادىدە يىغلاماي،
خاتىرىم باغىنى سەبزەپۇش ئەتمەدىم.
(«بەياز» 156 ـ بەت)

* *

ئاشۇفتەھال ئولدۇم كويۇڭدە، ئەي گۈل،
يېتمەس سەڭا ھەر دەم فەريادى بۇلبۇل.
يۇزىڭنى كۆرمەيىن ئۆلدۇم تەلەبدە،
يادىڭدە تىنمايىن ئەۋۋارە كۆڭۈل.
باغ ئىچرە قامەتىڭ كۆردۇم ئوشۇل كۇن،
ئاھىم يەلى بىرلەن تەبرەندى سۇنبۇل.
ۋەيرانە مەسكەنىم كۆز ياشى بىرلەن،
دىۋانە ئەيلەدى باش ئۇزرە كاگۇل.
سىنەمنى راغىبى دەردى ئايتاي،
ھالىمنى كۆرسەتەي شىشەئى قۇلقۇل.
(«بەياز» 157 ـ بەت)

مۇۋەششەھى راغىبى:

ئەي يۈزى گۈل، قەدىڭمۇدۇر شەمشاد،
ھەجر شامىدە چەكدۇگۈم مىلك داد.
ياستانىپسەن بۇ دەۋرى گۈلشەندە،
بۇتمەدى قامەتىك كەبى ئازاد.
شانەدەك كۆكسىنى قىلىپ يۈز چاك،
چېكەئالماسدۇر سۇرەتىك بەھزاد.
ئىككى كۆز مەردۇمىمۇ يا بىلمەدىم،
مەگەر فەن ئەھلىغەدۇرۇر ئۇستاد.
نې ئۇچۇن باش كۆتەردى مۇژگانىك،
قەتل ئۇچۇن ھەربىرىدۇرۇر جەللاد.
خەمى ئەبروغە دىلگۇداز ئولدى،
ئوسمە رەڭگىدىن ئەيلەغەندە سەۋاد.
ئول ئىكى ئەفئى گەنجى ھۇسنۇڭدە،
سالماسۇن ئەلغە فىتنە بىرلە فەساد.
نەزەرىك راغىبى ساڑى تۇشسە،
تالىئ يارۇ بەخت ئولدى كۇشاد.

(«بەياز» 158 ـ بەت)

مۇخەممەسى راغىبى:

نې بەلا كۇنكى، ئاشىنا بولدۇم،
گۈل يۈزىك زەۋقىدىن ئەدا بولدۇم،
خىرمەنى غەم ئارا فەنا بولدۇم،

ۋەسل ئۇچۇن دەر بەدەر گەدا بولدۇم،
ئەل ئەرا خارۇ بىنەۋا بولدۇم.

ۋەئدەنى كۆپ ماڭا قىلىپ ئېردىڭ،
تالئىم بار ئىدى كېلىپ ئېردىڭ،
ئىشقى رەسۋالىغىم بىلىپ ئېردىڭ،
چۇن ۋەفا تەختىغە مىنىپ ئېردىڭ،
كېلە كۆر، غەم بىلە ئەدا بولدۇم.

ساڭا غەم تۇشكەنىدە ھەمدەم ئىدىم،
ھەر سىرىڭ بار ئىدىكى مەھرەم ئىدىم،
ئەيشىڭە خۇش، غەمىڭە مەرھەم ئىدىم،
قۇل ئۆزۇمنى نېچۇك دەيىن كەم ئېدىم،
يوقلاغىل بارچەدىن سەۋا بولدۇم.

قورقۇڭىز، ئەي سەنەم، ۋەبالىمدىن،
لۇتفىڭىز كەتمەدى خەيالىمدىن،
تولدى ئالەم سىرىشكى ئالىمدىن،
باخەبەر بولمادىڭ سۇئالىمدىن،
جان نىسار ئەگە رىزا بولدۇم.

قەدەمىڭنى يەتۇركى باشىمغە،
زەھر قوشتى فەلەك مەئاشىمغە،
مۇنتەزىرلىك بىلەن قاراشىمغە،
رەھم ئىيلە ئال ئۆزىڭنى قاشىمغە،
بىدەۋا دەردە مۇبتەلا بولدۇم.

دائىما بۇ تەنىمەدۇر تەبۇ تاب،
جىسمۇ جانىم يولۇڭدە ئولدى تۇراب،
يا ئول ئاي سالدىمۇ يۈزىغە نىقاب،
يا قەمەر چىھرەسىنى ئالدى سەھاب،
بەسكى ھەيرانى مەھلىقا بولدۇم.

بارى غۇربەت قەدىمنى خەم قىلدى،
ھەجرىدە تاقەتىمنى كەم قىلدى،
راغىبى ئەرزىنى رەقەم قىلدى،
زەئفىدىن بۇيلە شەرھى غەم قىلدى،
خامە نالى كەبى دۇتا بولدۇم.

(«بەياز» 208 ـ بەت)

زەۋقى

ئۇبەيدۇللا سالىھ ئوغلى زەۋقى 1853 ـ يىلى قوقەند شەھىرىنىڭ شەيخان (ھازىرقى قىيابار) مەھەللىسىدە كاسىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كېلىپ، 1921 ـ يىلى ۋاپات بولغان. دېموكراتىك شائىر. ئۇ ياشلىق دەۋرىدە قوقەندىكى «مەدرىسەئى ئالى» ۋە «چەلپەك مەدرىسىسى» دە تەلىم ئالغان ۋە شۇ مەزگىلدىن باشلاپ «زەۋقى» تەخەللۇسى بىلەن ئىجادىيەتكە قەدەم قويۇپ شېئىرلىرى تالانتىنى نامايان قىلغان. زەۋقى 1874 ـ يىلى ئائىلىۋى قىيىنچىلىق سەۋەبىدىن مەدرىسىدىكى ئوقۇشنى توختىتىپ، ئاتا كەسپى موزدۇزلۇق بىلەن شۇغۇللىنىشقا مەجبۇر بولغان، كېيىنچە قوقاندىكى مەشھۇر سودىگەر مۇمىنقان يېنىدا كاتىپلىق قىلىپ، تۇرمۇشنى قامدىغان.

شائىر زەۋقى مەيلى ئوقۇۋاتقان مەزگىللىردە بولسۇن ياكى موزدۇزلۇق ۋە كاتىپلىق قىلغان مەزگىللىردە بولسۇن ئۆگىنىش ۋە ئىجاد قىلىشنى توختاتمىدى. ئۇ ئۆز زامانىسىدىكى شائىر ۋە تەرەققىپەرۋەر ئەدەبىياتشۇناسلار بىلەن دوستانە مۇناسىۋەتتە بولۇپ بولغان. ئۇ بىزگە مول ئەدەبىي مىراسلىرىنى قالدۇرغان. ئۇنىڭ بۇ قىممەتلىك ئەسەرلىرى 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرى ۋە 20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا نەشر قىلىنغان مەجمۇئە ۋە بايازلارغا كىرگۈزۈلگەن ھەم قولىيازما ھالەتتە خەلق قولىدا ساقلىنىپ، بىزگىچە يېتىپ كەلگەن.

شائىر زەۋقى مۇرەككەپ تارىخىي شارائىتتا ياشاپ

ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان بولۇپ، شېئىرىيەتنىڭ ھەر خىل شەكىللىرىدە مەزمۇن دائىرىسى كەڭ ئەسەرلەرنى يارانقان، بۇ مىراسلار ئىچىدە غەزەلدىن باشقا ئۆتكۈر يۇمۇرستىك روھقا ئىگە چوڭقۇر سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي مەزمۇنلار ئەكس ئەتتۈرۈلگەن 130 مىسرالىق «ۋاقىئائى قازى سەيلاۋ» (1909 ـ 1910) ، 92 مىسرالىق «قەھەتچىلىك» (1916 ـ يىلى) داستانلىرى ۋە «تەئرىفى كەلەش» (كالاچ تەرىپى) ، «ئاتىم» ، «ئۆلسۇن ئاتلىق» ، «پەششەلەر» (چىۋىنلار) ، «فانۇس» قاتارلىق ھەجۋىيلىرى مەشھۇر.

نالەش ئەززەۋقى خوقەندى

گۈنەھ قىلماقدە، ئەي تەن، ئويلا كۆيگەنىڭە ئەرزىرمۇ،
بۇ يەڭلىغ مىلك يىل ئۇمرۇڭ بىر كۈن ئۆلگەنىڭە ئەرزىرمۇ.
يۇرۇرسەن ئەيشى بىرلە لەززەتى نەفسۇ ھەۋا ئىستەب،
جەھان شىرىنلىكى باتەلخەئى جانىڭە ئەرزىرمۇ.
يىگىتلىك قۇۋۋەتىنى سەرف ئېتىپ بىھۇدە ئىشلارغە،
قارىغان ۋەقتەدەگى ئەفسۇسۇ ئەرمانىڭە ئەرزىرمۇ.
جەھاننى كىردىگارى سەلتەنەتدە شاھلىغ تەختى،
قارا يەر ئاستىدە بىر كېچە ياتقانىڭە ئەرزىرمۇ.
تەئەددى زۇلم ئىلە بۇ جەمئ قىلغان مۇلكۇ ئەھۋالىڭ،
كېتەر پۇرسەتدەگى ھالى پەرىشانىڭە ئەرزىرمۇ.
مىنەر بولساڭ سەھەتلىكدە ئەگەر تازىي سىرات ئۈزرە،
ياغاچ ئات فىكرىنى قىلغىلكى، جەۋلانىڭە ئەرزىرمۇ.
ئىرۇر مەشرىقدە خۇرشىدى ھەياتلىڭ تەۋبە قىلمايسەن،
چىقار بولغاندا مەغرىبدىن پۇشايمانىڭە ئەرزىرمۇ.
تىرىكلىك بارىدە ئىستە ھەقىقەت يارىن، ئەي زەۋقى،
مەجازىلەرنى ۋەسلى سوزى ھىجرانىڭە ئەرزىرمۇ.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 74 ـ بەت)

شەۋقى

19 ـ ئەسىر ئۆزبېك كلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخىدا بىزگە مەلۇم بولغان «شەۋقى» تەخەللۇسى بىلەن ئىجاد قىلغان ئىككى نەپەر ئۆزبېك شائىرى ئۆتكەن بولۇپ، بۇلارنىڭ تۇغۇلۇپ ئىجاد ئەتكەن ۋە ۋاپات بولغان يىللىرىدا 20 يىل ئەتراپىدا پەرق بار. بىز مەزكۇر «بەياز»غا «شەۋقى» تەخەللۇسلۇق شائىرنىڭ مۇسەددەسىنى كىرگۈزدۇق. بۇ مۇسەددەس قايسى شەۋقىنىڭ ئىجادى مىراسىغا مەنسۇپ، بۇ بىزنىڭ زامانداش شەۋقىلەر ئۇستىدىكى كېيىنكى تەتقىقاتىمىزدا ئايدىڭلاشقۇسى.

شەۋقى كاتتا قورغانى — مۇھەممەد شەرىف 1785 ـ يىلى ھازىرقى سەمەرقەند ۋىلايىتىنىڭ كاتتا قورغان شەھىرى ئەتراپىدىكى ئەلىجان قىشلىقىدا تۇغۇلۇپ 1861 ـ يىلى ۋاپات بولغان. ئۇ 1815 ـ يىلى بۇخارادىكى «گاۋ گۇشان مەدرىسىسى» دە ئوقۇپ ئالىي مەلۇماتقا ئىگە بولغان ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشىپ «شەۋقى» تەخەللۇسى بىلەن ئۆزبېك، ئەرەب ۋە پارس تىللىرىدا نۇرغۇنلىغان گۈزەل لىرىكىلارنى ئىجاد قىلغاندىن سىرت مۇسۇلمانچىلىق قانۇن ـ قائىدىلىرىنىڭ قىسقا مەجمۇئەسى «مۇختەسەرۇل ۋىقايە» نامىلىق 23 مىڭ مىسرالىق زور ھەجىملىك ئەسەرنى «مىرئاتەل ـ مۇختەسەر» نامى بىلەن پارس تىلىدا نەزمىي يول بىلەن شەرھلىگەن ۋە ئۇنىڭغا لۇغەت تۇزگەن (1839 ـ 1840 ـ يىللار). ئەرەب تىلى گراممماتىكىسىغا ئائىت «رىسالەئى قافىيەئى مىراتون ـ نەھۇ» ئەسىرىنى يازغان.

شەۋقى نەمەنگانى — موللا شەمسى موللا ھۇسەن ئوغلى 1805 ـ يىلى ھازىرقى نەمەنگان ئوبلاستى تۆرەقورغان رايونى كالۋاك قىشلىقىدا تۇغۇلۇپ، 1889 ـ يىلى ۋاپات بولغان. كىچىكىدىنلا زېرەك ۋە تىرىشچان ئۆسۈپ يېتىلگەن موللا شەمسى «شاھەند مەدرىسىسى» دە ئەتراپلىق ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۇنىڭ ھاياتى غۇربەتچىلىك ئىچىدە ئۆتكەن بولۇپ، بىر مەزگىل بايلارغا شەخسىي كاتىپ بولغان، كېيىنچە بۆز توقۇپ تۇرمۇشىنى قامدىغان. موللا شەمسى قانچىلىك قىيىنچىلىق ئىچىدە ياشىمىسۇن، ئىلىم تەھسىل قىلىش ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشتىن توختاپ قالمىغان. ئۇ «شەۋقى» تەخەللۇسى بىلەن نۇرغۇنلىغان لىرىكىلارنى ئىجاد قىلغاندىن سىرت، بىرقانچە شېئىرىي دىۋان تۈزگەن ۋە «جامىئۇل ـ ھەۋادىس» ، «جەڭنامەئى خۇدايارخان» ، «تارىخىي قوقەند» ھەم «پەندنامەئى خۇدايارخان» قاتارلىق تارىخىي داستانلارنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن يېزىپ مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاپ بىزگە مىراس قالدۇرغان.

مۇسەددەس شەۋقى

كۆڭۈل، مېنىڭ بىلە بول، بىر نەپەس نەۋا ئەيلەي،
ئۆزۈمنى ئىشقۇ مۇھەببەتگە ئاشنا ئەيلەي،
يۈرەك جەراھەتىغە ئىشقدىن دەۋا ئەيلەي،
مەدىنە ـ مەككە ئۈچۈن نەقدى جان بەھا ئەيلەي،
بۇ يول مۇھەببەتىدە ئاھى رەببەنا ئەيلەي،
رەفىقۇ ھەمدەم ئىلە مۇنىسىم خۇدا ئەيلەي.

فەسادۇ فىسقى يامان بولدى خەلق ئەرا مەشھۇر،
ھەۋايى نەپس ئىلە بولدى جەھان ئىلى مەغرۇر،

مەدىنە ـ مەككەدىن ئۆزگە يوق ئولدى جايى تەھۇر،
ئوشۇل مەكانغە بارىپ تۇرماق ئولدى ئەمدى زەرۇر،
بۇ يول مۇھەببەتىدە ئاھى رەببەنا ئەيلەي،
رەفىقۇ ھەمدەم ئىلە مۇنىسىم خۇدا ئەيلەي.

چېكىپ مۇشەققەتى يول، باغلاسەم بارىپ ئىھرام،
كى تا يەتۇشمەغۇچە يولدە تاپماسەم ئارام،
ئۆزۈمغە تەۋبە نەدامەتنى ئەيلەسەم ئىلزام،
فىغانۇ نالە قىلاي تەندە جان ئېسە مادام،
بۇ يول مۇھەببەتىدە ئاھى رەببەنا ئەيلەي،
رەفىقۇ مۇنىس ئىلە ھەمدەمىم خۇدا ئەيلەي.

ئەرەفات مىنادىن سوڭ، تەۋافى خانە قىلاي،
باشىمنى يەرگە قويۇپ فەرشى ئاستانە قىلاي،
سەدايۇ سەيھە چېكىپ، ئاھى ئاشقانە قىلاي،
نۇزۇرۇ ھەدىيە ئۇچۇن ئەشكى دانە ـ دانە قىلاي،
بۇ يول مۇھەببەتىدە ئاھى رەببەنا ئەيلەي،
رەفىقۇ مۇنىس ئىلە ھەمدەمىم خۇدا ئەيلەي.

خۇدا يەتۇرسە بارىپ كەئبەغە يۇزىمنى سۇرەي،
چېكىپ مۇشەققەتىنى بار ھۇزۇرىن ئاندە كۆرەي،
سەفاۋۇ مەرۋى ئەراسىدە سەئيى ئىلە يۇگۇرەي،
قىيامەت ئولسا بارىپ، ھاجىلەر سەفىدە تۇرەي،
بۇ يول مۇھەببەتىدە ئاھى رەببەنا ئەيلەي ،
رەفىقۇ مۇنىس ئىلە ھەمدەمىم خۇدا ئەيلەي.

ئۆتۈپ مەدىنەگە بارسام، چېكىپ دەما دەم ئاھ،
كۆزۈم ياشىنى جىگەر قانىغە قىلىپ ھەمراھ،

دېسەم مېنىڭچە كىشى بارمۇ مۇنده نامه سياھ،
بۇ ئاسى ئۇممەتىڭز كەلدى، يا رەسۇلىللاھ،
بۇ يول مۇھەببەتىده ئاھى رەببەنا ئەيلەي،
رەفىقۇ مۇنىس ئىله ھەمدەمىم خۇدا ئەيلەي.

تىرىكلىكىم ماڭا نىئمەت بىلىپ بولاي شاكىر،
تىلىم بىلەن بولايىن ھەمدى پاكىڭە زاكىر،
قولۇڭده يوق سېنى، ئەي شەۋقى، بىر ئەمەل زاھىر،
ئۇمىد ئوشۇلكى خۇدا قىلسە ھەرەمەين تاھىر،
بۇ يول مۇھەببەتىده ئاھى رەببەنا ئەيلەي،
رەفىقۇ مۇنىس ئىله ھەمدەمىم خۇدا ئەيلەي.
(«بەياز» 117 ـ بەت)

شەۋكەت

سىراجدىن مەخدۇم مىرزاھىد ئوغلى شەۋكەت مىلادىيە 1884 ـ يىلى تاشكەنت شەھىرى بوستانلىق رايونى خاندەيلىقى قىشلىقىدا تۇغۇلۇپ، 1934 ـ يىلى 50 يېشىدا تاشكەنت بوستانلىق رايون پەرۋىز تۆپە قىشلىقىدا ۋاپات بولغان. شەۋكەت بالىلىق دەۋرىدىن باشلاپلا ئىلىم ئۆگىنىشكە زور ئىشتىياق باغلىغان، تاشكەنتتىكى «بېكلەر بېكى» ۋە «كۆكەلداش» مەدرىسىلىرىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۇ شەۋكەت تەخەللۇسىدىن باشقا يەنە سىدقى خاندەيلىقى ۋە شۇەن (ناله، زار، پىغان، مۇڭ) تەخەللۇسلىرىدا ئىجاد ئەتكەن. ئۇ تالانتلىق شائىر ۋە ھۆسنىخەت ماھىرى، شۇنداقلا يېتىشكەن كاتىپ ۋە ئۇستا تەرجىمان.

شەۋكەت 1912 ـ يىلى ئەرەب ئەدەبىياتى تارىخىدىكى مەشھۇر كلاسسىك ئەسەر «مىڭ بىر كېچە»نى ئۆزبېك تىلىغا تەرجىمە قىلغان. 1914 ـ يىلى «شەۋكەتنىڭ سوۋغىسى»نى نەشر قىلىپ تارقاتقان (تاش باسما) شەيخ سەئدىنىڭ «گۈلىستان»، نەۋائىنىڭ «بەدايىئۇل ـ ۋەسەت» شەرەفىددىن بۇخارىنىڭ «چەھار كىتاب» ئەسىرىنى كۆچۈرگەن. «ئەرمۇغانى خىسلەت»، «بەيازى ھەزىنى»، «بەياز» قاتارلىق كىتابلارنىمۇ شەۋكەت كۆچۈرگەن، 1917 ـ يىلى «تازا ھۆرىيەت»، «روسىيە ئىنقىلابى» توپلاملىرىنى كىتاب قىلىپ نەشر قىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا شەۋكەتنىڭ نۇرغۇنلىغان ئىجادىي تەرجىمە ۋە كۆچۈرگەن ئەسەرلىرى ۋە ئەينى دەۋردىكى «بەياز»لارغا كىرگۈزۈلگەن

ئەسەرلىرى بار، بۇلار كەڭ خەلق ئاممىسى قولىدا ۋە ئۆزبېكىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى قولىيازمىلار فوندىدا ھەمدە مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى ئورۇنلىرىدا ساقلانماقتا.

تەرانەئى دۇگاھ ئەزشەۋكەت ئىسكەندرى

بىر كېچە كېلىپ تەنھا، كۇلبەمنى چەراغان قىل،
خانى ۋەسلىڭگە مەندەك بېنەۋانى مىھمان قىل.
ناز ئىلە خىرام ئەيلەپ، گۇلشەن ئىچرە تا، جانا،
يازىبان قارا كاكۇل سەھنىن ئەنبەرىستان قىل.
گۇل يۇزىڭگە زىيبالىق ئەيلەر مۇشك دەئۇاسىن،
كۆرسەتىپ يۇزىڭ، ئانى رەشك ئوتىغە سوزان قىل.
فۇرقەتىڭ ئەرا بولدى زەئفىدىن تېنىم بىمار،
مەرھەمەت بىلە، ئەي شوخ، ئۇشبۇ دەردە دەرمان قىل.
ھەسرەتىڭدە ۋەسلىڭنى بىلمەسە كىشى قەدرىن،
ئەي سەنەم، بۇ نادانىنى مۇبتەلائى ھىجران قىل.
زۇھد ئېلى كۆرۇپ، ھالىم ئەيلەمىش مەلامەتلەر،
كۆرسەتىپ يۇزىڭ، مەندەك كۆيۇك ئىچرە سوزان قىل.
ھالىنى بۇ شەۋكەتىڭ سورغۇدەك كىشى يوقتۇر،
غۇربەت ئىچرە سەن ئەمدى لۇتفى بىرلە ئىھسان قىل.

* *

گۇل يۇزىڭ كۆرەلمەسدىن ھەر دەم ئەيلەپ ئەفغانلار،
ياش ئورنىغە تۆكتى بۇ كۆزلەرىم قارا قانلار.
نېگە مەنگە باقماسسەن، رەھىم ئىلە قىلىپ شەفقەت،
كىم چېكىپ غەمىڭ ھەردەم، رەڭگىم ئولدى سامانلار.
سەڭا بولغايمۇ مەنزۇر مەن كەبى كەمىن قۇللار،

ياتسەلەر يولىڭ ئۇزرە، چاڭ ئېتىپ گىرىبانلار.
لۇتق ئېتىپ چەمەن ئىچرە ناز ئىلە خىرامان بول،
كىم يولۇڭغە نەرگىسىدىن تۇتتى چەشمى ھەيرانلار.
قامەتىڭ نەمايان ئەت، سەرۇى تا كۆرۈپ قەددىڭ
قىلغانىغە دەئۋالار بولسۇن ئول پۇشەيمانلار.
تاكى كاكۇلىڭ يايدىڭ، تىيرە ئولدى رۇزگارىم،
بۇ كۆڭۇل يەنە بولدى ھەر ساري پەرىشانلار.
كۇلبەسىغە شەۋكەتتىڭ گەر كېلۇر ئىسەڭ تەنھا،
زەررە كۆڭلىدە قالماس ھەسرەت ئىلە ئەرمانلار.

* *

ئەيلە خەستە كۆڭۇلنى ئىككى ياغە قۇربانلار،
تا بۇ ئىككىسى بولسۇن تەن ئۆيىدە مىھمانلار.
گۇلشەن ئىچرە لەئلىڭدىن دۇر ساچىپ، تەكەللۇم قىل،
رەشك ئوتىدە بولسۇنلار غۇنچەلەر باغىر قانلار.
كاكۇلىڭنى سەۋداسى تاكى باش ئۇزە تۇشتى،
مىھرى چىقتى كۆڭۇلدىن سۇنبۇل ئىلە رەيھانلار.
ئەي سېنى ئىكى كۆزلەرىڭ خوتەن دەشتى
ئىچرە ئەيلەدى ئاھۇ بارەسىنى سەرسانلار.
خەتلەرىڭنى شەرھىنى ئەيلەمەكدە تەھرىرىن،
ئولدى گۇلكىم ئول دەمدە بىردىن ئەنبەر ئەفغانلار.
سېنى ۋەسفى ھۇسنۇڭنى ئۆلمەسەم ئەگەر ئەيلەي،
يازىبان جىگەر قانى بىرلە تۇرفە دىۋانلار.
شەۋكەتىڭنى ۋەسلىڭىڭ خانىغە قىلىپ مىھمان،
بىر كېچە ئاڭا قىلغىل لۇتق بىرلە ئىھسانلار.

تەرانەئى بەيات ئەزشەۋكەت ئىسكەندەرى

غۇنچە لەئلىڭدىن قاشىڭدىن تىغى بۇراندۇر خىجىل،
قامەتىڭدىن باغ ئەرا سەرۇى خىياباندۇر خىجىل.

لالەدەك يەشناپ ئوتۇرساڭ بەزم ئېتەردە كېچەسى،
يۇزلەرىگدىن، ئەي پەرى، شەمئى شەبىستاندۇر خىجىل.
ئاھ ئۇرۇپ كۆڭلۇم كۆزۇم قان يىغلاغاندە سەنسىزىن،
رەشكدىن ياقۇتى ئەھمەر بىرلە مەرجاندۇر خىجىل.
مۇشك يەڭلىغ خەتلەرىڭ ئول كۇن كۆرۇبان باغ ئارا،
سەيرى گۇلزار ئەيلەگەن چاغىڭدە رەيھاندۇر خىجىل.
خۇش ئەدا شىرىنلىقالىك كىشۋەرىن تەنھاسى سەن،
بۇ نەزاكەت بىرلە سەندىن جۇملە جاناندۇر خىجىل.
ئولماغاي نېچۇن يۇزىگدىن بارچە گۇلرۇخ شەرمسار،
كىم فەلەك ئەۋجىدە، جانا، مىھرى رەفئاندۇر خىجىل.
نامى پاكىڭنى ھۇرۇفىن تىزدى سۇلكى نەزم ئەرا،
شول سەبەب شەۋكەت سۆزىدىن دۇررى غەلتاندۇر خىجىل.

سەۋتى دۇگاھ ھۇسەينى ئەزشەۋكەت

ماڭا قىل ئول نىگارى بىۋەفانى ئاشنا، يا رەب،
ئېرۇر ھەر دائىما كۆڭۇلدە ئۇشبۇ مۇددە ئا يارەب.
مېنى ھەجرىغە تاشلاپ، سورماسا ھالىم، ئەگەر ئۆلسەم،
ئانى بوينىغە تۇشگەي بۇ سەبەبدىن خۇنبەھا، يا رەب.
ئەگەر ھەر يەردە كۆرسەم نەقشى پايىنى غۇبارىنى،
چېكەرمەن چەشمى مۇشتاقىمغە ھەمچۇن تۇتىيا، يا رەب.
ئەگەر كۇلبەمغە لۇتف ئەيلەپ مېنى يوقلەپ كېلۇر بولسا،
قىلۇرمەن مەقدەمىنىڭ مۇزدىغە جانىم فىدا، يا رەب.
ئەمان ئەيلەپ نە يېرده بولسە ئول مەھبۇبلار شاھى،
پەناھىڭ سايەسىدە ساقلا يەتكۇرمەي بەلا، يا رەب.
سەمەندى نازغە چىقسە، مىنىپ تاكى قىلىپ جەۋلان.
غۇبارى راھىدەڭ جىسمىم قىلۇرمۇ زىرى پا، يا رەب.
نېھ دەپ رەشك ئوتىغە ئۆرتەنمەسۇن سوزان ئولۇپ شەۋكەت،
چۇ بولسا مەھۋەشىنىڭ غەير ئىلە ئەيشى بەجا، يا رەب.

مۇڭشىشەھى شەۋكەت

غازە تا چېكىپ يۇزغە ئەيلەدىڭ مېنى شەيدا،
تۇشمەسۇنمۇ ئەل ئىچرە سەد فىغانۇ ۋاۋەيلا.
لەھزە قاشىمە كەلمەي ئۆرتەدىڭ مېنى ۋەھكىم،
نې بولۇركى رەھم ئەتسەڭ، لۇتف ئىلە باقىپ گاھا.
ئەيلەدىڭ كۆڭۈل مۇرغىن بىر باقىش بىلەن بىسمىل،
ئانى زىيبى فىتراك ئەت ئالىب، ئەي كۆزى شەھلا.
مەن تىلەپ ۋىسالىڭنى، نالە چەكتىم ئانداغكىم،
ئاڭلادى ھەمە ئادەم لېك سەندە يوق پەرۋا.
خامە ۋەسفىڭ ئىنشاسىن تا يازاردە كاغەزغە،
مەندىن ئەۋۋەل ئول يىغلاپ، سالدى باشىمە سەۋدا.
ئەۋۋەلا ئەسىر ئەيلەپ، داغى ئىشقىڭە نېچۇن،
تاشلاپ ئاخىرى كېتتىڭ يىغلاتىپ مېنى تەنھا.
نەزمى شەۋكەت ئارايىش تاپتى نامى پاكىڭدەن،
ۋەسفىڭ ئەيلەپ ئول ئەي گۇل، بولدى ئەندەلىب ئاسا.
(«بەيازى ھەزىنى» 125 ـ بەت)

مۇڭشىشەھى شەۋكەت

ئېتتىپ سەيرى چەمەن فەسلى بەھاران ئويناماىسىزمۇ،
قەدەمىڭىزدىن ئەيلەپ گۇلنى خەندان ئويناماىسىزمۇ.
رەموزۇ نازۇ دىلبەرلىقنى ھەر دەم ئاشكار ئەيلەپ،
قەدەم بىر ـ بىر باسىپ ھەر يان خىرامان ئويناماىسىزمۇ.
تۇتار گۇلشەن يولىڭىزغە ھەزاران چەشمى نەرگىسدىن،
بارىپ تا غۇنچەلەر باغرىن قىلىپ قان ئويناماىسىزمۇ.
ۋەفا رەسمىن تۇتۇپ مەن بىنەۋانى كۆڭلىنى ئاۋلاپ،

بولۇپ بىر كىچەسى كۇلبەمغە مىھمان ئويناماپسىزمۇ.
قەرا كاكۇلنى تاشلاپ، غازەدىن يۇزغە چېكىپ زىينەت،
قىلىپ سۇنبۇل بىلە نەستەرنى يەكسان ئويناماپسىزمۇ.
جەمالىڭىزنى شەمئىدىن بېرىپ كۇلبەمغە رەۋشەنلىق،
كى يەئنى ئەيلەبان رەشكى گۇلىستان ئويناماپسىزمۇ.
ئىشارەت ئەيلەبان قاس ياسى مۇژگانىدىن ئوق ئاتىپ،
جەراھەتلىغ دىلىم چاك ئەيلەپ ئەي جان، ئويناماپسىزمۇ.
نىگارا، ناز تىغى بىرلە شەۋكەت باشىنى ئالىپ،
ئاتىپ چۇن گوي، مەيدان ئىچرە جەۋگان ئويناماپسىزمۇ.
(«بەيازى ھەزىنى» 184 ـ بەت)

مۇرەببەئى شەۋكەت

بۇرقەۋ ئاچىپ يۇزنى تابان ئەيلەدىڭ،
ھىرسۇ خىرام ئەيلەپ جەۋلان ئەيلەدىڭ،
نەرگىس كەبى كۆزۇم ھەيران ئەيلەدىڭ،
سالماي نەزەر تۇرفە نالان ئەيلەدىڭ.

كۇلبەمغە قويمەدىڭ ئەسلا قەدەملەر،
ئاشۇردىڭ ئۆزگەدىن مەڭا ستەملەر،
ۋا دەرىغا، ئەلگە ئەيلەپ كەرەملەر،
رەشك ئوتىغە باغرىم سوزان ئەيلەدىڭ.

تا ئالدىمدىن كېتىپ يەنە كەلمەدىڭ،
ھىجرانىڭدە نېلەر چەكتىم بىلمەدىڭ،
قىلغان پەيمانىڭگە ۋەفا قىلمادىڭ،
دىيدە گىريان، سىينە بەريان ئەيلەدىڭ.

تاكىم كەتمەقلىقتە تاپتىڭ بەھانە،
كۆزلەرىمدىن ياشلار ئولدى رەۋانە،
تاشلاپ كەتتىڭ مېنى ئەيلەپ ھەيرانە،
مەكانىمنى بەيتۇل ـ ئەھزان ئەيلەدىڭ.

رەھىم ئەيلەگىل، كۆپ ئاققۇزماي كۆز ياشىم،
كىم قالمادى ھىجرانىڭغە بەرداشىم،
گۇل يۈزىڭسىز ئەفغان ئېرۇر يولداشىم،
ئۆزنى مۇنچە نامەھرىبان ئەيلەدىڭ.

ۋەسلىڭ بىلەن ئېردى، جانا ھەياتىم،
فىراقىڭدە كەتتى سەبرۇ سەباتىم،
ئەمدى سەنسىز ياخشىراقدۇر مەماتىم،
تاشلاپ كېتىپ، جىسمىم بىجان ئەيلەدىڭ.

شەۋكەتدىن ئالمادىڭ ئەسلا خەبەرلەر،
ئىشتىمەدىڭ نالەسىنى سەھەرلەر،
يىغلاپ ئېردى يادىڭ بىلەن جىگەرلەر،
گەنجى غەمدىن دىيدە گىريان ئەيلەدىڭ.
(«بەيازى ھەزىنى» 108 ـ بەت)

مۇرەببەئى شەۋكەت

قەتئى نەزەر قىلدىڭ، جانا، نې بولدى،
كېلۇر ئېردىڭ سوراپ گاھا: نې بولدى،
مەھزۇنكە باقماي ئەسلا، نې بولدى،
بىر دېمەدىڭ ھالىڭ ماڭا نې بولدى؟

گۈل يۈزىڭسىز ئىشىم داۋىم فىغانلار،
لەئلىڭ خەياللىدە دىل بولدى قانلار،
دىلدە قالدى كۆرمەي يۈزىڭ ئەرمانلار،
ھاسىل قىلساڭ بىر مۇددەئا، نې بولدى؟

ئەي لەتافەت گۈلزارىنىڭ گۈلنارى،
ۋەي مەھلىقلارنىڭ كۆزى خۇمارى،
ھېچ سورمادىڭ ئەھۋالىمنى بىر بارى،
ئەي سۈلتانى مۈلكى ۋەفا، نې بولدى؟

بىر كۈلۈپ باقمىدە دىۋانە قىلدىڭ،
يۈزىڭنى نەرگىسىدەك ھەيرانە قىلدىڭ،
ئاخىر مېنى ياتۇ بىگانە قىلدىڭ،
شۇنداقمىدى ئەھدۇ ۋەفا، نې بولدى؟

ئاشۇفتە ھال ئولدۇم كۆرمەي جەمالىڭ،
خەياللىمدىن نارى كېتمەس خەيالىڭ،
ئەسلا ئىشتىمەدىم شىرىن مەقالىڭ،
يانداشمادىڭ قىلىپ پەرۋا، نې بولدى؟

چەكسەم ناگاھ كۆككە يېتەر فىغانىم،
ھەجرىڭ تارتىپ قالدى رەمەقدە جانىم،
ئايتاي دېسەم ساڭا سىرىرى نىھانىم،
دۈچ كەلمەدىڭ ماڭا تەنھا، نې بولدى؟

ئەي شەۋكەتنى كۆزىن ئاقۇ قەراسى،
بىمەۋا دەردىنى سەنسەن دەۋاسى،

ئەيا نازۇك ئەدالارنى سەراسى،
بىمارىڭە باقساڭ قىيا، نې بولدى؟
(«بەيازى ھەزىنى» 169 ـ بەت)

مۇخەممەسلەر

سەۋتى دۇگاھ مۇخەممەسى شەۋكەت بەرغەزەلى مۇقىمى

بۇرقەئىڭ ئالىپ يۈزدىن، ئاي كەبى دەرەخشان قىل،
ئەل كۆزىنى ھۇسنۇڭغە ئۈيلە نەركىسىستان قىل،
قەد چېكىپ خىرام ئەيلەپ سەرۋلەرنى يەكسان قىل،
سۇبھىدەم كىرىپ، جانا، باغ ئىچىدە جەۋلان قىل،
دامەنىڭ نەسىمدىن غۇنچەلەرنى خەندان قىل.

ھەجر ئوتى ئارا تاشلاپ، ياقماغىل قۇرۇق تەننى،
ئاي يۈزىڭ ماڭا بەسدۇر، نەيلەي ئۆزگە رەۋشەننى،
تاپمادىم جەھان ئىچرە سەندىن ئۆزگە ئەھسەننى،
دىلرەبا، يازىپ گىيسۇ، ھەر تەرەفقە گۇلشەننى
ناز ئىلە خىرام ئەيلەپ، سەھىنىن ئەنبەرىستان قىل.

تا تەنىمدە جان باردۇر ئەيلەيىن دۇئاسىنى،
گەرچە سورماس ئول شاھىم مەن كەبى گەداسىنى،
قىلماس ئېرسە گەر ئىشقىم دەردىنىڭ دەۋاسىنى،
يار كويىدىن كەلسە سىلاپ ئىت ئىگەسىنى،
ئەي كۆڭۇل، يۈرەك باغرىڭ تاشلاپ ئانى مىھمان قىل.

كىمسە كۆرمەدى سەندەك خۇبلارنى زىيباسىن،
ئىشق ئېلى تىلەر سەندىن دىلدەگى تەمەنناسىن،

بولغانىكەن سەن نەيلەي بۇ جەھاننى رەئناسىن،
قىلدى سەرۇ نازۇكلىك قامەتىكىغە دەئۋاسىن،
ئەي سەنەم، قىلىپ جىلۋە، كۇفرىنى مۇسۇلمان قىل.

سەن كەرەملى بىر شاھسەن بۇ گەدالارە مەندەك،
ئىستەبان سېنى يۇرگەن مۇفتەلالارە مەندەك،
ئۇچرەگەن تىلەپ ۋەسلىك مىك بەلالارە مەندەك،
خۇبلار ئەمىرسەن بىنەۋالارە مەندەك،
مەرھەمەت مەھەلىدۇر لۇتف بىرلە ئىھسان قىل.

تاپمادىم دەمى ۋەسلىك، ئىستەبان مەنى مەھزۇن،
سەن كەبى جەھان ئىچرە بارمىكىن قەدى مەۋزۇن،
مۇددەتى ئېرۇر، جانا، ھەسرەتىكىدە مەن دىلخۇن،
ئافتاب ئەگەر خىجلەت ئەبرغە دېسەك تاپسۇن،
پەردەنى كۆتەر يۈزدىن ئارەزىك نەمايان قىل.

بەخت ئولۇپ مېنى يارىم كۆرمەدىم دەمى دىيدار،
مەن يىراقۇ ۋەسلىكىدە دائىما ئېرۇر ئەغيار،
قىلدى شەۋكەت ئەرزىنىك ئەھدى ئەيلەبان ئىزھار،
نەچچە مۇددەت ئولدىكىم، ھەجرىغە مۇقىم بىمار،
ئەي نەفەسى مەسھ ئاسا بۇ دەردلەرغە دەرمان قىل.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 28 ـ بەت)

مۇخەممەسى شەۋكەت بەرغەزەلى يۈسۇف

تاكى ھۇسنۇك گۇلشەنىغە بولدى زىۋەر كاكۇلىك،
ئالەم ئىچرە شورۇ غەۋغا سالدى يەكسەر كاكۇلىك،
بولدى ئالەم مۇشك بۇي، يايدىك مۇقەررەر كاكۇلىك،

كېچە تەبرەندى سەبادىن، ئەي سىمەنبەر كاكۇلىڭ،
گۈل يۈزىڭ ئەترافىدە چۈن سۈنبۈلى تەر كاكۇلىڭ.

ئۈيلەكىم ئايىنە باردۇر ھۈسنۈڭە ھەيرانلارىڭ،
ئەي كەمان ئەبرو، نېچۈك مەن بولمايىن قۇربانلارىڭ،
ئەيش ئىشىڭدۇر سېنىڭ، دەۋران سېنىڭ دەۋرانلارىڭ،
بىر تەرەف تاراجى دىلغە سەف چېكىپ مىژگانلارىڭ،
بىر تەرەفدىن دەستە ـ دەستە چەكتى لەشكەر كاكۇلىڭ.

مەھرى رۇخسارىڭدىن ئالغىل پەردە، بولسۇن ئاشكار،
ئىشق ئېلى بارىنى قىلغىل زەررە يەڭلىغ بىقەرار،
دەۋلەتى ھۈسنۈڭ كەمال ئەۋجىدە بولسۇن پايەدار.
تۇررەدىن مەرغۇلە ئاچغىل نافەدىن مۇشكى تەتار،
تاكى قىلسۇن جان دىماغىنى مۇئەتتەر كاكۇلىڭ.

قەددى شەۋكەت بولدى خەم، جانا، قاشىڭنى ياسىدىن،
بىر سېنى دەپ كەچتى ئاخىر مەنزىلۇ مەئۋاسىدىن،
نەچچىلەر بىمارى ئىشقىڭدۇر كۆزۈڭ شەھلاسىدىن،
ئەلگە يۇز شورۇ جۇنۇن خالۇ خەتىڭ سەۋداسىدىن،
يۈسۈفى بىچارەنى قىلدى قەلەندەر كاكۇلىڭ.

(«بەيازى ھەزىنى» 70 ـ بەت)

مۇخەممەسى شەۋكەت بەرغەزەلى خىسلەت تاشكەندى

ئىشقىڭدە مەندەك كىم ناتەۋاندۇر،
رەڭگىم غەمىڭدەن چۈن زەئفەراندۇر،

فىكرىدە لەئلىك دىل تولا قاندۇر،
ھەجرىڭدە ئەي يار، كارىم فىغاندۇر،
تىنماي كۆزۈمدىن ئەشكىم رەۋاندۇر.

قىلغىل نەزارە جانا ماڭا ھەم،
كىم يەڭدى ئاخىر يالغۇز تاپىپ غەم،
تاكى قىلۇرسەن ئاھۇ كەبى رەم،
تارتىپ جۇدالىغ دەردىن دەما دەم،
ھالىم خەرابدۇر رەڭگىم سەماندۇر.

جانا، ئۆزىڭسەن شەققەتلى يارىم،
تارتىپ غەمىڭنى كەتتى مەدارىم،
دائىم قاراڭغۇ سەنسىز نەھارىم،
ئەيلە تەرەھھۇم مەڭا، نىگارىم،
ئەھۋالى زارىم سەڭا ئەياندۇر.

بولغىل نەيەردە بولساڭ سەلامەت،
ئۇمرىڭنى قىلسۇن تەڭرىم دەۋامەت،
سەن مەندىن ئەتىدىڭ تا قەتئى ئۇلفەت،
ئول لالە يەڭلىغ باغرىمدە قەت ـ قەت،
باز ئۇستىنە باز داغلار نىھاندۇر.

دەرد ئىلە كۇلفەت كۆپدۇر دىلىمدە،
ھەم سوزى فۇرقەت كۆپدۇر دىلىمدە،
سەنسىز مۇشەققەت كۆپدۇر دىلىمدە،
ئەرمانۇ ھەسرەت كۆپدۇر دىلىمدە،
دىسەم تۇگەنمەس گويا كى كاندۇر.

بەزمىغە بارىپ، جانا، رەقىبىم،
زەھرابى غەمنىڭ قىلدىڭ نەسىبىم،
گاھى مەنىڭ ھەم بولغىل قەرىبىم،
سەنسەن ھەبىبىم، ھازىق تەبىبىم،
دەردىمغە بىشەك بول بىگۇماندۇر.

مەن سارى باقماي كىبرۇ ھەۋادىن،
دۇشمەنلەرنىڭ بەردىڭ مۇرادىن،
قىلساڭ نە بولغاي مەن خەستە يادىن،
شاھا غۇلامىڭ فەريادۇ دادىن،
سورمايسەن ئەسلا قانداغ زەماندۇر.

ھەجرىڭدە قالىپ يەتمەي ۋىساله،
دائىم ئىشىمدۇر فەريادۇ ناله،
تۇشتۇم غەمىڭدىن رەنجۇ مەلاله،
ئەي جانى جانىم، قىلدىم ھەۋاله،
تەڭرىغە بول كۇن ھەر كىم يەماندۇر.

فۇرقەت ئوتىغە ئۆرتەندى شەۋكەت،
غەرق ئەتتى جىسمىم توفانى ھەسرەت،
قىل ئاڭا شەفقەت، فۇرسەت غەنىمەت،
گۇلدەك يۇزىڭنى ئىشقىدە خىسلەت،
بۇلبۇلغە ئوخشاش كارى فىغاندۇر.

(«بەيازى ھەزىنى» 155 ـ بەت)

مۇخەممەسى ئەھەققى كۆتتاب سىراجىدىن مەخدۇم بەرغەزەلى مۇقىمى

بار مىھنەت ئاستىدە بىر تۇرفە نالان كۆسەمەن،
ھەم فەقىرۇ ناتەۋان بىبەرگى سامان كۆسەمەن،
دەر بەدەر دائىم كىزىپ مۇھتاجى بىر نان كۆسەمەن،
ئاھ، ساقال قەدرى ئۆتۈپ، كۆڭۈلدە ئەرمان كۆسەمەن،
ھەفتەدە ئايىنەگە باقغاندە ھەيران كۆسەمەن.

يىغلاماي نېتسۇنكى ئۇل ئادەمدە بىر تۈك بولماسە،
بولغۇسى مەشھۇر ئافاق ئاندە بىر تۈك بولماسە،
مەجلىسۇ مەھفىل ئەرا شەرمەندە بىر تۈك بولماسە،
بارچەدە بولسە ساقالۇ مەندە بىر تۈك بولماسە،
يىغلەبان ئۇشبۇ ئەلەمدەن گاھى خەندان كۆسەمەن.

تاكى كەلتۇردى بۇ ئالەمگە خۇداۋەندى كەرىم،
دەۋرى زەھھاك ئۆتكەرىپمەنكىم بولۇپ ئاڭا بەزىم،
سەددى ئىسكەندەردە لاي ئورنىغە مىس قۇيگەن ئۆزىم،
يىل سۇرۇشتۇرمە، بىلەلمەيمەن ئۆزىم ھەم شۇنچە كىم،
كاتتە ـ كاتتە مۇيسەفىدلەرغە پەدەرخان كۆسەمەن.

شەتتە بېرگەيلەر مەڭا ھەر يەردە بولسام ئەھلى دۇن،
بۇ سەبەبدىن ئاھكىم ھالىم پەرىشانۇ زەبۇن،
داغى سىزلەر ھەم مەزاخ ئەيلەپ مەڭا كۈلمەڭ بۇ كۇن،
ياش گۈمان ئەتمەڭ كۆرۈپ ئەفتىم سەقالىم يوق ئۇچۇن،
مەللەخاندىن قالغان ئەسكى قەدرى تولان كۆسەمەن.

قىسمەتىم رۇزى ئەزەلدە زورلىقدىن كەلدى دۇر،
قۇۋۋەتىم يوق پەششەچە ئەلبەتتە مەندىن پەششە زۇر،
تابۇ تاقەت مەندە يوقدۇر تا ئاڭا قىلسام غۇرۇر،
ياش گۆزەك بىرلە كۆرەش چۈشسەم چىلەكدەك ئاشۇرۇر،
سۇرەتىم كۆرسەڭ ئەگەر ئۆلگۈنچە پەلۋان كوسەمەن.

كۆرمەدى ئەجۇبە مەندەك تا بۇ دەم چەشمى جەھان،
دائىما فەرسۇدە ئۇ فەرتۇتلىغىنى بىلمەگەن،
ياشىم ئاج ئىبنى ئۇنۇقدىن كاتتەۋۇ ئەفتىم جەۋان،
بولمە ئەۋۋارە بىلەلمەيسەن سۇرۇشتۇرگەن بىلەن،
بىر چىگىلمەنكىم يەشىلمەسمەنكى چىتان كۇسەمەن.

تاكى فەرشى سەبزە ئالەم ئەرسەسىغە يايىلۇر،
تەبئى ناشادىم سەياھەت قىلماقە ئەزىم بولۇر،
بىر شەھەردە تۇرماغايمەن بىر باشمدە مىڭ ئۇزۇر.
ھەر شەھەردە كۆپ ئەگەر يۇرسەم بىر ئاي يۇرگۇم كېلۇر،
نەيلەيىن سەۋدايى ئەھۋالى پەرىشان كۇسەمەن.

ئەقرابا خىيشۇ تەبارىمدىن سورارگە يوق كىشىم،
بۇ جەھەتدە ئاھۇ ئەفغان ئولدى دائىم ۋەرزىشىم،
فەقرۇ فاقە شىددەتىدىن ئۆزگەچەدۇر نالەشىم،
نېچەلىك بولدى فەلەك بىدادىدىن ئاخىر ئىشىم،
يوقسە بىر ۋەقتىدە سۇرگەن دەۋرۇ دەۋران كۇسەمەن.

مەن ئۆزۇم لوكۇ لوچۇ بىر تۇرفە ھەيرانۇ گەرەڭ،
ھەمنىشىنىم دائىما ھەر يەردە تەنبۇر ئىلە چەڭ،
ئىككى بېتىم ئانچۇنان دەفكىم تىرىشگەنۇ تەرەڭ،

جۇغلارىم شەيدانىنى دەستىدەك گىيەھ يوق لەفىلەك،
ئېچەكىمدىن بەرئەلا مەھرۇم نەمايان كۇسەمەن.

قىلمادى دەھر ئېلىدىن يا نەسارا قەۋمىدىن،
يا رەۋاڤىز ياكى ھىندىيۇ مەجۇسا قەۋمىدىن،
ياكى ئەھلى ئەھرەمەندىن يەئنى گۇمراھ قەۋمىدىن،
نەيلەر ئېردىم قىلسە تەرسايۇ يەھۇدا قەۋمىدىن،
شۇكركىم فەرغانە خەلقىدىن مۇسۇلمان كۇسەمەن.

سەن ئىشىت نې نې ھىكايەت قىلغۇسى، ئەي ئەھلى ھال،
كىم جۇدالىقدىن شىكايەت ئەيلەبان قىلغاي مەقال،
ئۇشبۇ بائىسدىن ئاندە نې ئىرۇر مەن ماھۇ سال،
جويىبار گۇلشەن فىيازىدەن تاپگەن كەمال،
بۇلبۇلى شوريدە ئەھۋالى پەريشان كۇسەمەن.

ئۆتكەرۇرمەن كۇلفەتى دەھر ئىلە مالۇ سالىمى،
ئۆز ئۆزۇمدەن ئەيلەبان ھەر يەردە قىلۇ قالىمى،
ئەي بەرادەر تا كۆرۇپ بۇ كۆزدە ئەشكى ئالىمى،
سورمە مەزمۇنمنى قىل نېدىن قىياس ئەھۋالىمى،
يازۇ قىش بىر يەردە مۇنداغ ساھىب ئەفغان كۇسەمەن.

تاكى خۇرشىد ئالەمە يايغۇسى نۇر ئاقۇ سارىغ،
كامىرانلىغ ئۇزرە سىزگە يەتمەسۇن رەنجى قاتىغ،
بەزل ئەتمەكلىكدە ھاتەمغە قىلىپ ھەمپىشەلىغ،
بىر فەقىردىن بىر فەقىرنى دوستلار تۇتماڭ دەرىغ،
مەن دۇئاگويى مۇقىممەن قەدىردان كۇسەمەن.

(«بەياز» 170 ـ بەت)

* *

ئەجەب ھىكمەت قاراڭلار، كەمبەغەلنى بار ئېتەر پاختە،
قىزىل تىللا بىلەن كۆپ ئاقچەدەن سەرشار ئېتەر پاختە،
كى قىشلاقۇ شەھەرلەر بارچەسىن بازار ئېتەر پاختە،
ئەگەر كۆپ ياخشى بولسە ئۆيلەرنىڭ ئەنبار ئېتەر پاختە،
قەزارا ئېكمەگەننى تۇرفە بىر بىمار ئېتەر پاختە.

كۆرىڭ ھەم ئۇشبۇ يىل قەدر ئىلە قىيمەت تاپىپ كەتتى،
ھەمە دېھقان ئېلىنى قەرزىنى ئۆزىن ياپىپ كەتتى،
نېچە بىر ئېكمەگەن ئادەمنى باغرىن داغ ئېتىپ كەتتى،
كى گويا ئېكمەگەندەن بەخت ئېلە دەۋلەت قاچىپ كېتتى،
كىشىكىم ئېكمەسە ئانى زار - زار ئېتەر پاختە.

يەقولغان چاغىدە ھەق ئەمرى بىرلە ياغماسە يامغۇر،
ئاچىلغاي قالمايىن كۆسەك دېگەيسەن گويا كافور،
ۋەيا كۆرگەن دېگەيلەر ياغدىمۇ ئېركىن ھەۋادىن نۇر،
ھەمە دېھقان ئېلى ئانى كۆرۈپ ئويلاپ ئۆزىن مەسرۇر،
دېگەيلەر ھەر نە دېسەڭ ئۇشبۇ يىل تەيىار ئېتەر پاختە.

بىلىڭ بىر نەچچە يىل بېچارەلەر بېبەرگۇ بەر بولدى،
ئاتا ئوغۇلغە باقماي بىر بىرىدىن پۇر ھەزەر بولدى،
ئېلىن بىتمەي خەلايىقلار ئەرا بىھەد زەرەر بولدى،
يولىن تاپمايكى بەئزى ئەل گويا كى كورۈكەر بولدى،
كىشىغە يەر يۇزىنى بولماسا گەر تار ئېتەر پاختە.

خۇدانى قۇدرەتى بىرلە نەچچە يىل پاختە كەم بولدى،
ھەمە دېھقان ئېلى ۋاۋەيلەتا دەپ پۇر ئەلەم بولدى،

يەنە سۈدگەرلەر ئەھلى ئىچرە كۆپ جەۋرۇ ستەم بولدى،
غىزاسى بارچەسىنى كېچە - كۈندۈز دەردۇ غەم بولدى،
قەزا مۇنداغ ئېسە ئەي دوستلار، نە كار ئېتەر پاختە.

ئوشۇل يىللار ئەرا ئەل بولدى ئەنقا تۇخمدەك مەئدۇم،
ھەمە ياشۇ قارى ئۇشبۇ جەھەتدىن بولدىلەر مەغمۇم،
دېمەس ئېردى بارى ھەم فىئلىمىز بولدىمۇ ئىكىن شۇم،
بەرادەرلەر ئەمەسمۇ بۇ ھىجابى غەيب ئارا مەكتۇم،
كى ھەق ئۆز ئەمرى بىرلە بارچەگە ئىسار ئېتەر پاختە.
(«بەياز» 174 - بەت)

فەزلى

فەزلى نەمەنگانى ئەسلىي ئىسمى ئەبدۇلكەرىم بولۇپ، 18 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرى 19 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشاپ ئىجاد قىلغان تالانتلىق ئۆزبېك شائىرى ۋە يېتىشكەن ئەدەبىياتشۇناس، شۇنداقلا ئىقتىدارلىق ئىجتىمائىي پائالىيەتچى. فەزلى ئەمىر ئۇمەرخاننىڭ ئەڭ يېقىن بۇرادەرلىرىدىن بىرى. ئۇ ئەمىر ئۇمەرخان دەۋرى (1809—1822) دە، قوقاندىكى ساراي شائىرلىرىغا باشچىلىق قىلىپ، ئەينى دەۋر ئەدەبىياتى سەنئىتىنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن تېگىشلىك ھەسسە قوشقان. شۇ دەۋرلەردە فەزلىنىڭ «شاھنامە» ناملىق زور ھەجىملىك ئەسەر يازغانلىقى مەلۇماتلاردا قەيت قىلىنغان بولسىمۇ، بۇ ئەسەر بىزگە ھازىرغىچە يېتىپ كېلەلمىگەن.

فەزلى 1821 ـ يىلى بىرقانچە شائىرلار بىلەن بىرلىشىپ «مەجمۇئەئى شائىران» (شائىرلار توپلىمى) ناملىق چوڭ تىپتىكى تەزكىرە تۈزگەن، بۇ ئەسەرگە ئۇ ئۆزىنىڭ غەزەل ۋە قەسىدىلىرىنى كىرگۈزگەن. ئۇنىڭدىن باشقا فەزلىنىڭ ئۆزبېك ۋە پارس تىلىدا يازغان غەزەل، مۇخەممەس، رۇبائىي ۋە تۈيۇقلىرى ئەينى دەۋردە تۈزۈلگەن مەجمۇئە ۋە بەيازلاردا ناھايىتى كۆپ ئۇچرايدۇ.

غەزەل

گۈل يۈزىڭدە زۇلفىڭنى باغ ئەرا نەمايان قىل،
لاله بىرله سۇنبۇلنى داغ ئېتىپ پەرىشان قىل.
لالەگۈن قەبا جەيبىن تۇگمەسىن ئاچىپ گەھى،
گۈل ياقىسىنى چاك ئەت لاله باغرىنى قان قىل.
دەۋلەتى ۋىسالىڭنى شۇكرىن ئەتمەگەنلەرنى،
غەم ئوتىغە داغ ئەيلەپ، مۇبتەلايى ھىجران قىل.
ساقىيا، يۈزىڭ ئەكسى قىلدى بادەنى گۈلگۈن،
لالەرەڭگى ساغەر تۇت بەزمىنى گۈلىستان قىل.
ئەي كۆڭۈل، خەرابىڭە كەلسە ياشۇرۇن دەردى،
ۋاقىف ئولماسۇن مەردۇم كۆز ئۆيىندە مىھمان قىل.
ئاشىقى تەلەبكارىڭ مەردلەرنى شاھىدۇر،
بۇسەئى دەھانىڭدىن نەزەر شاھى مەردان قىل.
فەزلىيا، ئەمىر سۇلتان دەرگەھىغە يول تاپسالڭ،
كۆزلەرىڭگە تۇغراغىن سۇرمەئى سۇلەيمان قىل.

(«بەياز» 140 ـ بەت)

مەسنەۋى

ئېرۇر خىسلەت ئول كاشغەرى شائىرى،
كى تۇتىيۇ بۇلبۇلنى ئولدۇر بىرى.
مۇزايىنلەرىن بارچە تەھسىن ئېرۇر،
خەتادىن مۇئەررا بارى چىن ئېرۇر.
بولۇپ شېئرى سۇلتانغە تەبئىييەتى،

ئىتائەت ئېرۇر شاھقا نىيەتى.
كۆڭۈل رىشتەسىن كاشغەردىن ئۈزۈپ،
بۇ خوقەند ئەرا ئىستىقامەت تۈزۈپ.
بەرايا ئەمىرى فەلەك ئىقتىدار،
دۈئاگويلۇق ئەيلەدى ئىختىيار.
يەتمىپ ئاندە چۈن سىتتە دارايى دەھر،
بولۇپ تەختى فەرماندە يەتتى شەھر.
ئېرۇر بۇ غەزەل ئۇل خىرەد پىشەدىن،
فەرەھ تاپتى فەزلى بۇ ئەندىشەدىن.
(«بەيازى ھەزىنى» 86 ـ بەت)

مۇرەببەئلەر

قىلا باشلادى ماڭا زۇلمكىم،
ستەم ئەتتى جەۋرۇ جەفالەرىڭ،
كى ۋەفاغە ۋەئدەلەر ئەيلەبان،
قانى ۋەئدەغە ۋەفالارىڭ.

رۇخى ماھ ئۇزە خەتى مۇشكىسا،
لەبى لەئلى نۇكتەئى جان فەزا،
كۆزۇ قاشى ھەر بىرى خۇش ئەدا،
مېنى ئۆرتەدى بۇ بەلالارىڭ.

كى ھۇسن مۇلكىنى شاھىسەن،
ئېشت ئاشىق ئەھلىنى دادىنى،
كى فىراقى سىينەسى چاكىنى،
ساڭا ئەرز ئېتەر فۇقەرالارىڭ.

ماڭا ناز قىلدى تەغاپۇلىڭ،
دىلۇجان دۇئاغە يۇگۇردىلار،
كۆز ئۇچى بىرلە قارادىڭ كۇلۇپ،
تەلەبىگە يەتتى بۇ گەدالارىڭ.

مەھى ئارەزىڭنى خەيالىدە،
كۆيەمەن فىراق ئىلە جەۋرىدە،
كەفى خاك بولدى ۋۇجۇدىمىز،
يەنە كېتمەدى بۇ بەلالارىڭ.

نەچە يىل كۆڭۈل كېچىلەر فىغان
قىلىپ ئۆتەيىن ئانى كويىدە،
دىلى تاشدۇر ئەسەر ئەيلەمەس،
بۇ فىغان ئىلە بۇ نەۋالارىڭ.

دىلۇ جانى فەزلىئى ناتەۋان،
ساڭا مۇنتەزىر كۆزى تىگران،
ھەمە دەم كۆڭۈلدە مۇھەببەتىڭ،
تۇنۇ كۇن دىلىمدە دۇئالارىڭ.

(«بەياز» 159 ـ بەت)

مۇرەببەئى فەزلى

يا رەب، بۇ جەھان ئىچرە كەلدۇقچە سېنى دەرمەن،
ئۇمرىمنى گۇلى تاڭلا سۇلدۇقچە سېنى دەرمەن،
بىر بەندەئى ئەھقەرمەن ئۆلدۇقچە سېنى دەرمەن،
ئول شوخ ستەمگەردەن دوندۇقچە سېنى دەرمەن.

ئالەم يۇزىنى كەزدىم، جانانە، سۇراغىڭدە،
ئەرزىمنى دېگەي ئېردىم، تۇرسىدى قۇلاغىڭدە،
بولغاي ماڭا ئۆز دەردىم قويمە يەنە داغىڭدە،
مىژگانلەرى خەنجەرد دۇندۇقچە سىنى دەرمەن.

بۇ نالەيۇ ئاھىمنى كۆك ساری يەتۇرگەندە،
خۇبلارنى قاتاردە نامىمنى بىتۇرگەندە،
شۇكرىغە زۇبانىمنى ھەر دەمدە كېتۇرگەندە،
ئول تىللەرى شەككەردىن دۇندۇقچە سىنى دەرمەن.

ئەيبان چۆلىدە كەزدىم مويىمنى سەفىد ئەيلەپ،
دائىم ئەمەلىم يۇردۇم جۇرمىمنى جەدىد ئەيلەپ،
ساڭا قىلامەن زارى فەزلىڭدىن ئۇمىد ئەيلەپ،
دىلبەر يۇزى ئەھمەردىن دۇندۇقچە سىنى دەرمەن.
(«بەياز» 165 ـ بەت)

مۇھتەمىلاتى فەزلى

ئەي پەرىۋەش، گۇل يۇزىڭدىن پەردە ئال،
كىم غەمىڭدىن كۆزدە ياشىم بولدى ئال،
يار بولغايلار ساڭا مەھشەر كۇنى،
ئەھمەدى مۇختار ئىلە ئەسھابۇ ئال.

*
*

بادەسىز بېتابمەن بۇ كېچەمەن،
لەئلىڭ ئىستەب ئەمدى جاندىن كېچەمەن،
ساھىلى مەقسۇدغە يەتگەيمەنمۇ دېپ،
كۆز ياشىم دەرياسىدە سۇ كېچەمەن.

* *
بىنەۋامەن يارى كۆزۈ قاشىدىن،
تەلبە كۆڭلۈم كەلمەس ئانىڭ قاشىدىن.
كافىرۇ مۇئمىن ئانىڭ ھەيرانىدۇر،
گاھى ئىزھار ئەتتى ئانى قاشىدىن.
* *
ئول پەرى جانىمغە ئوتلار ياقەدۇر،
كۆيگەنىم كۆڭلىغە ياخشى ياقەدۇر،
ئىشقىدىن ھەر يان تۇشۇپ جىسمىمە چاك
قىلامەن، پىراھەنىم بىياقەدۇر.
* *
ئەي سىھى قامەت، باشىمغە سايە سال،
تابەلەر گىيسۈيى ئەنبەر سايە سال،
ئىشق سەھراسىدە، ئەي سەرۋى رەۋان،
سەل ئېرۇر ئەشكىم ئاياغىڭ سايە سال.
* *
ھەمنىشىن ئەغيارە تا ئول يارەدۇر،
كۆكرەكىم ھەسرەت ئوتىدىن يارەدۇر،
مەي بىلە ساقى ھىمايەت بولماسە،
شىھنەئى ھىجران يۇرەكنى يارەدۇر.
* *
ئەي مۇھىبلەر، يەتسەڭىز گەر يازەسىز،
گۇل ئاياغىدە خۇمارى يازەسىز،
گەر مەن ئۆلسەم تۇربەتىمنى باشىغە،
گەشتەئى پەرسۇفدۇر دەپ يازەسىز.
* *
ئارەزىڭ گۇلزارى جەننەت باغىدۇر،
تارى زۇلفىڭ جان قۇشىنى باغىدۇر،

هەلقەئى زۇننارى زۇلفىڭ دەۋربدە،
كافىر ئىشقى ئولماغانلار باغىدۇر.

* *

ئول پەرى تا ئەيلەدى خۇررەم بۇخار،
دۇدى ئاھىمدۇر فەلەك ئۇزرە بۇخار،
گۇلنى رۇخسارى دېگەن فەرق ئەتمەدى،
كىم لەتافەت ئىچرە ئول گۇلدۇر، بۇ خار.

* *

ئەر كېرەك ئۆرتەنسە كۆيسە يالىنە،
ياره يەب ياتسە ئاتىنى يالىنە،
ئىت ئۆلۇمى بىرلە ئۆلسۇن نامۇراد،
ئۆرتەنىپ ئول دۇشمەننە يالىنە.

* *

بوينۇغە نىسبەت چۇ ئەتتىم يارۇمى،
ئول خىجالەتدىنكىم ئەتتىم يارۇمى،
تارى مويىنى زەكاۋەتكە بېرەي،
يا مىسرنى يا هەلەبنى يا رۇمى.

* *

نەۋخەتىم زۇلفىدىن ئاچقان چاغدا، چىن،
مۇنفەئىلدۇر رەشكدىن ئاهۇيى چىن،
چىنۇ ماچىن زۇلفى فەرمانىدەدۇر،
بۇ سۆزنم يالغان ئەمەسدۇر بارچە چىن.

(«بەياز» 123 ـ بەت)

فۇرقەت

زاكىرجان خالمۇھەممەد ئوغلى فۇرقەت ئۆزبېك كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە دېموكراتىك ئەدەبىياتى سەھنىسىدىكى مۇھىم نامايەندىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك، مەرىپەتپەرۋەرلىك، تەرەققىيپەرۋەرلىك ۋە خەلقچىللىق ئىدىيىسىنىڭ تەرغىباتچىسى. ئۇ تالانتلىق شائىر، ماھىر خەتتات، مۇزىكانت، ئىقتىدارلىق تېئاتىر ۋە ئاكتىر ئىجتىمائىي پائالىيەتچى. ئۇ يەنە ئەللەر ۋە مىللەتلەر دوستلۇقىنىڭ ئاتەشىن كۈيچىسى.

فۇرقەت 19 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىكى ئۆزبېك ئەدەبىياتىنىڭ راۋاجلىنىشىغا زور ھەسسە قوشقان شائىر بولۇپ، ئۇنىڭ ئىجادىيىتى شۇ دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغىمۇ بەلگىلىك تەسىر كۆرسەتكەن. شائىر ئىجادىيىتىنىڭ ئەڭ مەھسۇلدار دەۋرى شېنجاڭدا ئۆتكەن بولغاچقا، ئۇ ئۆزبېك خەلقىنىڭلا ئەمەس ئۇيغۇر خەلقىنىڭمۇ سۆيۈملۈك شائىرى.

فۇرقەت 1859 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى پەرغانە ۋادىسىدىكى قوقەن شەھىرى غىشكۆۋرۈك گۈزەرى كونا بەشئېرىق مەھەللىسىدە ئۇششاق تىجارەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۆسمۈرلۈك ۋە ياشلىق مەزگىللىرىدە ئۆزبېكىستاندىكى ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئىلىم تەھسىل قىلغان ۋە ئۆزبېك، پارس كلاسسىك ئەدەبىياتىنى ئىجتىھات بىلەن ئۆگەنگەن.

فۇرقەت 1873 ـ يىلى «ماھلەر ئايىم مەدرىسىسى»گە كىرىپ ئىلىم تەھسىل قىلغان، 1879 ـ يىلى يېڭى مەرغىلان (ھازىرقى فەرغانە شەھىرى)گە بېرىپ تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان، شۇ مەزگىلدىن باشلاپ فۇرقەت (ئايرىلماق، جۇدا بولماق) تەخەللۇسى بىلەن ئىجادىيەتكە كىرىشكەن ۋە ئەل ئارىسىدا تونۇلغان. ئۇ 1882 ـ يىلى خوجەنتكە ۋە شۇ يىلى 6 ـ ئايدا تاشكەنتكە كېلىپ بىر مەزگىل «كوكۇلداش ـ مەدرىسىسى» دە تۇرغان. 1890 ـ يىلى 4 ـ ئايلاردا تاشكەنتدە چىقىۋاتقان «تۈركىستان ۋىلايىتىنىڭ گېزىتى» رېداكسىيىسىدە تەرجىمان ۋە مەسلىھەتچى بولۇپ ئىشلىگەن. (مەلۇماتلاردا فۇرقەتنىڭ ئەينى دەۋر رۇس تىلىنى ئۆگەنگەنلىكى قەيت قىلىنغان). ئۇ بۇ مەزگىللەردە ھەر خىل ژانىرلاردا ئەسەرلەر يېزىپ ئەل ئارىسىدا ناھايىتى زور شۆھرەت قازانغان ۋە ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەتنىڭ تەقىب ئاستىغا ئېلىشىغا ئۇچرىغان.

فۇرقەت 1891 ـ يىلى مەلۇم تارىخىي ۋە ئىجتىمائىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ۋەتىنىدىن ئايرىلىشقا مەجبۇر بولۇپ، تاشكەنتدىن يولغا چىقىپ نۇرغۇن مەملىكەتلەرنى ئايلىنىپ زىيارەت قىلىپ، 1893 ـ يىلى رايونىمىز شىنجاڭنىڭ يەركەن شەھىرىگە كېلىپ بۇ گۈزەل دىيارنى ھەم سەنئەتسۆيەر ئۇيغۇر خەلقىنى چىن دىلىدىن ياقتۇرۇپ قالغان ۋە بۇ جايدا ماكانلىشىپ بۇ دىيارنى «مېنىڭ ئىككىنچى ۋەتىنىم» دەپ ئاتىغان.

فۇرقەت يەركەندە كىچىك كۆلبىشى مەھەللىسىدە ئولتۇراقلاشقان ۋە رەستىدىكى «سۆگەت ساراىيى»نىڭ يېنىدا تېۋىپلىق دۇكىنى ئېچىپ، تۇرمۇشىنى قامدىغان. ئۇ 1909 ـ يىلى 51 يېشىدا بوغۇز ئاغرىقى كېسىلى بىلەن يەركەندە ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۆزلىرى بىلەن 16 يىل ھەمنەپەس بولۇپ قەلبىدە ھۆرمەت تۇيغۇسى ئويغاتقان بۇ سۆيۈملۈك شائىرنىڭ مېيىتىنى يەركەن خەلقى داڭدار مەھەللىسىدىكى ئۆزبېكلەر قەبرىستانلىقىغا

دەپنە قىلغان.

فۇرقەت بىزگە ئالىيجاناب پەزىلەت ۋە مول ئەدەبىي مىراسلارنى قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن ئەسەرلىرى توپلىنىپ 1988 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «فۇرقەت تاللانما ئەسەرلىرى» دېگەن نامدا نەشر قىلىندى. فۇرقەت بىر ئۆمۇر گۈزەللىك ۋە ھەققانىيەت ئىزدەپ جاھان كېزىپ غۇربەتچىلىكدە ئۆتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇ قولىدىكى قەلىمىنى تاشلاپ قويمىدى. ئۇ گۈزەل ھېس - تۇيغۇغا باي، ئىنكاسى ناھايىتى تېز، ھازىر جاۋاب، يۇمۇرىستىك روھقا ئىگە ھېسسىياتچان شائىر بولۇپ، ئۇ گۈزەللىكنىڭ كۈيچىسى ئىدى. ئۇ ئۆز ئەسەرلىرىدە ئايالار ئوبرازىنى ئىنتايىن گۈزەل سۆزلەر بىلەن مەدھىيىلەپ ناھايىتى يارقىن يارالتقان بولۇپ «ئايال» دېگەن بۇ ئاتالغۇ «گۈزەللىك، ۋاپادارلىق، مۇلايىملىق، نازۇكلۇق، رايىشلىق، سەمىمىي ۋە ساداقەتمەنلىك، شۇنداقلا مەڭگۈ توزمىماس خۇش پۇراق گۈل، ھاياتلىقنىڭ ئارامبەخش بۇلىقى» دېگەن سۆزلەر بىلەن تەڭداش مەنىدە ئىشلىتىلگەن. ئايالار ئوبرازىنى مۇشۇنداق گۈزەل سۆزلەر بىلەن زىننەتلەپ كەلگەن. فۇرقەتنىڭ تۆۋەندىكى «خاتۇن» ھەجۋىيىسىنى يېزىشى نازۇك ۋە گۈزەل تەبىئەتلىك شائىرنىڭ ۋەتىنىنى تەرك ئېتىشىدىكى ئىجتىمائىي سەۋەبلەرنىڭ بىرى بولۇشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلالايمىز.

ھەجۋىئى فۇرقەت

مەرد بولساڭ سىررىڭ ئايتما، ئاشكار ئەيلەر خاتۇن،
ھەر زەمان ئايىنە تەبئىڭنى غۇبار ئەيلەر خاتۇن.
قىلغۇسى يۇسۇف كەبى مەھبۇسى زىندانى بەلا،
گەر زۇلەيخادەك مۇھەببەت ئاشكار ئەيلەر خاتۇن.

جەۋرىدىن ئاخىر ئەزىمەت يولىنى تۇتقاي كىشى،
بۇ كەسافەت بۇيلە مەھرۇمى دىيار ئەيلەر خاتۇن.
ئاغرىسە باش ماڭا يۈك تۇشتى دەپ، ئەچكۈ ئالىپ،
بۇ بەھانە بىرلە تا ئەزمى مەزار ئەيلەر خاتۇن.
گۇشتۇ ياغ ئۆيدىن ئوغۇرلاپ قوشنىغە ساتىپ ئانى،
كەلسە سانقۇچى مەزەكچ سەرفى ئىپار ئەيلەر خاتۇن.
كەلسە بىر مېھمان جەۋان سۇرەت ئەگەر تاشقارىگە،
بەچچەدۇر دەپ نەئرە تارتىپ شەرمىسار ئەيلەر خاتۇن.
يوق لىباس ئەكنىمدە دېپ بىر ئاي ھېيتدىن ئىلگەرى،
كۆزگە غەۋغالار سالىپ ئالەمنى تار ئەيلەر خاتۇن.
باۋەر ئەتمەس سۆزلەسەكچ بىرنەچچە ئەزرويى كىتاب،
پالىبىن يالغان سۆزىنى ئىئتىبار ئەيلەر خاتۇن.
ياتماساكچ ئالدىدە بىر كېچە كۆكۈلسىز بولدى دەپ،
باشۇ ئىككى تەتقىغە يەتمىش تۇمار ئەيلەر خاتۇن.
ئەلغەرەز، بۇ بەدسىرىشتىنى رايى بىرلە يۇرمەسەكچ،
فۇرقەتا، دائىم پەرىشان رۇزىگار ئەيلەر خاتۇن.
(«بەيازى ھەزىنى» 215 ـ بەت)

كامىل خارەزمى

مۇھەممەد نىياز كامىل خارەزمى تالانتلىق شائىر، مەشھۇر كومپوزىتور، ئۇستا خەتتات، يېتىلگەن ئالىم ۋە تەجرىبىلىك سىياسىي ئەرباب بولۇش بىلەن بىرگە پىشقان تەرجىماندۇر.

مۇھەممەد نىياز كامىل خارەزمى 19 ـ ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا خارەزم ئەدەبىي مۇھىتىدا ياشاپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان بولۇپ، 1864 ـ يىلىدىن باشلاپ بەدئىي ۋە تارىخىي ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىغا تونۇلغان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى قوليازمىلارغا ۋە تاش باسما توپلاملارغا كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، بۇ ئەسەرلەرنىڭ ئاز بىر قىسمىلا بىزگىچە يېتىپ كەلگەن. ئۇنىڭ پارس تىلىدىن ئۆزبېك تىلىغا تەرجىمە قىلغان بەرخوردار تۇركمەنلىك «مەھبۇبۇل قۇلۇب» («مەھافىل ئارا») ئەسىرى ۋە ھۇسەين ۋائىز كاشىفىنىڭ ئوغلى ئەلى سەفىنىڭ «لەتايىفۇز ـ زەرايىف» ئەسىرى ئەبۇ رەيھان بىرونى نامىدىكى شەرقشۇناس سلىق ئىنستىتۇتىدا 884 ـ ۋە 4502 ـ نومۇرلۇق تىزىملىكتە ساقلانماقتا.

غەزەللەر

گەر ئالسە ئىلكىگە ئول ماھ تەنبۇر،
چېكەر ئوتلۇغ كۆڭۈلدەك ئاھ تەنبۇر
قىلۇر مۇتربىۋەشمىنىڭ فۇرقەتىدە،

دەما دەم نالەئی جانگاھ تەنبۇر.
غەمىڭدىن نالە ئەيلەردە تۇنۇ كۇن،
ماڭادۇر ھەمدەمۇ ھەمراھ تەنبۇر.
بولۇرمەن غەم سەقىلىدىن سەبۇكبار،
ئەيان قىلسە گەر ئىشق ئاللاھ تەنبۇر.
جەھاندە سازنىڭ ئەنۋائى كۆپدۇر،
ۋەلى ئىستەر گەدايۇ شاھ تەنبۇر.
بولۇر ئۇششاق، ئەي مۇترىب، ئەسىرىڭ،
ئالىپ ساز ئەيلەسەڭ دۇگاھ تەنبۇر.
قىلۇر سەبرى مەقامات ئول جىھەتدىن،
ئىرۇر كامىلگە خاتىر خاھ تەنبۇر.
(«بەياز» 50 ـ بەت)

* *

قويمە گۇلزار ئەرا قەدەم گۇستاخ،
ياتمىش ئاندە نەچە سەنەم گۇستاخ.
خاكى ئەجزاسىدىن ئېرۇر مەدفۇن،
نەچە دار ئۇنچە جىسمنى گۇستاخ.
يەل غۇبارى ئارا بىل ئالۇدە،
ساھىبى سەيف ۋەلقەلەم گۇستاخ.
قىلما ئانلارنى ئۇيقۇدىن بىدار،
چالىبان نەغمە زىرۇ بەم گۇستاخ.
ھەم شاھەنشاھلار جەنابىدە،
ئۇرماغىل لاف بىرلە دەم گۇستاخ.
ئاجىزانە مۇرادىڭ ئەت مەئرۇز،
بول تەكەللۇم قىلۇردە كىم گۇستاخ.
ئەرزى ھالىڭنى سىفەت ئەيلەر ئىسەڭ،

بىتەمەگىل سەفھەغە رەقەم گۈستاخ.
ھەر نېچۈك ئەمر قىلسە مەئمۇر ئول،
دېمەگىل لاف ئىلە نەئەم گۈستاخ.
ھەر نېچە مەھرەمۇ مۇقەررەب ئىسەك،
فىئلۇ خۇلقىڭنى قىلمە ھەم گۈستاخ.
بولمە ھەزلۇ مۇتائىبە ئارامىم،
گەر سىنى بىلسە مۇھتەرەم گۈستاخ.
بولمە كامىل ھۈزۈرى ئەشرەفدە،
بىل ۋۇجۇدىڭنى چۈن ئەدەم گۈستاخ.
(«بەياز» 51 ـ بەت)

* *

ئىگىنىگە كىيدى تاكى نىگارىم قىزىل لىباسى،
كۆرگەندە ئالدى سەبرۇ قەرارىم قىزىل لىباسى.
رەڭگىمنى زەئفىران كەبى قىلدى سارىغ كەمەر،
تا ئەتتى ئەشكىمۇ دىلى زارىم قىزىل لىباسى.
كۆرسەتمە ئاتەشىن گۈلىك ئېي باغبان ماڭا،
ئول سەرۇ ئۇستىدە گۈلنارىم قىزىل لىباسى.
گۈلگۈن بۇلۇت كەبى كۆرۈنۈپ مەھر ئۇستىدە،
چۈن زەررە ئالدى سەبرۇ قەرارىم قىزىل لىباسى.
بۆركى قاراسى قىلدى قارا رۇزىگارىمى،
قان ئەتتى چەشمى لەئلى نىسارىم قىزىل لىباسى.
چىھرىمنى ئەسفەر ئەتتى تۆكۈپ قان ياشىم مۇدام،
تەبدىل ئېتەر خەزانغە بەھارىم قىزىل لىباسى.
خۇرشىد ئەرا شەفەق كەبى جىلۋە قىلۇر ئەيان،
كىيگەن زەمانە مېھرى ئۇزارىم قىزىل لىباسى.
دېدىمكى كىمنى قەتل قىلۇرسەن قىزىل كىيىپ،

كىيمەك دېدى ھەمىشە شىئارىم قىزىل لىباسى.
قەبرەمدىن ئەتتى قان ياشىم ئەنداغ تەرەششۇھى،
كۆرگەن دېگەي كىيىپمۇ مەزارىم قىزىل لىباسى.
گۈلرەڭ بادە نۇشاسى ياقماس دىماغىمە،
كامىل كەبى چۇ يازدى خۇمارىم قىزىل لىباسى.
(«بەياز» 53 ـ بەت)

* *

بەھار ئەييامى بولمىش گۈلشەن ئىچرە، ئەي سەنەم كەلگىل،
ئولۇسدىن قىلغالى دەم شىددەتى رەنجىنى كەم كەلگىل.
گۈلى رۇخسارىڭۇ سەرۇى قەدىڭنىڭ ئارزۇسىدە،
قىلۇر تۇتىيۇ قۇمرى تۇنۇ كۇن ئەلھانۇ نەغەم، كەلگىل.
بەھار ئاسا نەسىمى رۇھ پەرۋەر ئېيتۇرۇپ ھەر يان،
گۈل ئاچمەققە چەمەنلەر سەيرىغە ھەر سۇبھى دەم كەلگىل.
بەسى سەركەشلىك ئىزھار ئەيلەمىشدۇر باغ ئارا شەمشاد،
قىلۇرغە قەددىن ئانىڭ قامەتىڭ ئالىدە خەم كەلگىل.
پەيامى نۇش ئەيلەپ ئىشرەت ئەفزا بادە سۇبھۇ شام،
كۆڭۇلنى جامىدىن مەھۇ ئەيلەمەككە زەڭگى غەم كەلگىل.
توشاپدۇر يوللەرىڭ ئۆزرە خىيابەنلەرگە گۈلبەرگىن،
قويارغە ئۇشبۇ پايئەنداز ئۇستىغە قەدەم كەلگىل.
چەمەن سەيرىغە كەلسەڭ ھەر قاچان، ئەي خۇبلەر شاھى،
شۇكۇفە بەرگىدىن باشىڭ ئۇزە ساچقاي دەرەم كەلگىل.
شەباب ئەييامىيۇ گۈل مەۋسۇمى ئېرمەسدۇرۇر جاۋىد،
بۇ كەم فۇرسەت زەماننى ئەمدى ئاڭلاپ مۇغتەنەم كەلگىل.
رۇخى گۈلگۇنىڭۇ جامى ۋىسالىڭ ھەجرىدە دائىم،
بۇ گۈلشەن ئىچرەدۇر كامىلگە سەنسىز مادەسەم كەلگىل.
(«بەياز» 54 ـ بەت)

*　　*

ئەي لەئلى لەبلەك مېنىڭ ھەياتىم،
چەشمىڭ داغى بائىسى مەماتىم.
خۇرشىدى ئۇزارىڭ ئالىدە يوق،
زەررە كەبى تاقەتۇ سەباتىم.
ئىشقىڭغە ئېرۇرمەن ئۇيلە پابەست،
كىم مۇمكىن ئەمەس يانە نىجاتىم.
بۇ ئىسمەت ئىلە دېمەك خەتادۇر،
ئىنسان سېنى، ئەي مەلەك سىفاتىم.
سەرگەشتەمەن ئىشق ئەرا فەلەكزار،
ئەفغان ئىلە ئاھۇ ھادىساتىم.
ھەجرىڭدە چۇ ئۆلمەدىم غەمىڭدىن،
كۆرسەم يۈزىڭ ئۆلتۇرۇر ئۇياتىم.
خالۇ خەتى ۋەسفىنى يازارده،
خامە مىژەمۇ كۆزۇم دۇۋاتىم.
تا بولدى قەددۇ يۈزىڭ ماڭا كام،
يوق سەرۋ ئىلە گۇلگە ئىلتىفاتىم.
خۇشراق ماڭا چىقسە شاھلىقدىن،
كامىل كەبى قۇللاقىڭدە ئاتىم.

(«بەياز» 55 ـ بەت)

*　　*

لەبىڭدىن بېھىشت ئىچرە كەۋسەر فىدا،
سۆزىڭغە سەدەف ئىچرە گەۋھەر فىدا.
يۈزۇ زۇلفىڭە سۇنبۇلۇ گۇل ئەسىر،
خەتۇ خالىڭە مۇشكۇ ئەنبەر فىدا.

ئۇزارۇ لەبۇ قامەتۇ چەشمىڭە،
گۈلۇ غۇنچەۋۇ سەرۋۇ ئەبھەر فىدا.
قەدەمىڭە ھەم تەخت ئېرۇر تەختىپا،
ئانىڭدەككى باشىڭگە ئەفسەر فىدا.
باشىڭدىن نېگە ئايلانۇر سۇبھۇ شام،
ئايۇ كۇن ساڭا بولماسە گەر فىدا.
كۆزىمدەك نېگە بولدى لەبرىز ئەشك،
لەبىڭغە ئەمەس بولسە ساغەر فىدا.
ھەمىشە كۆتەرمەس باشىن سەفھەدىن،
خەتىڭغە مەگەر بولدى مەستەر فىدا.
قويار باش ئەياغىڭغە نېچۇن ساڭا
ئەمەس بولسە زۇلفى مۇئەنبەر فىدا.
يولىڭغە ئاچۇق چەشمى ھەيرانى كەبى،
سەڭا بولغالى مىھرى ئەنۋەر فىدا.
فىدا بولسە كامىل ئاڭا خۇبلەر،
نېتاڭ بولغۇسى شەھدۇ شەككەر فىدا.
(«بەياز» 57 ـ بەت)

* *

ئەي خۇسرەۋى كىشۋەرى مەلاھەت،
ئەيلەر ساڭا خۇبلار ئىتائەت.
كافۇر كۆزىڭ ئولدى ئافەتى جان،
ئىمەنمە كۇفرى زۇلفىڭ ئافەت.
ئىشقىڭدە كۆڭۇلنى، ئەي پەرىۋەش،
چاڭ ئەيلەدى خەنجەرى مەلامەت.
كۆز چەھرەگى ئەسفەرىمغە سالسۇن،
كىم ئىستەسە ئىشقدىن ئەلامەت.

سەنسىز غەمۇ دەرددۇر رەفىقىم،
قىلسەڭ نې بولۇر ماڭا رەفاقەت.
ۋەسل ئىسمە ھەجر رەنجى چەكمەي،
كىم كامىنى تاپتى بىربيازەت.
يارنىكى يۈزى گۈلدۇرۇر، قەدى سەرۋ،
كامىل ساڭا سەرۋۇ گۈل نې ھاجەت.
(«بەياز» 58 ـ بەت)

* *

ماڭا زۇلمىن كەم ئەتمەس گۈنبەزى دەۋار بىر سائەت،
تۆكەر غەم خىرمەنىن باشىمغە يۈز خەرۋار بىر سائەت.
نې ئول ئايدىن كېلۇر يىللار ئارا بىر ۋەسلى پەيغامى،
نې ئانىڭ مەجلىسىدىن ئايرىلۇر ئەغيارە بىر سائەت.
نې ئەھۋالىمنى ئەرز ئەيلەرگە ھامىيۇ مەئيەنىم بار،
نې شەھ يىللارده ھالىم ئەيلەر ئىستىفسار بىر سائەت.
كىمە بىر خىزمەت ئەتسەم ئەيلەگەن ئورنىغە يۈز تۇھمەت،
ئەسەلغە زەھر، گۈل ئورنىغە سانچار خار بىر سائەت.
بولۇپ بىگانەۋەش يىللار يامانلىغ ئاشكار ئەتتى،
كىمەكىم ئاشنالىغ ئەيلەدىم ئىزھار بىر سائەت.
يېتەر، ئەفغانكى، نادان دوستلارنىڭ ئىختىلاتىدىن،
كۆڭۈل ئايىنەسىغە يۈز تۇمان زەڭگار بىر سائەت.
جەھان پەستۇ بەلەندى، ساقىيا قان قىلدى كۆڭلۇمنى،
مېنى مەستۇ مۇدام ئەت قويماغىل ھوشيار بىر سائەت،
بولۇر ھەر سائەتىم بىر كۈن كۈنۇم يۈز يىل يىلىم مىڭ ئاي،
ماڭا لۇتف ئەتمەسە شاھى فەلەك مىقدار بىر سائەت.
ھەمىشە ئۇز تەمەئ شاھى جەھاندىن ئۆزگەدىن، كامىل،
دېسەڭ بولماي جەھان ئىچرە زەلىلۇ خار بىر سائەت.
(«بەياز» 59 ـ بەت)

مۇخەممەس

ماڭا قىلماي ئىرسال پەيغاملار،
چەمەن سەھنىدە سۇبھى ئىلە شاملار،
رەقىبىم ئىلە نۇش ئېتىپ جاملار،
ئالىپ خەلقدىن سەبرۇ ئارامىلار،
دىلئارامىلاردۇر، دىلئارامىلار.

كۆزۈم گىرىيەسى چەشمى بادامىدىن،
كۆڭۈل قانلىغى لەئلى گۈلفامىدىن،
مۇقەييەدلىغىم زۇلفىنىڭ دامىدىن،
ماڭا سەيھەلەر فۇرقەن ئالامىدىن،
قارا شاملاردۇر، قەرا شاملار.

قارا قاشلارىڭدۇر، قەددىم نۇن قىلان،
قىزىل يۈزىڭ ئەشكىمنى گۈلگۇن قىلان،
لەبىڭدۇر يۈرەك باغرىمنى خۇن قىلان،
مەنى ئىشق دەشتىدە مەجنۇن قىلان،
نىكۇنناملاردۇر، نىكۇنناملار.

گۈلىستانىدە ئارەز جەمال ئەيلەگەن،
گۈلۇ سەرۋنى پايمال ئەيلەگەن،
رەقىب ئىلە بەزمى ۋىسال ئەيلەگەن،
مېنى دائىم ئاشۇفتە ھال ئەيلەگەن،
بۇ خۇدكاملاردۇر، بۇ خۇدكاملار.

بولۇپ بارچە دىلدارلار ھەمنىشىن،
بارى ماھ رويۇ بارى گۈلجەبىن،
چۇ تارقاتتى زۇلفىن ھەمە نازەنىن،
كۆڭۈل سەيدىغە كاكۇلى ئەنبەرىن،
ئەجەب داملاردۇر، ئەجەب داملار.

بارىپ سەھنى گۈلشەندە ئەيلەپ مەقام،
ئىچىپ غەيرى ئىلە بادەئى لەئلى فام،
ياتىپ مەست گاھىكى ئەيلەپ خىرام،
مېنىڭ سۇبھۇ شام ئۇيقۇم ئەتگەي ھەرام،
گۈلئەندامىلاردۇر، گۈلئەندامىلار.

ئەيان ئەيلەگەچ قاشلارى ياسىنى،
قويارلار يەڭى ئاي تەمەشاسىنى،
تەلەب قىلسە ئۇششاق شەيداسىنى،
دېگەيلەر كۆرۈپ چەشمى شەھلاسىنى،
نې باداملاردۇر، نې باداملار.

خۇش ئول ۋەقتكىم شادۇ خۇررەم ئىدىم،
پەرى چىھرەلەر بىرلە ھەمدەم ئىدىم،
ئىچىپ بادەئى ۋەسلى چۇن جەم ئىدىم،
شەھەنشەھ جەنابىدە مەھرەم ئىدىم،
نې ئەييامىلاردۇر، نې ئەييامىلار.

ئوقۇپ ئەھلى تەقۋا نەمازى رىيا،
تۇتۇپ ئۆزلەرىن كامىلۇ پارسا،

تىكىپ يانە كەۋسەرغە كۆز بارھا،
قىلۇر تەرك مەئشۇقۇ مەي دائىما،
ئىشى خاملاردۇر، ئىشى خاملار.
(«بەياز» 189 ـ بەت)

* *

دامى مۇھەببەتىڭگە تا پايىبەست بولدۇم،
لەيلى يولىدە گويا مەجنۇنى مەست بولدۇم،
تۇن ـ كۈن ئۇرۇپ تەكۈپۈ، سەھرا نىشەست بولدۇم،
بۇ دەشت ئارا قۇيۇندەك بىپايۇ دەست بولدۇم،
ئىشقىڭ ئوتىغە گويا ئاتەشپەرەست بولدۇم.

بىر مەھۋەشى سىتەمگەر يوق سەن كەبى جەھانىدە،
پىنھان بولۇرسەن ئۇلفەت غەير ئىلە ھەر مەكانىدە،
قالمادى ئەمدى تاقەت مەن زارۇ ناتەۋانىدە،
چۇن بادەنۇش بولدۇڭ غەير ئىلە گۇلىستانىدە،
ئول سەربەلەند بولدى، مەن يەرگە پەست بولدۇم.

چۇن مەجلىس ئىچرە يايدىڭ گۇل ئۇزرە سۇنبۇلىڭنى،
يەئنى ئۇزارىڭ ئۇزرە شەبرەڭگى كاكۇلىڭنى،
كۆرگەندە نالە قىلدىم ئول سۇنبۇلۇ گۇلىڭنى،
چۇنكىم بۇ گۇلىستاندىن قاۋدىڭ بۇلبۇلىڭنى،
ئەغيار خۇشدىل ئولدى، مېنى دىلشىكەست بولدۇم.

ھەر كۈندە كۆرمەسەم گەر خۇرشىدەڭ ئۇزارىڭ،
جانۇ كۆڭۇل بولۇرلار چۇن زەررە بىقەرارىڭ،
بولغاندە مەستلىكدىن مىھرۇ ۋەفا شىئارىڭ،

هەر مەجلىس ئىچرە ناگاھ ياد ئەيلەدىڭ بۇ زارىڭ،
بۇ سۆزنى چۈن ئىشتتىم بىبادە مەست بولدۇم.

تا ئەبشۇ ئىشرەت ئەتتى دۇشمەن ھەبىب بىرلە،
گۈلشەن ئارا نېچۈككىم گۈل ئەندەلىب بىرلە،
ھىجرانىدە ئىشمدۇر سەبرۇ شىكىب بىرلە،
ھەمسۇھبەت ئولدى، ژاھكىم، دىلبەر رەقىب بىرلە،
دەردۇ غەمۇ بەلاغە مەن ھەمنىشەست بولدۇم.

ھىجران ئارا مېنى كۆپ مەھزۇنۇ زار قىلمە،
يولىڭدە كۆزلەرىمنى كۆپ ئىنتىزار قىلمە،
ئۇششاق ئارا مەنى ھەم بىئىتتىبار قىلمە،
ھەمسۇھبەت ئەيلەمەكدىن كامىلنى ئار قىلمە،
كۆرىڭكى بەرباد ئولدۇم، رۇزى ئەلەست بولدۇم.
(«بەياز» 191 ـ بەت)

مۇخەممەسى كامىل بەرغەزەلى راجى

نەچە، نەچە، نەچە كۇندەن بىرى جەھان يەكسەر،
قارا، قارا، قارا ئېردى كۆزۇمغە شامۇ سەھەر،
بۇ كۇن، بۇ كۇن، بۇكۇن ئالەم مۇنەۋۋەر ئولدى مەگەر،
قۇياش، قۇياش، قۇياش ئاسا جەمالىن ئول دىلبەر،
ئاچىپ، ئاچىپ، ئاچىپ ئالەمنى ئەيلەدى ئەنۋەر.

ئالىپ، ئالىپ، ئالىبان بۇرقەئىن ئاچىپ دىدار،
بولىپ، بولىپ، بولىبان ناز مەركەبىغە سەۋار،
سۇرۇپ، سۇرۇپ، سۇرۇپ ئۆتكەچ سەمەند خۇش رەفتار،
كۆرۇپ، كۆرۇپ، كۆرۇپ ئانى يىراقدىن مېنى زار،
ساچىپ، ساچىپ، ساچىپ ئاھىم بىلە جەھانغە شەرەر.

ئاتى، ئاتى، ئاتى كەينىدە بىلدىم ئانداقكىم،
قارا، قارا، قاراسىن كۆزگە ئىلدىم ئانداقكىم،
ئىزى، ئىزى، ئىزدە پۇيە قىلدىم ئانداقكىم،
بارىپ، بارىپ، بارىپ ئۆزدىن يىقىلدىم ئانداقكىم،
تەنىم، تەنىم، تەنىم ئىچرە يوق ئىردى جاندەن ئەسەر.

ئۆلۈك، ئۆلۈك، ئۆلۈك ئاسا ماڭا ئاغىز قۇرۇبان،
ياتىپ، ياتىپ، ياتىپ ئېردىم يولىدە تېمۇرۇبان،
باشىم، باشىم، باشىم كەلدى ناگاھ ئات سۇرۇبان،
مېنىڭ، مېنىڭ، مېنىڭ ئۇشبۇ يىلقىلماغىم كۆرۇبان،
يۇرۇپ، يۇرۇپ، يۇرۇپ ئولدى قاشىمغە لۇتف ئاۋەر.

دېدى، دېدى، دېدى ياش تۆكمە مىسلى ئەنجۇملار،
ئىچى، ئىچى، ئىچى قان ئولمە ئۇيلەكىم خۇملار،
قىلىپ، قىلىپ، قىلىبان بۇ سىفەت تەكەللۇملار،
كېلىپ، كېلىپ، كېلىپ ئەيلەپ نەچە تەبەسسۇملار،
سۇرۇپ، سۇرۇپ، سۇرۇپ ئەتتى تەلەتتۇف ئىلە نەزەر.

ماڭا، ماڭا، ماڭا دائىم ژىسالى ئېردى ھەۋەس،
دەمى، دەمى، دەمى يولىدە پۇيەم ئولماي بەس،
ياتىپ، ياتىپ، ياتىپ ئېردىم يولىدە ئۇيلەكى خەس،
تۇتۇپ، تۇتۇپ، تۇتۇپ ئىلكىم دېدى قوپ، ئەي بىكەس،
كېتىپ، كېتىپ، كېتىپ ئۆزدىن ئەل ئىچرە بولما سەمەر.

كېرەك، كېرەك، كېرەك ئولسە ژىسال ئاياغى دېدى،
ماڭا، ماڭا، ماڭا كەل باقمە سولۇ ساغى دېدى،

مۇنى، مۇنى، مۇنى بىل ئىلتىفات چاغى دېدى،
لەبىن، لەبىن، لەبىن ئاغزىمغە قويىدى داغى دېدى،
تاتىپ، تاتىپ، تاتىپ ئايت ئۇشبۇ تاتلى يا شەككەر؟

يانىپ، يانىپ، يانىبان كامىل ئۇشبۇ سۆزلەردىن،
كۆزۈك، كۆزۈك، كۆزۈكنى يۈم بۇ مەست كۆزلەردىن،
تەمەئ، تەمەئ، تەمەئ ئۇز لالەرەك يۈزلەردىن،
ئۇيال، ئۇيال، ئۇيال، ئەي راجى، ئۇشبۇ سۆزلەردىن،
مەگەر، مەگەر، مەگەر ئىمىشسەن ئۆزگە يا ۋەھنەر.
(«بەياز» 193 ـ بەت)

كەمى

غەزەللەر

دەرگەھى ھەق پاسبانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا،
سەيرى نەبى رازدانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
تاپتىلەر ھەققا جەنابى ھەقنى قوربىغە ۋۇسۇل،
تەرك ئەيلەپ ماسۇانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
ئوقۇر ئىردىلەر فۇرۇزى خەمسەنى، ھەر كۇن سالىپ
ئەرشى ئەئلاغە رىدانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
ئىردىلەر زاھىر سىيەھ فامۇ ۋەلىكىن باتىنەن،
تاپتىلار نۇرۇ زىيانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
ئەيلەگەيلەر تا مەماتىدىن بىرۇرىدە زەبان،
ئاللاھ، ئاللاھ، رەببەنانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
تۇرفە بىر كەشفۇ كەرامەت كۇرگۇزۇپ دەھر ئەھلىغە،
ئالدىلەر ئەنبەر ئەنانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
ئەجز ئىلە ئىزھارى ھاجەت ئەيلەگىز ئەھبابلەر،
بىزەبانلەر تەرجۇمانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
ناتەۋانۇ ئاجىزۇ ئەفتادەلەرغە بىگۇمان،
مۇتتەكادۇر ئاستانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
خەستەيۇ بىمارلارغە مىھرىبان ھازىق تەبىب،
لۇتفى ئىلەن ئەيلەر دەۋانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
كىمكى ئىخلاسۇ مۇھەببەتلە يۇزىن سۇرتەر كېلىپ،
قوللاغاي روھى رەۋانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.

ئەي كەمى، ئىزھارى قۇللۇق بىرلە قىلغىل مەدھىيىلەر،
فاتىھە بىرلەن دۇئانى ھەزرەتى زەنگى ئاتا.
(«بەياز» 103 ـ بەت)

* *

مەن ئاشىق بىر ھەبىب ئىكەنمەن،
دائىم غەزەپ ئىچتىپ ئىكەنمەن.
گۈلچىھرەيۇ سەرۇى قەد ئىبرۇر ئول،
چۇن قۇمريۇ ئەندەلىب ئىكەنمەن.
ۋەسلىدىن ئانى بەئىد دائىم،
ھەجرىغە ۋەلي قەرىب ئىكەنمەن.
بىر يەتمەدى ۋەسلى مىۋەسىدىن،
بىتالىئۇ بىنەسىب ئىكەنمەن.
بىمار دىلىم ئىلاجىنە، ئاھ،
مۇھتاج چۇ بىر تەبىب ئىكەنمەن.
ئەھۋالىمى سورغۇدەك كىشى يوق،
ئۆز شەھرىم ئارا غەرىب ئىكەنمەن.
بىلدىمكى قاتارى قۇللەرىدىن،
ۋەھ، ۋەھكى، كەمى ھەيىب ئىكەنمەن.
(«بەياز» 105 ـ بەت)

* *

تۇت غەنىيمەت پىيالە، ئەي ساقى،
ئۆتمەسۇن دەۋرى لالە، ئەي ساقى.
ئەيلەيىن گۈل يۈزىگىنى ھەسرەتىدە،
تابەكەي ئاھۇ نالە، ئەي ساقى.
ئارزۇيى بەھارى ھۇسنۇڭلە،

كۆز ياشىم مىسلى ژاله، ئەي ساقى.
ئارەزىڭ دەۋردە خەتىڭ گويا،
ماھى گەردىده هاله، ئەي ساقى.
كۆرمەدىم مەن جەهان ئەناسىدىن،
سەن كەبى ياخشى باله، ئەي ساقى.
ئىشرەت ئەهلىن جانى فىدا بولسۇن،
قويمە جەڭگۇ جىداله، ئەي ساقى.
ئىلتىماسىم بۇدۇركى، تۇتما قۇلاق
هەر نېچۇك قىلۇ قاله، ئەي ساقى.
كەمى مەخمۇرە جۇرئەئى كەلتۇر،
يەت ئالىمى كەماله، ئەي ساقى.

(«بەياز» 120 ـ بەت)

ئىن تەئرىفى دەرۋەفاتى يەكى ئەزئەغنىيائى زەمان ۋە سەخاۋەت تەۋئەمان، ئەئنى بانىئى مەدرەسەئى كىساكقورغان ئەزقەلەمى شىكەستەرەقەم كەمىئى هىچمەدانىخاتىرى پەرىشان

ئەفسۇسكى، رەھمەتى بابا باي هاجى چۇ قىلدى،
بۇ دارى فەنادىن ئۇ بەقا دارىغە رىھلەت.
بىر ساھىبى خەيراتۇ جەۋانى مەرد ئىدى ئولكىم،
قىلگەن كەرەمۇ جۇۋدىغە يوق هەددۇ نىهايەت.
مۇهتاجى مەئىن ئېردى فەقىر ئەهلىغە مۇشفىق،
كىم مەنبەئى شەفقەت ئىدى هەم كانى مۇرۇۋەت.
ئىلم ئەهلى رەۋاجىغە قىلىپ سەئىيۇ تەرەددۇد،
بۇنياد قىلىپ مەدرەسە ۋەقىف ئەيلەدى قىممەت.
ئاتمىشغە يېتىپ ئۇمرى بەسىدقى دىلۇ ئىخلاس،
فەۋت ئەتمەدى بىر ئان ئۇلەما ئەهلىغە خىدمەت.

كارۇ رەۋىشى ئىردى ھەمە ئادەمە مەقبۇل،
خۇلقى خۇشىسى ئېردى پىسەندى ھەمە مىللەت.
گىريانۇ ھەزىن بولدى ۋەفاتىدە ھەمە ئەل،
ئول زات ھەياتى دەيۇ بىزلەرغە غەنىيمەت.
گەر شاھۇ گەدا خاھى فەقىرۇ غەنى بولسۇن،
يەتسە چۇ قەزا بەرمەگۇسى زەررەچە مۇھلەت.
بايانى جەھانلەر كۆرۈبان، ئىبرەت ئالىملار،
سىز ھەم ئېتىمىز نامى نىكۇ ئالماقە غەيرەت.
كەلگىل كەمى خەتىم ئەيلە دۇئا بىرلە سۆز ئەمدى،
قىلسۇن ئانى ھەق رەھمەت ئېتىپ جايىنى جەننەت.
تەئرىخى ۋەفاتىنى سۇئال ئەيلەسەلەر كىم،
ئۇچيۇز يىگىرمە ئىككىيۇ مىڭ ئىدى ھىجرەت.
(«بەياز» 129 ـ بەت)

* *

ئەي پەرى پەيكەر جەمالىڭنى كۆرەلمەي داغمەن،
كىمسەدىن نامۇ نىشانىڭنى سورالماي داغمەن.
فۇرقەتىڭدە تاق ئولۇپ تاقەت، بولۇپ بىئىختىيار،
بىر مەكانىدە سەبات ئەيلەپ تۇرالماي داغمەن.
بولسە تاڭ يوق خاتىرىم ئاشۇفتە ئەھۋالىم خەراب،
كاكۇلىڭنى ئۇشلابان جانا ئۆرەلمەي داغمەن.
چىھرەڭنى زەردىم بىلە سورمە سىرتىڭ ئالمىمى،
كۆزلەرىمنى ئاستانىڭغە سۈرەلمەي داغمەن.
ئۇمرلەر ئەرمانۇ ھەسرەتلەر بىلە قانلار يۇتۇپ،
لەئلى نابىڭنى كۆڭۇل قانىپ سۈرەلمەي داغمەن.
چۇن مۇھەببەت سىررى ئەفشا بولماسۇن دەپ، ئەي پەرى،
زار يىغلاب نالە تارتىپ ئاھ ئۇرالماي داغمەن.

بىر كېچە كۆڭۈلدەكى مەھۇشنى تاپىپ، ئەي كەمى،
بەزمى جەمشىدۇ فەرىدۇننى قۇرالماي داغمەن.
(«بەياز» 138 ـ بەت)

* *

نامۇ پاكى مىرزا ئەبدۇللاھدۇر،
ھۇسن ئىقلىمىغە گويا شاھدۇر.
ئەرز قىلماقلىق ئاڭا ھاجەت ئەمەس،
ھالى دىلدىن ئۆزلەرى ئاگاھدۇر.
زەررەئى كەتمەس خەيالىمدىن نارى،
قايدە بولسام فىكرەتى ھەمراھدۇر.
قايسى بىر ئەۋسافىنى ئەيلەي بەيان،
دىلبەرۇ ھەم دىلكەشۇ دىلخاھدۇر.
لەبلەرىنىڭ شەھدۇ شەككەر چاكەرى،
يۈزلەرىغە بەندە مەھرو ماھدۇر.
ۋەسلىدەن تەقدىر ئېلە بولدۇم يىراق،
لىكى ھەسرەت دىلدە لەبدە ئاھدۇر.
ئول سەمەنبەرنى خۇدا قىلسۇن ئەمان،
بۇ دۇئا دەردىم مېنى ھەر گاھدۇر.
كەئېبەئى ۋەسلىغە يەتكۇر، يا ئىلاھ،
بۇ كەمى قۇللارىنكىم گۇمراھدۇر.
(«بەياز» 153 ـ بەت)

* *

قايۇ گۈلچىھرە يادى بىرلە ئەفغان ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل،
ھەزىن ئەۋاز ئىلە دەبدىمكى گىريان ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل.
قەفەسدەكى تىرى ئاھىڭ بىرلە سىنەم چاك ـ چاك ئەيلەپ،

نەۋائى دەردناكىكىلە دىلىم قان ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل.
سىنى بۇ نەۋئى قايسى غۇنچە لەب نالان قىلىپ قويدى،
مىنىڭدەك سۆزلەرىڭدە شەرھى ھىجران ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل.
تەرانەڭدىن سىنى قۇمرىيۇ تۇتى گۈڭۈ لال ئولدى،
بارى قۇشلارنى ئاۋازىڭغە ھەيران ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل.
ئەگەر بىر گۈل فىراقى بىرلە كۆيگەن بولساڭۇ نېچۇن،
ۋۇجۇدىڭ بۇيلە خاكىستەرغە پىنھان ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل.
كەلامىڭدۇر مۇئەسسەر ئەسرۇ رۇھ ئەفزا مەگەر دىلغە،
خۇش ئەلھان قارىلاردەك ھىفزى قۇرئان ئەتدىڭ ئەي بۇلبۇل.
مۇئەززىندەك چېكىپ ئۇن خابى غەفلەتدەن قىلىپ بىدار،
ساڭا رەھمەت مېنى ھەم سۇبھى خىزان ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل.
زەماندىن ساڭا ئافەت يەتمەسۇن، ئۇمرىڭ دەراز ئولسۇن،
مەكانىمىزنى سەۋئتىڭلە گۈلىستان ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل.
كەمى بېچارەدەك شامۇ سەھەرلەر تىنمايىن بىردەم،
قەيۇ گۈلچىھرە يادى بىرلە ئەفغان ئەتدىڭ، ئەي بۇلبۇل.
(«بەياز» 163 ـ بەت)

* *

ماڭا مەئلۇم بولدى ئاھۇ ئەفغانىڭدىن، ئەي قۇمرى،
يىراق تۇشتۇڭ مەگەر سەرۇى خىرامانىڭدىن، ئەي قۇمرى.
جۇدا تۇشكەن ئەلەملىكمەن سېنىڭدەك ياردىن مەن ھەم،
ماڭا سۆزلە كۆڭۈلدە بولسە ئەرمانىڭدىن، ئەي قۇمرى.
مېنى كەنتى قەرارۇ تاقەتىم، كۆرگەچ سېنى نې ھال،
فىراقى يارە قىلغان سەبرۇ سامانىڭدىن، ئەي قۇمرى.
قەفەس زىندانىگە بوينۇڭدە غۇلياندىن ئەسىر ئولدۇڭ،
مەگەر بىر جۇرم ئىلە ھۇكم ئولدىيۇ جانىڭدىن، ئەي قۇمرى.

كى بىر سەرۇى سەھى قەد ئىنتىزارىن چەكدۇگىڭ مەئلۇم،
سىنۇق رەڭگىڭ بىلە بۇ چەشمى ھەيرانىڭدىن، ئەي قۇمرى.
زەبانىڭدىنكى سۇبھۇ شام زىكرى پۈر ئېرۇر جارى،
ئامان بول يەتمەسۇن ئافەت ساڭا جانىڭدىن، ئەي قۇمرى.
ئەگەر كۆرسەڭ كەمىنىڭ يارى قەددىن بىر يول ئەلبەتتە،
يۇمۇپ كۆزنى كېچەرسەن سەرۇۇ بوستانىڭدىن، ئەي قۇمرى.
(«بەياز» 164 ـ بەت)

* *

فىراقى ھەجرىڭزى ۋەھمىدىن قارار ئېتەمىز،
ۋىسالىڭزنى تىلەپ ھەققە ئاھۇ زار ئېتەمىز.
تۆكۈپ فىراقىڭز ئىچرە سىرىشكى گۇنا گۇن،
دېمەيكى باغۇ چەمەن رەشكى لالە زار ئېتەمىز.
دېمەڭكى غافىل ئېرۇر يادى زىكرۇ فىكرىمدىن،
نەفەسدە يادىڭزى بىرھەزار بار ئېتەمىز.
كېتىپ قەرار ئىلە ئارام شاش شەھرىندىن،
بېز ئەمدى سۇرئەت ئىلەن ئەزمى ئول دىيار ئېتەمىز.
فىراقىڭزدە بۇ كۇن ئانچە يىغلاماقلىقدىن،
كۆزىمىز ياشىنى چۇن ئەبرى نەۋبەھار ئېتەمىز.
تەرەھھۇم ئىلە كېلىپ ھالىمزنى سورساڭىز،
قۇدۇمىڭزغە ئەزىز جانىمىز نىسار ئېتەمىز.
ئوقۇپ خەتىڭزى ھەددىن زىياد بولدۇق شاد،
كى ھە ھۇرۇفىنى بىر دۇر دەپ ئىئتىبار ئېتەمىز.
كۆرىڭ مۇھەببەت ئىخلاسىمزنى سىز، ئەي دوست،
كەلەن خەتىڭزى جان بوينىغە تۇمار ئېتەمىز.
خۇدا ۋىسالىڭزى بىزلەرە نەسىب ئەتسۇن،

كى ئاندە ھەسرەتۇ غەملەرنى ئاشكار ئېتەمىز.
كەمى غۇلام بولۇپ دوستلار قاتارىندە،
ئالەد ـ دەۋام دۇئاخىزنى سۇبھۇ شام ئېتەمىز.
(«بەياز» 236 ـ بەت)

* *

ئەي لەبلەك يادىدە خۇنى دىل ماڭا ئەھمەر شەراب،
نە ئىلاج ئەيلەي، نەسىبىم ئولدىيۇ دىگەر شەراب.
يۇتمىشەم خۇنابەلەر ھەجرىڭدە، ئەمدى رەھم ئېتىپ،
مەنگە سۇنساڭ جايىدۇر ھەر لەھزە، ئەي دىلبەر، شەراب.
ۋەسف ئېتەي مەن قايسى بىر ھۇسنۇ جەمالىڭنى سېنى،
ئەي يۇزى جەننەت، قەدى توبى، لەبى كەۋسەر شەراب.
بەزم ئارا ساقى بولۇپ ئىستەر ئىسەڭ ئەيشۇ نەشات،
سىدقى جانىم ئۇزمە بۇ دەۋر ئىچرە جانپەرۋەر شەراب.
خۇن ئىلە زەرداب بولمىشدۇر غىزايۇ شادىمەن،
ئارى شاد ئەيلەر كىشىنى بولسا پۇر زەئفەر شەراب.
ئەيلەسۇن نەقدى سىرىشكىنى نىسارىڭ، ساقىيا،
كىمكى ئىلكىڭدىن مېنىڭدىك بىر قەدەھ ئىستەر شەراب.
نازى ئىتابى كەمى لەب تەشنەيۇ خۇممارىدۇر،
ئانچۇنانكىم نۇش ئېتەر گەر بولسە بەھرۇ بەر شەراب.
(«بەياز» 49 ـ بەت)

مۇۋەششەھى كەمى

ئەي لەتافەت گۇلستانىنىڭ گۇلى،
بۇ گۇلستانىنىڭ ئېرۇرمەن بۇلبۇلى.
مۇلكى ھۇسنە سەنسەن ئاندىغ پادىشاھ،

ئۆزگە مەھۆشلەر قۇلىڭىندۇر قۇلى.
يەتتى ئەفلاكى سەڭا يەتمەس ھەنۇز،
ئەيلەگەن ئاشىقلارىڭنى غۇلغۇلى.
نازۇ ئىستىغنا تەغافۇل ئەيلەمەي،
نېتى ئەتسەڭ مەھرۇ شەفقەت بىر يولى.
خۇبلىغ بوستانىنىڭ سەرۋى قەدىڭ
خەتلەرىڭ رەيھانۇ زۇلفىڭ سۇنبۇلى.
ئەتمە ئىشقىڭدە مېنى تەئنۇ مەلام،
بول مەجازىدۇر ھەقىقەتنى پۇلى.
نازەنىنا، كۆپ زەمانلاردۇر كەمى،
ئارزۇسىدۇر لەبى لەئلىڭ مۇلى.

(«بەياز» 128 ـ بەت)

مۇۋەششەھى كەمى

ھالى دىلمىنى، ئەي سەبا، ئەرز ئەيلە ئۇل جانانىمە،
جانان دېمەي، جاندىن ئەزىز تەن مۇلكىدە سۇلتانىمە.
ئەۋۋەل بارىپ ئۆپ ئاستان، ئاداب ئىلە تۇر بىر زەمان،
سوڭرە غەمىم مۇنداغ بەيان ئەت ئۇل شەھى خۇبانىمە.
جانىم رەمەققە يەتتى، ئاھ، ھىجرانىدە بىئىشتىباھ،
ئۆلسەم ئەگەر ئۇل رۇھى ماھ قالغاي مېنىڭ تاۋانىمە.
يوق مەندە ھېچ تابۇ تەۋان، ئاگاھمۇكىن ئۇل نەۋجەۋان،
ئېردى ماڭا ئارامى جان، مەرھەمى دىل بىريانىمە.
مەستانە كۆزلەرنى سۇزۇپ، ئاندە فەرەھ بەزمىن تۇزۇپ،
مۇندە مېنى كۆڭلۇم بۇزۇپ، رەھىم ئەيلەمەسمۇ جانىمە.
رەنجۇ ئەلەم بىرلە ستەم ئۇل قارا كۆز قاشى قەلەم
قىلمەس نېچۇن بىر زەررە كەم باقماي مېنىڭ دەرمانىمە.
ئەتسۇن ھەزەر ئۇل دىلرەبا، ئېرمەسمۇ تۇفانى بەلا،
بولدى فەلەك چۇن ئاسىيا بۇ دىدەئى گىريانىمە.

داغی دىلىم ئىزھارىنى، ئىشقىدە جانىم زارىنى،
ئول ياره ئايتسام بارىنى، سەبر ئەيلە دەر ھىجرانىمە.
خۇررەملىغىم غەمگە بەدەل، ھەجرىدە زەھر ئولدى ئەسەل،
باۋەر بولۇرمۇ ۋەھ ئوشۇل لەئلى لەبى خەندانىمە.
ئولسۇن مۇرادى دائىما ھاسىل ئەڭا، دەپ بۇ دۇئا،
بىر مۇژدە ئالىپ، ئەي سەبا، كەلگىل بۇ زۇدى يانىمە.
ناز ئەيلەگەي ئول سەرۋى ناز ئەتسەم كەمى ئەجزۇ نىياز،
دىلدە نىھان سوزۇ گۇداز مەئلۇم ئىرۇر يەزدانىمە.
(«بەياز» 135 ـ بەت)

مۇۋەششەھى كەمى ئەلەيھەررەھمە

مىنگەچ سەمەندى ناز ئۇزە، كۆرگەنلەر ئايتۇر ئافەرىن،
چەشمى خۇمارىغە باقىپ، مەستانلەر ئايتۇر ئافەرىن.
ۋالە بولۇپ ياشۇ قارى، ئالسا نىقابىن ئول پەرى،
ھۇرۇ مەلەك تەھسىن قىلىپ، ئىنسانلەر ئايتۇر ئافەرىن.
لەئلى لەبىن كەۋسەر دېسەم دۇر، تىشلارىن گەۋھەر دېسەم،
ئۇممانلارۇ ھەم چەشمەئى ھەيۋانلەر ئايتۇر ئافەرىن.
ئەيلەردە گۇلگەشتى چەمەن تەئزىمىنە بىشەكۇ تەن،
سەرۋۇ سەنەۋبەر باش ئېگۇپ بوستانلەر ئايتۇر ئافەرىن.
نەكھەتدە زۇلفى مۇشكى چىن كويى ئانىڭ خۇلدى بەرىن،
كۆرسە ئەگەر ئول مەھجەبىن، غۇلمانلەر ئايتۇر ئافەرىن.
خالۇ خەتى خۇزراسىنى ئول ئارەزى رەئناسىنى،
گۇللار كۆرۇپ ھەيران بولۇپ، رەيھانلەر ئايتۇر ئافەرىن.
ئول قاش، كۆزۇ مۇژگانىغە بولماي مۇقابىل ياننە،
تىغۇ سىنان ھەم خەنجەرى بۇررانلەر ئايتۇر ئافەرىن.
نەخلى قەدى يادى بىلە كۆزدە سىرىشكىڭ ئەي كەمى،
ئەبرى بەھار ئەيلەپ گۇمان يارانلەر ئايتۇر ئافەرىن.
(«بەياز» 136 ـ بەت)

مۇڭشىشەھى كەمى

ئاھىستە خىرام ئەيلە، جانا،
زىرى قەدەمىڭدە جانى شەيدا.
يوق سەن كەبى خوبرو جەھاندە،
ئەي قاشى قەرا يۇزى مۇسەففا.
سەرۇى سىھى بەندە قامەتىڭغە،
غۇنچە لەبىڭگە، يۇزىڭە رەئنا.
ئەيلەردە خەيالى خالۇ رۇخىڭ،
گەھ نۇر باشمدە گاھى سەۋدا.
نې قاتىل ئېرۇر نىگاھى چەمەنىڭ،
ئىشق ئەھلىنى قەتل ئېتەر، نىگارا.
خۇبانى جەھان ئەگەرچە كۆپ، لېك،
سەندىك ئەمەس ئول زەرىفۇ دانا.
ئەتسۇن سېنى ھەق زىيادە ئۇمرىڭ،
تۇن ـ كۇن ماڭا بۇ ئېرۇر تەمەننا.
نازۇ ستەمۇ تەغافۇل ئەتمەي،
لۇتف ئەيلە كەمى قۇلىڭغە گاھا.

(«بەياز» 145 ـ بەت)

مۇڭشىشەھى كەمى شاشى

ئارەزىمۇ يا مەھى تابانمۇدۇر،
خەتلەرى سۇنبۇلمۇ يا رەيھانمۇدۇر.
بۇ لەتافەت ئادەمىزاد ئىچرە يوق،
يا پەرى بىلمەمكى يا غۇلمانمۇدۇر.
دامەنى گەردىمۇ يا كۆز سۇرمەسى،
نەقشى پا يا ئەفسەرى خاقانمۇدۇر.

رەۋزەئى ۋەسلىمۇ يا فىردەۋسمۇ،
ئاتەشى دەۋزەخمۇ يا ھىجرانمۇدۇر.
ھۇسنىغە باقغانسارى تويماس كىشى،
يا مەلەك يا ھۇر يا ئىنسانمۇدۇر.
مۇلكى دىل ئالدى سىپاھى زۇلف ئىلە،
زۇلفىمۇ يا لەشكەرى ياپانمۇدۇر.
ئەيلەگەي دەشنام چۇن قىلسام دۇئا،
قەھرىمۇ يا لۇتف ئىلە ئىھسانمۇدۇر.
نۇقتەئى جانمۇ ۋەيا كۆز مەردۇمى،
يا سەۋادى خالى ئول جانانمۇدۇر.
خانى تۇركىستانمۇ يا فەرغانەمۇ،
يا ئەمىرى كابۇلۇ ئەفغانمۇدۇر.
ئەيلەرەم دائىم دۇئايى جانىنى،
قىلمايىن ئاشىق دۇئا ئىمكانمۇدۇر.
نەخلى قەددى، سەبزە خەتتى يادىدە،
ئەي كەمى دىيدەئمۇ يا بارانمۇدۇر.
(«بەياز» 135 ـ بەت)

مۇخەممەسلەر

ھىجرانئىز ئىچرە غەم بۆلەكچە،
ھالىم مېنى دەم ـ بەدەم بۆلەكچە،
يىغلاردە كۆزۇمدە نەم بۆلەكچە،
سىزدە غەزەب، ئەي سەنەم، بۆلەكچە،
ناز ئۆزگەچەۋۇ ستەم بۆلەكچە.

گەرچەندكى كۆپ ئىرۇرلەر ئۇششاق،
مەندەك سىزە يوق ۋەلىك مۇشتاق،

ۋەھ، شۇھرەتىڭىز تۇتۇپدۇر ئافاق،
ئەي قاشۇ كۆزى قارا، يۈزى ئاق،
ناز ئۆزگەچەۋۇ ستەم بۆلەكچە.

يۈز جىلۋە بىلەن خۇررەم ئېتەرسىز،
كەبكى دەرىنى غۇلام ئېتەرسىز،
ئەھبابە جەفا مۇدام ئېتەرسىز،
بىگانىلەرە كەلام ئېتەرسىز،
ناز ئۆزگەچەۋۇ ستەم بۆلەكچە.

سىز كەبى جەھانده بارمۇ دىلدار،
تەنناز ۇ سەتەڭۇ شوخ رەفتار،
خانىشلەرى خۇبۇ شەھدى گۇفتار،
ھەر كىمكى كۆرۇر بولۇر گىرىفتار،
ناز ئۆزگەچەۋۇ ستەم بۆلەكچە.

ئۆلدۇم سىزى مەن فىراقىڭىزدىن،
كۆيدۇم بەسى ئىشتىياقىڭىزدىن،
قەدىم خەمى قاشى تاقىڭىزدىن،
ئۆپسەم دېسەم ئاق تاماقىڭىزدىن،
ناز ئۆزگەچەۋۇ ستەم بۆلەكچە.

ئېي يۈزلەرى مەھرى ماھى تابان،
ھەر ساربغە بولساڭىز خىرامان،
قالغاي كۆرۈپ ئەلنى چەشمى ھەيران،
بولسۇن سېزى سىدقى يۈز دىلۇ جان،
ناز ئۆزگەچەۋۇ ستەم بۆلەكچە.

بەزمىڭىزە كىمكى بولدى ھەمدەم،
دەرمەن ئانى شاھ خۇسرەۋۇ جەم،
ھەر ئىككى جەھاندە بولماڭىز كەم،
بىزدەك كەمى قۇللەرىنە ھەر دەم،
ناز ئۆزگەچەۋۇ سىتەم بۆلەكچە.
(«بەياز» 177 ـ بەت)

مۇخەممەسى كەمى بەرغەزەلى ئۇزلەت

كۆڭۈلغە نە يوقۇ نە بارىم كېلۇر،
نە يادىمغە خىشۇ تەبارىم كېلۇر،
نە جىسمۇ نە جانۇ نە زارىم كېلۇر،
سەھەردە خەيالىمغە يارىم كېلۇر،
خىرام ئەيلەبان گۈلئۇزارىم كېلۇر.

كىم ئېركىن سەياسەتلە بارىپ كېلەن،
قىلۇر نالەۋۇ زار ئىلە ئەنجۇمەن،
ئېرۇر لەرزەدە خەۋفىدىن جانۇ تەن،
كۆڭۈل مۇلكى ئىچرە تۇشۇپ قوزغالەن،
مەگەر سەھنەئى شەھسەۋارىم كېلۇر.

بولاي خاھى سەھرادەۋۇ تاغدە،
ئولاي خاھى گۈلزار ئارا باغدە،
شەبۇ روز يۇرمەغۇ تۇرماغدە،
ۋىسالى خەيالى تۇشەر چاغدە،
چەمەندەن نەسىمى بەھارىم كېلۇر.

ئېرۇر لازىم ئەشكىمنى ئال ئەيلەسەم،
ئىكى كۆزنى دەريا مىسال ئەيلەسەم،

فىراقىدە قەددىمنى دال ئەيلەسەم،
دىل ئارامى ۋەسلىن خەيال ئەيلەسەم،
كى ئەنقا قۇشىدىك شىكارىم كېلۇر.

مەن ئىشقىدە گەھ شەردە گەھ خەيردە،
گەھى مەسجىد ئىچرە گەھى دەيردە،
ھەۋاسىلە جانىم قۇشى تەيردە،
ئانىڭ رەۋزەسى جەننەتە سەيردە،
كۆڭۈلغە نە مۇلكۇ دىيارىم كېلۇر.

يەتۇشمەككە جانانە ئۇزلەت كەبى،
مەنۇ كۇنجى ۋەيرانە ئۇزلەت كەبى،
كەمى تۇشتى ھىجرانە ئۇزلەت كەبى،
فىراقىدە دۇئانە ئۇزلەت كەبى،
كى بىر يەردە تۇرماققە ئارىم كېلۇر.
(«بەياز» 210 ـ بەت)

مۇسەددەسلەر

جانا، ئول كۇن كۆرۈپ ئايدەك جەمالىڭ،
ئاندىن بارى خەيالىمدە خەيالىڭ،
ساغىنۇرمەن ھەر دەم شىرىن مەقالىڭ،
گەھى لەبىڭ گەھى رۇخسارى ئالىڭ،
كۆڭلۇم تىلەر كۆرمەك سېنى جەمالىڭ،
مۇيەسسەر ئەيلەسۇن تەڭرىم ۋىسالىڭ.

ھەجرىڭ تىغى بىلەن كۆكسۇم يارالىغ،
بىلدىم ئەمدى يامان ئىكەن جۇدالىغ،
دەردى ئىشقىڭ ئەمەس ئىكەن دەۋالىغ،

ئاشىق ئىشى دائىم رەنجۇ ئەنالىغ،
كۆڭلۇم تىلەر كۆرمەك سېنى جەمالىڭ،
مۇيەسسەر ئەيلەسۇن تەڭرىم ۋىسالىڭ.

ئايرۇ سەندىن، جانا، ھالىم ياماندۇر،
دىلىم قانۇ كۆزۈم ياشى رەۋاندۇر،
رەڭگۇ رويۇم زەغفەراندەك سامساندۇر،
سەنسىز ئىشىم خۇللەس ئاھۇ فىغاندۇر،
كۆڭلۇم تىلەر كۆرمەك سېنى جەمالىڭ،
مۇيەسسەر ئەيلەسۇن تەڭرىم ۋىسالىڭ.

نازەنىنلەر قۇلدۇر شاھى جەھانسەن،
ھۇسنۇ جەمال ئىچرە ھۇرۇ غۇلمانسەن،
مەلەكمۇ سەن بىلمەم ۋە يا ئىنسانسەن،
قىسسە كوتەھ، يىگانەئى دەۋران سەن،
كۆڭلۇم تىلەر كۆرمەك سېنى جەمالىڭ،
مۇيەسسەر ئەيلەسۇن تەڭرىم ۋىسالىڭ.

ئىستەپ سېنى ھەر يان بولدۇم ئەۋارە،
جۇدا تۇشۇپ ۋىسالىڭدىن مەكارە،
تەن يارەۋۇ دىللارىمدۇر سەد پارە،
رەھىم ئەيلەسەڭ جايىز ئېرۇر مەن زارە،
كۆڭلۇم تىلەر كۆرمەك سېنى جەمالىڭ،
مۇيەسسەر ئەيلەسۇن تەڭرىم ۋىسالىڭ.

ھەر دەم سەندىن كەمى ئۇممىدى شولدۇر،
غايىبانە جەنابىڭغە بىر قۇلدۇر،
مەدھىڭ گۇلزارىدە گويا بۇلبۇلدۇر،

نه پەرۋايى باغۇ سەرۋۇ سۇنبۇلدۇر،
كۆڭلۈم تىلەر كۆرمەك سېنى جەمالىڭ،
مۇيەسسەر ئەيلەسۇن تەڭرىم ۋىسالىڭ.
(«بەياز» 84 ـ بەت)

ئەندىجانى ۋاقىئەئى ھەيرەت ئەفزا ۋە ھادىسەئى ھۇشرەبا خۇسۇسىدە كەمى شاشىنى ئايتگەن مۇسەددەسى ئەشئارىدىندۇر

تەۋبە دېگە ئەھبابلار بولدى يەقىن ئاخىر زەمان،
جۇنبىشى يەر بىرلە يەكسان بولدى مۇلكى ئەندىجان،
جۇملەسى بەرباد بولدى مالۇ جانۇ خانۇمان،
زارۇ گىريان قالدىلەر ياشۇ قارى خوردۇ كەلان،
خەۋفدەن بولدى ھەمەنى رەنگى مىسلى زەغفەران،
بىگۇمان بۇ ۋاقىئە بولدى قىيامەتدەن نىشان،
ئەلئەمان، بۇ زىلزىلە ئافاتىدەن مىڭ ئەلئەمان،
ساقلا ئۆز لۇتفىڭ بىلە، ئەي خالىقى كۇللى مەكان.

تاپمايىن تەسكىن زەمىن جۇنبىش دەۋام ئەتمەكتەدۇر،
ئاھكىم سائەت بەسائەت سۇبھۇ شام ئەتمەكتەدۇر،
تا قىيامەتدىن خەلايىقغە پەيام ئەتمەكتەدۇر،
ياكى ئىسيان ئەھلىدىن بىر ئىنتىقام ئەتمەكتەدۇر،
ئەلئەمان، بۇ زىلزىلە ئافەتىدىن مىڭ ئەلئەمان،
ساقلا ئۆز لۇتفىڭ بىلە، ئەي خالىقى كۇللى مەكان.

ئەندىجان ئەھلىنى ئەھۋالى قانتىغ بولدى خەراب،
بەئزىلەر نالانۇ ھەيران، بەئزىلەر چەشمى پۇر ئاب،
بەئزى دىل بىريانۇ بەئزىنى جىگەر باغرى كەباب،

ئاچۇ مۇھتاجۇ يالانغاچ قالغان ئەلغە يوق ھىساب،
ئەلئەمان، بۇ زىلزىلە ئافاتىدىن مىڭ ئەلئەمان،
ساقلا ئۆز لۇتفىڭ بىلە، ئەي خالىقى كۇللى مەكان.

ئەندىجان مۇلكى ئەجەب ئافاق ئارا مەشھۇر ئىدى،
خۇشھەۋاۋۇ ھەم فەرەھئەفزاۋۇ كۆپ مەئمۇر ئىدى،
ھەر زەباننىدە كەمالۇ شۇھرەتى مەشھۇر ئىدى،
مالۇ دۇنيا ئەيشۇ ئىشرەت بىرلە ئەل مەغرۇر ئىدى،
ئەلئەمان، بۇ زىلزىلە ئافاتىدىن مىڭ ئەلئەمان،
ساقلا ئۆز لۇتفىڭ بىلە ئەي خالىقى كۇللى مەكان.

يەر يۈتار، ئوتغە كۆيەر، مالىكى بولسا بىزەكات،
تەرك قىلماڭ ھەم يەنە ئەي دوستان، سەۋمۇ سەلاۋات،
فەرزۇ سۇننەتدىن تەجاۋۇز ئەيلەمەڭ قاتتىغ ئۇيات،
خەيرۇ ئىھسانۇ مۇرۇۋۋەتلە چىقارماڭ ياخشى ئات،
ئەلئەمان، بۇ زىلزىلە ئافاتىدىن مىڭ ئەلئەمان،
ساقلا ئۆز لۇتفىڭ بىلە، ئەي خالىقى كۇللى مەكان.

ئەندىجان ئەھلىغە ياران ئەمدى ئىمداد ئەيلەڭىز،
خەستە جان، مەجرۇھ تەنى، غەمكىن دىلىن شاد ئەيلەڭىز،
كۆز ئاچۇپ، ئىبرەت ئالۇپ، بۇ كۇنلەرە ياد ئەيلەڭىز،
كۆرسەڭىز ھەر يەردە بىر ۋەيرانە ئاباد ئەيلەڭىز،
ئەلئەمان، بۇ زىلزىلە ئافاتىدىن مىڭ ئەلئەمان،
ساقلا ئۆز لۇتفىڭ بىلە ئەي خالىقى كۇللى مەكان.

ھۇكمى ھەق بىشەك بىلىڭ ھەر يەرغە مۇنداغ جارىدۇر،
خەۋف ئېتىڭ بۇ ۋاقىئە قەھرۇ غەزەب ئاسارىدۇر،
بەندە دەم ئۇرماق نە لازىم بۇ خۇدانى كارىدۇر،

جۇملەئى جانۇ جەھاننى قادىرۇ قەھھاربدۇر،
ئەلئەمان، بۇ زىلزىلە ئافاتىدىن مىڭ ئەلئەمان،
ساقلا ئۆز لۇتفىڭ بىلە، ئەي خالىقى كۇللى مەكان.

ئەندىجان ئەھلىنى مۇنداغ ھەيرەتئەفزا ھاتەمى،
باشىغە تۇشكەن بەلاۋۇ مىھنەتۇ دەردۇ غەمى،
داغى ھەسرەت قويدى كۆڭلىغە جەمئى ئادەمى،
جۇز رىزاۋۇ سەبرىدىن يوق ئۆزگە چارە، ئەي كەمى،
ئەلئەمان، بۇ زىلزىلە ئافەتىدىن مىڭ ئالامان،
ساقلا ئۆز لۇتفىڭ بىلە ئەي خالىقى كۇللى مەكان.
(«بەياز» 100 ـ بەت)

مەۋلانا ۋەسلى

غەزەل

قىتئە ئىنايەت فەرمۇدەئى مەۋلانا ۋەسلى ئەل مۇدەرىس سەمەرقەندى بەرايى تەيرىخى «ئەرمۇغانى خىسلەت»

تەبئدىن چىقتى بۇ خوجەستە بەياز،
ئەي گۈزەل دىلرەبا، بەيازى ئوقۇ.
بولدى مەتبۇئى جۇملە ئەھلى تەبئ،
غۇسسەغەدۇر دەۋا، بەيازى ئوقۇ.
موللا تويچىيۇ ۋە مەۋلەۋى خىسلەت،
قىلدى سەرف تىللا، بەيازى ئوقۇ.
خەتىدۇر خەتتى مەۋلەۋى شەۋكەت،
دەردۇ غەمغە شىفا، بەيازى ئوقۇ.
سورادىم ئاقىلدىن ئەڭا تەرىخ،
دېدى بۇل دىلكۇشا، بەيازى ئوقۇ.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 224 ـ بەت)

مۇۋەششەھلەر

مۇۋەششەھ دوئسىمەھۇ ئەزمەۋلانا ۋەسلى سەمەرقەندى

مەرھەمەت ئەيلەپ كېلىپ بىر جىسىمە جان ئەككەلىڭ،
قامەتىمنى يا كۆرۈپ بولمەي گۈرىزان ئەككەلىڭ.
لۇتف ئىلە باشىم ئۈزە كەل، ھەر بىرىڭ ھالىمنى كۆر،

ئىلتىجالار ئەدۇكىمدە قىلغىل ئىھسان ئەككەلىكى.
ئاشىنا بولما زەرۇ سىم ئىستەبان ئەۋ باش ئىلە،
رەسىم ئىبدۇپ كەسىبى سەرف قىل ھىنزى قۇرئان ئەككەلىكى.
ئاھكىم ھەر بىر گۈزەل ھۇسنى ئىبلى مەغرۇردۇر،
ياشلىك ھەڭگامى بولغىل ئەھلى ئىرفان ئەككەلىكى.
ھۇسنى زاھىر گۈستە ھۇسنى باتىنى دەركار ئىبرۇر،
نازەنىنلىك ۋەقتىدە بۇل بەھر ئىلە كان ئەككەلىكى.
رەشكى غۇلمانۇ پەريدۇر ھەربىرىنىكى ئارەزى،
جىلۋە قىلغاي ئىككى ئاي قىلغاندە جەۋلان ئەككەلىكى.
ئارزۇيى ئەككەلىكى ئەيلەر جەھاندە ھەر كىشى،
مەسنەدى ھۇسنۇ لەتافەت ئىچرە سۇلتان ئەككەلىكى.
رازى دىلنى فاش ئىتەر ھەر كىمسە كۆرسە ھەر بىرىكى،
ئايۇ كۇن بەھەم كۆرەر بولسەكى خىرامان ئەككەلىكى.
قاشلارىكى خەنجەركەبىدۇر، كۆزلەرىكى جەللادۋەش،
لەشكەرى مىژگان ئىلە ئاشۇبى دەۋران ئەككەلىكى.
لەئلى مەيگۇن ھەسرەتىدە قان يۇتارمەن چۇن ئەقىق،
دەردمەندەم ئەمدى ئەت لۇتفۇ فەراۋان ئەككەلىكى.
ياندى كۆڭلۇم نارى ھىجران ئىلە يوقتۇر تاقەتىم،
يارسىز جانسىز كەبى بول مەنگە مىھمان ئەككەلىكى.
بۇ غەزەل ھەر مىسرائىغە بىر گۈزەل ئىسمى نىھان،
نەزمى ۋەسلىنى ئۇقۇپ بولغان نەمايان ئەككەلىكى.

(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 162 ـ بەت)

مۇۋەششەھى مەۋلانا ۋەسلى سەمەرقەندى

ئارەزىكى خۇرشىدى تابان كۆزلەرىكى ئاھۇ كەبى،
ئەقلى تەسخىرى ئۇچۇن نەرگىسلەرىكى جادۇ كەبى.
باغى رىزۋان نەخلىدىن ياخشى نىھالى قامەتىكى،

كۆرمەدىم سەرۋى سىمى بۇ قامەتى دىلجو كەبى.
داغدۇر كۆڭلۈم غەمى ھەجرىدە جىسمىمدۇر فەراب،
بىچۈتاب ئىلە كۆيۈر ئوت ئىچرە تۈشكەن موي كەبى.
ئارزۇيى ۋەسلىگە ئەيلەپ يىغلارەم شامۇ سەھەر،
جارى بولدى كۆزلەرىمدىن ئەشكى ھەسرەت جۇ كەبى.
لۇتف ئىلە شاد ئەت دىلىمنى بىر يولى كۆرگۈز ۋىسال،
كۆزلەرىم كۆرسۇن سەفايى ئارەزىگە كۆزگۇ كەبى.
مەست قىلماس مەي مەنى بىر باقماساڭ، ئەي نۇشى لەب،
بادەلەر بىنەشئە سەنسىز قانچە ئىچسەم سۇ كەبى.
جەۋرلەر قىلدى ماڭا چەرخ، ئەي ستەمگەر، رەھم قىل،
قىلماغىل خۇ زۇلمغە بۇ كەستەئى بەدخۇ كەبى.
ياندى كۆڭلۈم ئاتەشى ئاھ ئىلە، ئەي جان، فۇرقەتىگ
ئەيلەدى ئاتەشپەرەست ئاخىر مىنى ھىندۇ كەبى.
دائىما سەنسىز ماڭا چۇن سىركە ئاچچىغدۇر شەراب،
چۇن لەبىگ ئالدىدەدۇر شەھدۇ ئەسەل لىيمۇ كەبى.
خەستە كۆڭلۈم نالەلەر ئەيلەر تەغافۇل دەستىدىن،
قارچىغاي چەڭگە تۈشكەن ناتەۋان تەيھۇ كەبى.
لامەكان ئەبرۇ سىمى قەد ناز ئىلە ھالىمنى كۆر،
بارى فۇرقەتدىن ئىگىلدى قامەتىم ئەبرو كەبى.
نامى پاكىگ ئىلە بولدى بۇ غەزەل بەگ چوق بەند،
شۇل سەبەبدىن بولدى ۋەسلى سەئدىيۇ خاجۇ كەبى.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 165 ـ بەت)

مۇۋەششەھى ئەزمەۋلانا ۋەسلى سەمەرقەندى

مىھرىۋەش بىر نازەنىن ئاشۇفتە ھال ئەتمىش مېنى،
زەررەدەگ تەمكىنۇ ئارامىم مەھال ئەتمىش مېنى.
ھۇر يەڭلىغ ئارەزىن بىر كۆرسەتىبان بىر كېتىپ،

ئىشقىدە ھەيران ئېتىپ، كۆزگۈ مىسال ئەتمىش مېنى.
مەستۇ ناز ئىككى كۆزى بىر باقىش ئىلە، ئاھكىم،
ئاشىقى دىۋانەڭۇ مەدھۇشۇ لال ئەتمىش مېنى.
دەردى ئىشقى ئىلەدۇر كۆڭلۈم ھەمىشە دەردمەند،
مۇبتەلايى دەردى ئىشقى لايەزال ئەتمىش مېنى.
كۈلفەتۇ غەمدىن ئەلىفدەك قامەتىم بولدى دۇتا،
چەرخدەك ئىككى پۈكۈب قەددىمنى دال ئەتمىش مېنى.
رەنجى گەردۇن ماڭا يەتمەسمۇ ئىدىكىم ئول يەنە،
تىرى ئىستىغنا ئىلە مەجرۇھى بال ئەتمىش مېنى.
يادى ئەييامىكى ئېردى مەنگە بەك چوق ئاشنا،
بۇ زەمانە قەھر ئېدۇب ساھىب مەلال ئەتمىش مېنى.
مەسنەدى ڤەسل ئۇزرە ئېردىم بەزم چاغى ھەمنىشىن،
ئاھكىم ھىجران ھۇجۇمى پايەمال ئەتمىش مېنى.
جامى مەي ئىلكىمدە ئېردى نۇش ئېردىم يار ئىلە،
فۇرقەتىدە كاسە مەي سىنگەن سەفال ئەتمىش مېنى.
ئافتابى ئارەزىگە زەررە يەكلىغ ئاشىقەم
نەيلەرەمكىم، تەكرى بىسەبرۇ مەجال ئەتمىش مېنى.
نامىنى يارمىغە ئۇممەت يارمىسىغە بەندەئەم،
شۇكركىم، ڤەسلى، ئوخان ئەھلى كەمال ئەتمىش مېنى.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 166 ـ بەت)

مۇخەممەسلەر

مۇخەممەسى مەۋلانا ڤەسلى بەرغەزەلى كەمى

كەل، ئەي يۈسۇف بەدەن جانلەر مەتائى فەرشى راھىكدۇر،
زىلەيخادەك نەچە قىز، ئەي گۈزەل، مەستى نىگاھىكدۇر،
ھەزاران پىرى كەنئان ڤەسلىك ئىستەب خەيرى خاھىكدۇر،

ئەزىزى مىسرى خۇبى سەن نەزاكەت ئىززۇ جاھىڭدۇر،
كۆڭۈل بىر قەترە قان بىرلەن مۇرەسسەئ تەختىگاھىڭدۇر.

ئەلا ئەي دىل، ئەجەب يوق ئەرزى مۇئتادىڭغە گەر يەتمەس،
غۇرۇرى ھۇسن ئىلە مەستانە فەريادىڭغە گەر يەتمەس،
تەغافۇل ئەيلەبان زارىئى ناشادىڭغە گەر يەتمەس،
نىگاھى گەرەم ئىلە، ئەي كۆزلەرىم، دادىڭغە گەر يەتمەس،
ئاياغىن ئاستىغە تىفلى سەرشىكىڭ تاشلا شاھىڭدۇر.

يۈزۈڭ ياد ئەيلەبان، ئەي گۈل جەبىن، بولدى ئىشىم ئەفغان،
كۆزۈڭنى كۆرمەيۈپ ئاقتى كۆزۈمدىن قەترە - قەترە قان،
باشىڭدىن ئۆرگۈلەي، بىر كېچە بولغىل كۈلبەمە مىھمان،
ساچىڭ يەئنى سىياھ ھۇسن سەردارى كەمەندى جان،
كۆڭۈل مەئمۇرەسىن غارەتگەرى چەشمى سىياھىڭدۇر.

قارىلار ئاشىقىڭ بولدى ئەگەرچە ياش ئېرۇر ياشىڭ،
نە سىرلار فاش بولدى، بولمادىم بىرلەھزە سىرداشىڭ،
لەتافەت سىدرەسىنى جەبرەئىلى رايى كېڭاشىڭ،
نەزاكەت ئاسمانىنىڭ ھىلالى ئوسمەلىك قاشىڭ،
سەباھەت بۇرجىنىڭ بەدرى مۇنىرى رۇخى ماھىڭدۇر.

نىگارىم، مۇلكى ھۇسن ئىچرە ئىرۇر شاھەنشەھى ئادىل،
ئانى فەرمانىدۇر ھەر ئاشىقۇ مەشۇقىغە شامىل،
فەراغەت ئىستەسەڭ، ئەي جان سەرى كويىدە قىل مەنزىل،
ئەگەر ھىجران يۈكىن چەكمەكنى دەئۋا ئەيلەسەڭ، ئەي دىل،
ئاڭا ئىككى پۇگۈلگەن قامەتىڭ ئادىل گۇۋاھىڭدۇر.

گۈلستان گۈللارى ئەڭ ئولمەيۈر ئۇل مەھجەبنىمغە،
سالۇر بىر باقىش ئىلە فىتنەۋۇ ئاشۇب دىنىمغە،
ئەجەبكىم مەڭزەمەز ھېچ سەرۋ سەرۋ دىلنىشىنىمغە،
مۇئەنبەر خەتتى زىبا قەد نىگارى نازەنىنىمغە،
نە نىسبەت، ئەي چەمەن، رەئنالىغىڭ چۆبۇ گىياھىڭدۇر.

ئاچىنمە ۋەسلى ھەرفى سەردلەرنىڭ تەئنەسىدىنكىم،
پەرىشان سۆزلەرى چۈن گەردلەرنىڭ تەئنەسىدىنكىم،
يېمە ئەندۇھۇ غەم نامەردلەرنىڭ تەئنەسىدىنكىم،
كەمى ۋەھم ئەتمەگىل بىدەردلەرنىڭ تەئنەسىدىنكىم،
خەرابات ئەھلى پىرىنى دەرگەھى فەرروخ پەناھىڭدۇر.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 80 ـ بەت)

مۇخەممەسى ۋەسلى بەرغەزەلى شەۋكەت

بەھەمدىللاھ يۈزىڭ ئايىنەئى گىتى نەما بولدى،
يۈزىڭ كۆرگەچ كۆزىم، ئىشقىڭدە كۆڭلۇم ئاشنا بولدى،
بولۇپ دىۋانە ئاخىر رەسمى دانىشدىن جۇدا بولدى،
قارا زۇلفىڭ تولۇن ئايدەك يۈزۈڭغە ھالە تا بولدى،
مېنىڭ ئۇل دەمدە يارۇق روزگارىم ھەم قارا بولدى.

قىيامەت قايىم ئولغاي راست قىلساڭ ناز ئىلە قامەت،
فىراقىڭ نەقمەتى دەۋزەخ، ۋىسالىڭ نىئمەتى جەننەت،
شەھىدى بىر نىگاھىڭ، ئەي قارا كۆز، بولدى ھەر ئۇممەت،
ئۇلۇس قەتلىغە، جانا، يادىن ئوق چەكمەك ئەمەس ھاجەت،
نېچۇن مىزگاندىن ئوق ئاتماقغە قاشىڭ تۇرفە يا بولدى.

ھەمە ئاشق قىلۇر سەندىن تەمەننا ھەر تەمەنناسىن،
جەھان ئەھلىنى سەن بىر مەھۋەشى دىلجويى زىيباسىن،
يۈزىڭ كۆرگەن ھەمان گۈل رەشكىدىن چاك ئەتتى ياقاسىن،
قىلۇر ئېردى چەمەندە سەرۋ نازۇكلىكنى دەئۋاسىن،
قەدىڭ كۆرگەچ، خىيابان ئىچرە خىجلەتدىن دۈتا بولدى.

چەمەننى سەير ئىلە بولمادىم دىلشادۇ خۇررەمكىم،
سەمۇمى ھەجر قىلدى رەۋنەقى ئەيشىمنى بەرھەمكىم،
تامۇغ ئوتىدىن ئارتۇقدۇر ماڭا بۇ ئاتەشى غەمكىم،
قۇرۇق جىسمىم مېنىڭ رەشك ئوتىغە يانماسمۇ ھەر دەمكىم،
سېنىڭدەك مەھۋەشىم ئەغيار ئىلە ئەيشى بەجا بولدى.

ھەمىشە جانۇ كۆڭلۈم ئارەزىڭ كۆرمەكىغە مايىل،
سېنى ۋەسلىڭنى ئىستەر كېچە ـ كۈندۈز جۈملە ئەھلى دىل،
يۈزىڭ بىپەردە كۆرمەك ماڭا ھەرگىز بولمادى ھاسىل،
ھەرىمى قۇرىڭە مەندەك كىشىنى يەتمەكى مۇشكىل،
كى سۇلتانلار سېنىڭ ئالدىڭدە بىر كەمتەر گەدا بولدى.

دۈئايى جانىڭ ئەيلەپ، كۆككە چىقتى بۇلبۇلىڭ ئاھى،
سەلامەت خاھىڭ ئولدى خەلق بارى ماھى تاماھى،
ماڭا ھەم بىر نەزەر قىل ئەل سارى لۇتف ئەيلەگۈڭ گاھى،
نىياز ئەھلى قاتاردە ساڭا، ئەي خۇبلەر شاھى،
ئالەر بىرلە مېنىڭ ھەم كارۇ بارىم ئىلتىجا بولدى.

مۇھەممەد ئۇممەتى تەڭرى تەئالا بەندەسىدۇرسەن،
كى تەختى بەختىنىڭ بىر خۇسرەۋۇ فەرخۇندەسىدۇرسەن،
سەرىرى ھۇسنىنىڭ شاھەنشاھى زىبەندەسىدۇرسەن،
سىپىھرىنىڭ سەئادەت ئەختەرى تابەندەسىدۇرسەن،
شەرەف بۇرجى ئانىڭچۇن ساڭا تۇرمەقلىكغە جا بولدى.

سىنى جىسمىڭ سەزادۇر ساقلاماق گۈل بەرگى تەر ئىچرە،
كۆزۈمغە مەردۇمىكدەك جايىدۇر تۇرساڭ نەزەر ئىچرە،
يۈزىڭنى پەرتەۋى نۇرى سەفا بەردى بەسەر ئىچرە،
پەرىسەن يا مەلەكسەن، يوقسە مىسلىڭ يوق بەشەر ئىچرە،
نېچۈنكىم كۆرگەن ئەل خۇلقىڭنى ساڭا مۇبتەلا بولدى.

ئەسرىڭ نېچۈن ئولماي، ئەي ئەمىرى خۇبلار بارى،
قارانغۇ كېچەنى يارۇتتى مەھرى رويىڭ ئەنۋارى،
ئۆزۈڭ لۇتف ئەيلەكىم ۋەسلىڭ ئۈچۈن ۋەسلى قىلۇر زارى،
سېنىڭ شەۋكەتدىن ئۆزگە يوقدۇرۇر ۋەسلىڭ خەرىدارى،
كىم ئاڭا ھۇسن بازارىدە نەقدى جان بەھا بولدى.
(«بەيازى ھەزىنى» 65 ـ بەت)

مۇخلىس

مۇخەممەسلەر

زىھى خۇبلار سەراسى شەمسى رۇخسارىڭگە سەللەمنا،
«ئەلەمنەشرەھ» يۈرەكلىك قەلبى ئەنۋارىڭگە سەللەمنا،
نىگاھىڭ مەھزى رەھمەت چەشمى خۇممارىڭگە سەللەمنا،
قەدىڭدىن سىدقى بولسۇن سەرۋى رەفتارىڭگە سەللەمنا،
قايۇ بىرنى دەيىن باشدىن ئاياغ بارىڭگە سەللەمنا.

تۇفەيلىڭدىن ھەمە شانىڭە نازىل ئايەتى لەۋلاك،
ياراتتى زىينەتىڭ دەپ ئەرش كۇرسىيۇ يەتى ئەفلاك،
ھەببى ھەق ئىبرۇرسەن ۋەسفىڭە ئاجىز ئىبرۇر ئىدراك،
تىلەپ ئۇممەتنى ھەقدىن تاڭلا ئازاد ئەيلەسەڭ نې باك،
دېگەيلەر ئەھلى مەھشەر قۇربۇ ئەنۋارىڭگە سەللەمنا.

قۇدۇمىڭ يەرغە تەگدى بولدى ئالەم غەرقەئى رەھمەت،
سۇجۇد ئەتدىڭ خۇداغە ئىبردى ئول دەم مەتلەبىڭ ئۇممەت،
دېدىڭ «ئەلفەقر فەخرى» تەرك ئەيلەپ لەززەتى شەۋكەت،
قەنائەت ئەيلەدىڭ بەتنىڭدە باغلاپ تاش ھەر سائەت،
چېكىپ سەن ئۇممەتىم دەپ رەنجۇ ئازارىڭگە سەللەمنا.

غۇلاغۇل كۆكدىن ئۆتسە گەرم ئولۇپ مەھشەرنى بازارى،
ھەمە نەفسىن تىلەپ ئول يەردە قىلسە نالەۋۇ زارى،
ئاداشگەن ئاسىلارغە سەندىن ئۆزگە كىم بېرۇر يارى،
ئوشۇل سائەت پەرىشان ئولسە يۇزغە سۇنبۇلۇڭ تارى،
ھەمەنى قۇتقارۇر زۇلفى گىرىھدارىڭگە سەللەمنا.

كى ئەبۇ بەكرىنى ھەققىدە سانىيى ئەسنەينى ئىزھۇما فىلغار،
ئۇمەر شەئنىدە ھەق ئايدى ئەشىدەئى ئەلەل كۇففار،
تەرەھھۇم رۇكىئەن ئۇسمانە نازىل ئەيلەدى غەففار،
كېلىپدۇر بەيتەغۇن فەزلەن بەشەنئى ھەيدەرى كەرار،
بۇ يەڭلىغ رۇتبە تاپگەن تۆرت سۆيەر يارىڭگە سەللەمنا.

ھەمە ئەزۋاجى پاكىڭ بىربىرىدىن تازىيۇ تەردۇر،
خۇسۇسەن فاتىمە ئايىنەدەك سافۇ مۇتەھھەردۇر،
ھەسەن بىرلە ھۇسەيىنىڭ بەھرى نۇرىدىن ئىككى گەۋھەردۇر،
سەھابەڭ كەنىۋجۇم رەخشەندە مىسلى ماھى ئەنۋەردۇر،
باشىڭگە چەتر ئولان ئەبرۇ گۇھەر بارىڭگە سەللەمنا.

ئىكى ئالەم ئارا سەندىن بۆلەك دەريايى رەھمەت يوق،
بۇ دەريا ئىچرە زۇررىياتىڭدىن ئۆزگە دۇررى قىيمەت يوق،
تەرىقىڭ بىخەتەردۇر كىمكى پەيرەۋ بولدى ئافەت يوق،
قىيامەت كۈن يەنە سىزدىن بۇرۇن ساھىب شافائەت يوق،
ھەمە مۇھتاج ئىبرۇر مەھشەردە دىدارىڭگە سەللەمنا.

فۇرۇغى مىھرۇ مەھ خۇرشىدى رۇخسارىڭ زىياسىدۇر،
مۇبارەك گەردى پايىڭ دىدەلەرنى تۇتىياسىدۇر،
قەبۇلى ھەيىي ئەكبەر كىمكى شەرئىڭ ئاشناسىدۇر،

كۇشش ئەت خاتىرىمغە رەۋزەئى پاكىڭ ھەۋاسىدۇر،
ئۆپۈپ دەي قەبرى پاكى فەيزى ئاسارىڭگە سەللەمنا.

تۇتار ئالەمنى تۇشسە يەر يۈزىغە شەھپەرى جىبرىل،
ئۇلۇغدۇر جىبرەئىلدىن ئىككى ھەسسە قۇربى مىكائىل،
قىياس ئەت بول مەراتىب فەزلى ئەزرائىلنۇ ئىسرافىل،
شەبى مىئراج چاكەر بولدىلەر بىر ئىككى ئۇچ مەنزىل،
يېتەلمەي قالدىلار دەپ سىررۇ ئەسرارىڭگە سەللەمنا.

ئولۇپ خارىج ئىكى ئالەمدىن ئول شاھەنشەھى ئەئلەم،
مەقامى لى مەئەللاھنى بولۇپ دىدارىگە مەلھەم،
دېدىڭ كۆپ سىرنى مەخفى لەب ئېمەس ئول رازىگە مەھرەم،
قىلىپ خىلۋەت ئەراغە بۇ مۇھەببەت رىشتەدىن مەھكەم،
قىلان نازۇ نىياز ئول لۇتفۇ گۇفتارىڭگە سەللەمنا.

كى قىلدىڭ بىر زەمانە تەڭرىدىن ئىلم ئۆرگەنىپ رىجئەت،
تەمامى ئاسىغە سەۋغا كەتۇردىڭ نامەئى رەھمەت،
زىھى كەتمەك، زىھى كەلمەك، زىھى مەتلۇب، زىھى شەفقەت،
تىرەي جان رىشتەسىغە نەئتىدىن دۇردانەئى زىينەت،
دېسۇنلەر ئەھلى مەئنى: مۇخلىس، ئەشئارىڭگە سەللەمنا.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 124 ـ بەت)

* * *

نە خۇش سۇرەت ئېرۇركىم تىينەتىگە ماۋەتىن مۇھتاج،
ئاياغىن گەردىگە رەيھانى رۇمۇ مۇشكى چىن مۇھتاج،
كەلامىن شەربەتىغە قەندۇ شەھدى شەككەرىن مۇھتاج،

مەنى شاھىم ئىزنىغە خۇسرەۋۇ رۇمى زەمىن مۇھتاج،
قارا خالىغە لەئلۇ گەۋھەرۇ دۇررۇ سەمىن مۇھتاج.

فۇرۇغى ئارەزىدىن ئىكتىسابى نۇر ئەيلەر مەھ،
كۆزىن مەردۇملارىدىن كەسبى ئەسۋەد ئەيلەدى سۇرمەھ،
قاشىن سەرخەتىدىن مەشق ئەتتىلەر توغرايى بىسمىللاھ،
لەبىدىن نۇكتە ئايتۇر ۋەقتى تامسە قەترە سۇ ناگاھ،
تەلاش ئەيلەر ئىچەي دەپ قەندۇ قۇرسى ئەنگەبىن مۇھتاج.

بەھارە كەۋسەر ئىچرە يوق ئانىڭدىك بىبەھا گەۋھەر،
ئانىڭ شەئنىدە نازىل بولدى بەلكى سۇرەئى كەۋسەر،
سىفاتى رەھمەتەن لىل ئالەمىندۇر، خەتمى پەيغەمبەر،
ئەقىق كۆرسە لەبىن، دۇر كۆرسە دەندانىن تىلىن شەككەر،
ياقا ئۇشلاپ قىلىپ تەھسىن دېيۇرلەر ئافەرىن مۇھتاج.

ئۇدۇر شاھى ئەۋئەدنا ئىككى ئالەم ئاڭا مەخزەندۇر،
مۇبارە ئىسمى پاكى تۆرت مۇسھەف ئىچرە رەۋشەندۇر،
مەلەك تا ئىنسۇ جىنگە بەلكى ئەۋسافى مۇئەييەندۇر،
بەلەندۇ پەست ئالەم مەھۇەشمىنى خاتىرىدەندۇر،
يولىغە جەننەتۇ كەۋسەر ئىزنىغە ھۇرى ئەين مۇھتاج.

نەبىلەر سۇرئەت ئەيلەپ بولماي ئانىڭ گەردىغە ھەمراھ،
ھەمەدىن ئەفزەلۇ ئەشرەف لەقەب ئاڭا ھەبىبۇللاھ،
ئەمىنى ۋەھيى ئولۇپ جەبرەئىل بولماي سىرىدىن ئاگاھ،
دەمىگە يۇز مەسىھا رازىگە يۇز مىڭ كەلىمۇللاھ،
يولىغە بەرقى رەفرەف پەيكىغە رۇھىلئەمىن مۇھتاج.

ئىجازەت بولدى بىر شەب ئەمرى ھەقدىن سەيرى گەردۇنغە،
بۇراقىن گەردى بولدى سۇرمەئى چەشم ئاي ئىلە كۇنغە،
نەكىم خالىق دېدى جىبرەئىلدىن ئول تۇشتى مەزمۇنغە،
ئىجابەتسىز ئەمەس قىلغان دۇئاسى زاتى بىچۇنغە،
ئانىڭ بىر غەمزەسىغە نەچچە يۇزمىڭ مەھجەبىن مۇھتاج.

نەسىھەتقە لەب ئاچسە خەلق ئارا شەھدۇ شەكەر سۆزلۈك،
نىگاھى مەھزى رەھمەت ۋەسفى مازاغەل - بەسەر كۆزلۈك،
تۇفەيلىدىن ھەمە ئالەم يوق ئىردى زاتىغە ئۆزلۈك،
لىئۇمرىك تاجلىك پەيۋەستە ئەبرۇ ۋەززۇھا يۇزلۈك،
ئەلەمنەشرەھ يۇرەكلىك شەفقەتىغە ئىنسۇ جىن مۇھتاج.

لەھەددىن باش كۆتەرىپ كۇللى بەنى نەفسى دېيۇپ يۇرسە،
كۆرۇپ ئۆز نامەسىن ئىسيان ئىبلى فەريادۇ ئاھ ئۇرسە،
غەزەب ئەيلەپ زەلالەت ئەھلىنى دەۋزەخ ساري سۇرسە،
ربدا بوىنىغە سالىپ مۇستەفا ئۇممەت دېيۇپ تۇرسە،
كۆزىن دۇردانەسىغە بەلكى رەببىلئالەمىن مۇھتاج.

مۇھەممەد مۇستەفا نامىغە قۇرسە ئول زەمان تەختى،
تۇرۇپ تۆرت بۇرجىدە تۆرت چاريارۇ ئورتەدە رەختى،
تەلاتۇم قىلسە رەھمەت بەھرى ھەزرەت يىغلاسە سەختى،
ھەببىم دەپ كەلىدى مەغفىرەت ئىنئام ئېتەر ۋەقتى،
نىگاھىغە تەمامى ئەۋۋەلىنۇ ئاخىرىن مۇھتاج.

كۆتەرىپ پەردە زاھىر بولسە ئول كۇن ئەيبۇ نۇقسانىم،
ھەببىڭ ھۇرمەتىدىن قىلماغىل شەرمەندە رەھمانىم،

مىسالى مۇرى ئاجىزمەن قولىم تۇتقىل سۇلەيمانىم،
ياسالسە تەختى شەققەت قىلغالى ئولتۇرسە سۇلتانىم،
يۇزىغە ئەنبىياۋۇ ئەۋلىيالار مىن بەرىن مۇھتاج.

كى قىلدىم نەقدى ئۇمرىم سەرف بىجا راھى مەغرۇرگە،
ئەبەس ئۆتتى مەھۇ سالىم خەيالى ماتەمۇ سۇرگە،
كى ۋەقت ئۆتتى ئەتىبالار دەۋا قىلماسدۇر رەنجۇرگە،
مۇھەممەد ھۇرمەتى، يا رەب، كەرەم قىل جان تەلاشۇرگە،
پەناھ بەر بولسە ئىمانىمغە شەيتانى لەئىن مۇھتاج.

تەمامى تاغلارغە كۇھى ئىسيانىم ئېرۇر ھەمسەك،
سەگۇ بۇزىنىنە بىرلە خوك ئەيلەر سۇھبەتىمدىن نەك،
گۇناھىم كىسرەتىدىن ۋەقتى شەققەت يولدە بولسەم لەك،
ئەبۇبەكرۇ ئۇمەر ئۇسمان ئەلى ئىلكىم تۇتۇپ سۆدرەك،
ئېرۇرمەن خاكىڭزگە چاريارۇ نازەنىن مۇھتاج.

ئېشەكدەك يال ئاقاردى بار بىرلە بارى تائەت يوق،
كى مەھزى سۇرەتىم سۇرەتگە لايىق پاك سىرەت يوق،
غۇلامكۇندەئىمەن خوجەمغە مەندەن ياخشى خىدمەت يوق،
جەلىلا، يولغە كىرسەم زادى رەھ غەيرەز كەسافەت يوق،
ئېرۇرمەن رەھمەتىگە يا كەرىمۇلئەكرەمىن مۇھتاج.

تۇتۇپ ئېلكىم خەلاس ئەت مەئسىيەت بەھرىغە ئاقمىشمەن،
قالىپ گىردابى زۇلمەت ئىچرەكىم ھەريانە باقمىشمەن،
يولۇم كۆرسەت سۇ ساقىپ رېگ تۇفانە ئولاقمىشمەن،
نىگارىم رىشتەئى ئىسمىن دۇرى نەئتىگە تاقمىشمەن،
ھەم ئول ئېفگە ئېتىگدەك مۇخلىسى خاتىر ھەزىن مۇھتاج.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 128 ـ بەت)

مۇقىمى

مۇھەممەد ئەمىن خوجا مىرزاخوجا ئوغلى مۇقىمىي 1850 ـ يىلى ئۆزبېكستاننىڭ قوقان شەھىرىدە كەمبەغەل ھۇنەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، 1903 ـ يىلى 53 يېشىدا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ ئانىسى بىبى ئايشە تەربىيە كۆرگەن ئوقۇمۇشلۇق ئايال بولغاچقا، ئوغلىنىڭ ئەتراپلىق تەربىيىلىنىشىگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلگەن. بىبى ئايشە ئوغلىنىڭ باشلانغۇچ ساۋاتىنى ئۆيدە چىقىرىشىغا يېتەكچىلىك قىلغان. مۇقىمىنىڭ ئەدەبىياتقا بولۇپمۇ شېئىرىيەتكە بولغان ھەۋىسىنى ۋە قىزىقىشىنى ئانىسى ئويغاتقان. كىچىكىدىن ئەقىللىق ۋە تىرىشچان ئۆسۈپ يېتىلگەن مۇھەممەد ئەمىن خوجا دەسلەپتە قوقاندىكى «ھاكىم ئايىم مەدرىسىسى» دە، كېيىن بۇخارادىكى داڭلىق مەدرىسلەردە ئوقۇپ ئىجتىھات بىلەن ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۇ 1876 ـ يىلى قوقاندىكى يەر قۇرۇلۇش مەھكىمىسىدە مىرزىلىق قىلغان. دادىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئىقتىسادى قىيىنچىلىق سەۋەبىدىن قوقاندىكى «ھەزرەت مەدرىسىسى» دە پاناھلانغان، 1887 ـ يىلى تاشكەنتكە بېرىپ رۇس ئەدەبىياتى، شېئىرىيىتى ۋە تارىخى، شۇنداقلا رۇس مەدەنىيىتىنىڭ يېڭىلىقلىرى بىلەن تونۇشقان ھەم تەرەققىيپەرۋەر ئىجادكارلار بىلەن دوستلىشىپ ئىجادىي ھەمكارلىق ئورناتقان. بۇ ھال ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنى يېڭى بىر يۆنۈلۈشكە باشلىغان.

ئۆزبېك ئەدەبىياتى تارىخىدا دېموكراتىك يۆنۈلۈشتىكى

ئەدەبىي ئېقىمنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە تەرەققىياتقا يۈزلىنىشى مۇقىمىنىڭ نامى بىلەن باغلىق بولۇپ، ئەينى دەۋردە مۇقىمى باشچىلىق قىلغان ئىلغار پىكىرلىك شائىرلار ئۆز ئەدەبىي هاياتىدىلا ئەمەس، بەلكى ئومۇمىي ئىجتىمائىي پىكىر تەرەققىياتى تارىخىدا يېڭى بىر سەھىپە ئېچىپ يېڭى بىر ئەدەبىي ئېقىمنى شەكىللەندۈرگەن.

مۇھەممەد ئەمىن خوجىنىڭ ئىجادىيىتى ياشلىق دەۋرىدىن باشلانغان. ئۇ «مۇقىمى» تەخەللۇسى بىلەن ئىجاد قىلىپ شېئىرىيەتتە ئاجايىپ تالانتىنى نامايان قىلغان ۋە نۇرغۇنلىغان نادىر ئەسەرلەرنى يېزىپ بىزگە قالدۇرغان.

مۇقىمىينىڭ هاياتى، ئىدىيىسى بىلەن تونۇشۇش، ئۇنىڭ ئىجادىيىتىگە قىزىقىش ۋە تەتقىق قىلىش هەمدە ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى توپلاش ۋە قوليازما هەم تاش باسما هالەتتە ئەل ئارىسىغا تارقىتىش، شائىر هايات ۋاقتىدىلا باشلانغان بولۇپ، بۇگۈنگە قەدەر داۋاملاشماقتا.

غەزەللەر

يار ئەگەر لۇتف ئەيلەمەس، جەبرۇ جەفا هەم قىلماسۇن،
قىلماس ئېرسە ماڭا غەيرىگە ۋەفا هەم قىلماسۇن.
سۇنبۇلى زۇلفى كەبى ئاشۇفته ئەيلەپ هەر نەفەس،
كاكۇلىدەك رۇزىگارىمنى قارا هەم قىلماسۇن،
گەر ئىشتىمەس بولسا باشلارده فىغانۇ نالەسىن،
گۇل يۈزىن كۆرسەتمەسۇن، بۇلبۇل نەۋا هەم قىلماسۇن.
دەردۇ غەم ئىشقىدە كۇنكۇندىن فۇزۇنراق بىلمەسە،
بىر مۇسۇلمانىنى ئۆزىگە مۇبتەلا هەم قىلماسۇن.
يىغلاماقدىن خىرە بولدىيۇ دېمىش فەرياكىم،
كۆزگە باسقان ئىزلارىنى تۇتىيا هەم قىلماسۇن.

قۇچماسام نازۇك بېلىدىن بىر يول ئاخىر مۇنچە ھەم،
قامەتىمنى غەم يۈكى بىرلە دۈتا ھەم قىلماسۇن.
گەر كەفى پايىغە قويماقغە مۇناسىپ كۆرمەسە،
يىغلاتىپ كۆز ياشىمى رەڭگى ھىنا ھەم قىلماسۇن.
ياكى بىر ئاخشام كېلىپ ۋەسلىنى بىر كۆرسەتمەسە،
رەڭگى رۇيىمنى بۇ ياڭلىغ كەھرەبا ھەم قىلماسۇن.
كەلمەسە كۆڭۈل سوراپ گاھى مۇقىم ئەغيارسىز،
بۇيلە ئەۋۋەل ئىشق ئوتىن دىللارغا جا ھەم قىلماسۇن.
(«بەياز» 144 ـ بەت)

ئەقلى ھۇش ئۇچتى باشىمدىن ئەي پەرى دىيۋانەمەن،
بىر ئىلاجى قىل ئەل ئىچرە بولمايىن ئەفسانەمەن.
دەردۇ سوزۇ ئەشكى ئاھىمنى قىياس ئەت شەمئىدىن،
شامدىن تا سۇبھى دەم ھەجرىڭدە ئۆرتەپ يانەمەن.
ئول زەمانىكىم يىراق ۋەسلىڭدىن ئولدۇم تا بۇ دەم،
ھەر كېچە يادىڭدە مىڭ يول ئۇيقۇدىن ئويغانەمەن.
لەھزەئى زەھرى غەمىڭ يۇتماقدە تاقەت قالمەدى،
نۇش ئېتىپ ۋەسلىڭ مەيىدىن ھەم قەچان بىر قانەمەن.
خامە مۇژگان كۆز قەراسىدىن يازىپ ئەھۋالىمى،
ئەرزەئى قىلدىم ئىشىت مەئيۇسۇ مۇشتاقانەمەن.
ئاھكىم سەنسىز قەرارى سەبرۇ ئارامىم كېتتىپ،
بىر يىلان چاقغان كىشىدەك ھەر تەرەف تولغانەمەن.
نەۋبەتى جامىم تولا قۇيكىم كەرەمدىن ساقىيا،
ھە قەدەمدە تا قىلاي يۈز لەھزە شەش مەستانەمەن.
مۇلكى ھىندى، مەرۋىدىن كەلسەم تاپاردىم ئىئتىبار،
شۇل ئېرۇر ئەيبىم مۇقىمى مەردۇمى فەرغانە مەن.
(«بەياز» 146 ـ بەت)

شتاب ئەيلەپ يۈرەردە نازۇ ئىستىغنالارىڭ باردۇر،
قايان بارساڭ ئەنىڭچۈن شۇرىشۇ غەۋغالارىڭ باردۇر.
ھەمىشە ۋەئدەگە مانىڭ چىقار شۇلدۇر گۇمانىمكىم،
توسۇپ يولدىن يۇبەرمەس ئاشىقى شەيدالارىڭ باردۇر.
ئەگەر ئىنساف قىلسام سەرۋى قەدلەر خەيلىدە، جانا،
ئەجەب خىلئەت ياراشقان قامەتى زىبالارىڭ باردۇر.
باقىپ ئايىنەگە دەركار ئەمەسدۇر سۇرمەلەر قويماق،
قارا ئاھۇ كۆزىدەڭ نەرگىسى شەھلالارىڭ باردۇر.
خەلاس ئولماق مۇئەنبەر دامى زۇلفىڭدىن ئىلاجىم يوق،
باشىمدە مويى سەردىن ھەم فۇزۇن سەۋدالارىڭ باردۇر.
ئۇرۇلگەن باغى ھۇسنۇڭ ئىشىكىدە قۇفامۇ ئالتۇن،
ۋەيا كەمزۇللارىڭدە لەئلىدىن تۇگمەلەرىڭ باردۇر.
نې دەپ رەشك ئاتەشىغە كۆيمەسۇن جانى مۇقىمىنى،
مۇدام، ئەي نازەنىن، بېگانەدىن ئاشنالارىڭ باردۇر.
(«بەياز» 147 ـ بەت)

مۇرەببەلەر

تا ئۆزۇڭنى بەزم ئارا ئەيلەدىڭ،
بىنىھايەت زارۇ شەيدا ئەيلەدىڭ،
قامەتىڭنى سەرۋۇ رەئنا ئەيلەدىڭ،
قۇمرىلەرنى ئاتەش نەۋا ئەيلەدىڭ.

ئەي دىلبەر، ناز ئافەرىن يىگانە،
كۆرمەس ئەمدى سەندەڭ جەۋان زەمانە،
ئەيلەپ كېتىپ ھەر ئىشكە بىر بەھانە،
يۈرەڭ باغرىم ئېزىپ ئەدا ئەيلەدىڭ.

فەتانەتلىك، ئەي ياخشىلار سەرۋەرى،
بەشەرمۇسەن، يا مەلائىك، يا پەرى،
جەفا قىلساڭ كۆپ ئاشىقىڭ دەفتەرى،
نې گۇناھىم مەنگە تەنھا ئەيلەدىڭ.

لەبلەرنىڭدىن لەئلى ئەدەن شەرمەندە،
تىشلەرنىڭغە گەۋھەر دەريادە بەندە،
كەم بولۇردى گۈل چىھرەلەر خوقەندە،
قايسى باغدىن نەشۇۇ نەمائ ئەيلەدىڭ.

داغدە رەشكى رۇخسارنىڭدىن لالەلەر،
تاۋۇس ئەيلەر ئىشقىڭ بىلەن نالەلەر،
خىجالەتدىن ئاي يۇزىدە ھالەلەر،
بۇ مەلاھەت قايدىن پەيدا ئەيلەدىڭ.

ئەۋۋەلىدە چېكىپ ئەندۇھۇ ھىجران،
ۋىسالىنگدىن تابقان چاغىمدە دەرمان،
قىلىپ كاكۇللارنى ھەر يان پەرىشان،
ۋابەستەئى چەندىن بەلا ئەيلەدىڭ.

ۋەسلىڭ ئۈردى مۇقىمىيا مۇرادىم،
تەغافۇلدىن ئىشتىمەدىڭ فەريادىم،
يۇز ئۆلدۇرۇپ باز ئۇستىغە جەللادىم،
قاشلارنىڭدىن دار بەرپا ئەيلەدىڭ.

(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 176 ـ بەت)

* *

تا ئۆزۈڭنى مەھفىل ئەرا قىلمادىڭ،
ئاشىقلارنى زارۇ شەيدا قىلمادىڭ،
غەيرەز دىلىڭ سەڭكى خارا قىلمادىڭ،
ئۆلدۇم دېدىم، زەررە پەرۋا قىلمادىڭ.

ئەۋۋەلىدە جانا يۈزىڭ كۆرسەتىپ،
ئەبرۇ كەمان مژگانلاردىن ئوق ئاتىپ،
مەسىھانە جانبەخشلىك ئۇرگەتىپ،
جۇرمىم نېدۇر نەزەر ئەسلا قىلمادىڭ.

تۇشۇپ سانسىز باشلارىمغە ماجەرا،
بىنىھايەت غەمغە بولدۇم مۇبتەلا،
ئەيلەپ كەرەم نەۋبەتىمدىن، ساقىيا،
مەخمۇر ئىدىم مەستۇ سەھبا قىلمادىڭ.

قاشلارىڭغە قۇربان قاشى قارالار،
كەلامىڭغە ھەيران تۇتى ئەدالار،
خۇشتارىڭغە ئەيلەپ ذ ھەق جەزالار،
ھەرگىز ئەندىشەئى فەردا قىلمادىڭ.

قامەتلەرىڭ سەرۋى باغى نەزاكەت،
لەبلەرىڭدىن مەۋج ئۇرغاي لەتافەت،
ئەي يۈسۇفى تەختى مىسرى مەلاھەت،
يەئقۇبىڭنى دىدە بىينا قىلمادىڭ.

ئاقشاملارى بەزم ئەيلەشىپ تا سەھەر،
شۇم رەقىبلەر مۇرادىغە يەتتىلەر،

مۇقىمىغا ئەمما ئەيلەپ ۋەئدەلەر،
ۋا دەرىغا، ھېچ بىر ۋەفا قىلمادىڭ.
(«بەيازى ھەزىنى» 98 ـ بەت)

*　　*

ئەمدى سەندەك، جانا، جانان قايدەدۇر،
يۈزۈڭنى كۆرۈپ گۈل باغدا بەندەدۇر،
ئىشقىڭ ئوتى تاكى جانىم تەندەدۇر،
ئۆزۈم ھەر جايدەمەن كۆڭلۈم سەندەدۇر.

مەھرىڭ ئوتى تاكى تۇشتى جانلارگە،
پەرۋايىم يوق زەررە خانۇمانلارگە،
لالە كەبى تولۇپ بەغرىم قانلارگە،
ئۆزۈم ھەر جايدەمەن كۆڭلۈم سەندەدۇر.

ئەرتەڭۇ كېچ فىكرۇ زىكرىم خەيالىڭ،
بىر سورمادىڭ نېلەر كەچتى ئەھۋالىڭ،
ئەسلەرىمغە تۇشۇپ شىرىن مەقالىڭ،
ئۆزۈم ھەر جايدەمەن كۆڭلۈم سەندەدۇر.

ۋاقىف ئېرمەس كىشى سېنى ئەسلىگدىن،
تاكىم دەمەم پەرى سېنىڭ نەسلىگدىن،
ۋا دەرىغا جۇدا بولدۇم ۋەسلىگدىن،
ئۆزۈم ھەر جايدەمەن كۆڭلۈم سەندەدۇر.

يوق سەن كەبى مەلاھەتلىك يىگانە،
كۆرگەيمەنمۇ ۋىسالىگنى زەمانە،

بولۇپ خەلق ئىچىندە مۇنداق ئەفسانە،
ئۆزۈم ھەر جايدەمەن كۆڭلۈم سەندەدۇر.

سۇلتانسەن بارچە خۇبلار نەدىمىڭ،
دائىم ئىپرىدى دۇئاگويى قەدىمىڭ،
باۋۇجۇدى سورماي ئۆتىدىڭ مۇقىمىڭ،
ئۆزۈم ھەر جايدەمەن كۆڭلۈم سەندەدۇر.
(«بەياز» 65 ـ بەت)

* *

تاكىم جانا جىلۋە بۇنياد ئەيلەدىڭ،
ئاشىقلىقنى ئۆزىڭ ئىجاد ئەيلەدىڭ،
ئىشلارىڭنى جەۋرۇ بىداد ئەيلەدىڭ،
كۆزلەرىڭنى مۇنداغ جەللاد ئەيلەدىڭ.

قىلماي كەتمەك ھەرگىز ۋەسلىڭغە ۋاسىل،
مۇددىئالەر نېتەر بىر بولسا ھاسىل،
ئاشنالارگە ئەيلەپ نازۇ تەغافىل.
بىگانەلەر كۆڭلىن ئاباد ئەيلەدىڭ.

بۇلبۇل قىلۇر گۇل يۇزۇڭغە نەۋالار،
سۆزلەرىڭغە بولۇر تۇتى ئەدالار،
قۇمرى سايراپ نىگە بولماس شەيدالار،
قامەتىڭنى سەرۋى ئازاد ئەيلەدىڭ.

گەرچەند ئۆتۈپ سورماساڭ ھەم زەمانلار،
تىلەي بولساڭ ھەر يەردە بول ئەمانلەر،

بىر دېمەدىڭ لېكىن قىلدىم فىغانلەر:
«دەردىڭ نېدۇر مۇنچە فەريات ئەيلەدىڭ؟»

دائىم نىھان بولۇپ ئەلدىن كەنارە،
يوللارنىڭدە يىغلاپ تۇردۇم دۇ بارە،
رەھىم ئەيلەمەي قىلماي ئۆتدىڭ نەزارە،
مەگەر قاتتىغ دىلنى فۇلاد ئەيلەدىڭ.

خەلق ئىچىندە بەسى بولدۇم ئەفسانە،
چۇغز يەڭلىغ سورسە جايىم ۋەيرانە،
گاھى خۇد مەن گاھى بىخۇد دىۋانە،
ھەر نې قىلدىڭ سەن پەرىزاد ئەيلەدىڭ.

ئۆزگەلەرنى ھەر دەم مەستى جام ئەيلەپ،
مۇقىمنى رۇزگارى شام ئەيلەپ،
بىر باقىشدە كۆڭۈل قۇشىن رام ئەيلەپ،
چەشمىڭ مەردۇملارىن جەللاد ئەيلەدىڭ.
(«بەياز» 66 ـ بەت)

* *

جانا، ئول كۇن ئەزم دىيار ئەيلەدىڭ،
كېلۇرمەن دەپ كۆپ ئىنتىزار ئەيلەدىڭ،
دۇدى ئاھىم تۇرفە شەرار ئەيلەدىڭ،
بىۋەفالىك ئەجەب شىئار ئەيلەدىڭ.

يوللارنىڭدە، ئەيا شىرىن شامايىل،
تۇرۇب ئېردىم رەقىب بىلەن مۇقابىل،

ماڭا باقماي ئۆتۈپ نازۇ تەغافىل،
لۇتفۇ كەرەم ئەلغە ئىزھار ئەيلەدىڭ.

قىلدىڭ سەفەر رۇزە ئىچرە ئەزم ئەيلەپ،
كېلۇرمەن دەپ ھەيتغەچە خىرام ئەيلەپ،
كىملەر بىلەن ئەخشاملارى بەزم ئەيلەپ،
كۈندۈزلەرى سەيرى بازار ئەيلەدىڭ.

كەلگەنىڭدە، ئايا ماھى تەبانىم،
قالمىش ئېردى دىللارىمدە ئەرمانىم،
ئىشتىمەسەڭ ئاخىر مۇندىغ ئەفغانىم،
ئەۋۋەلىدە نېگە خۇشتار ئەيلەدىڭ.

ئەي نازەنىن، ئاشىقلارىڭ سانى يوق،
كېلگىل، ساڭا مەندەك قەدىردانى يوق،
بىر كۆرەرغە مۇشتاقمەنۇ جانى يوق،
ئايىنەنى مەھۋى دىدار ئەيلەدىڭ.

ئەرتەۋۇ كېچ ئەسىدىن چىقماس خەيالىڭ،
جىلۋە ئەيلەپ نەزەرلەردە مىسالىڭ،
مەست ئىكەنمەن بادەسىدىن ۋىسالىڭ،
تاشلاپ كېتىپ ئەمدى ھۇشيار ئەيلەدىڭ.

ۋا دەرىغا، قىلماي ئەھدىڭگە ۋەفا،
جۇدالىغنى كۆردىڭ رەھم ئەتمەي رەۋا،
ھەسرەتىڭدە ئەلقىسسەكىم دىلرەبا،
مۇقىمىينى دىيدە خۇنبار ئەيلەدىڭ.

(«بەياز» 68 ـ بەت)

مەسكەن

موللا قوشاق تاشمۇھەممەد ئوغلى 1880 ـ يىلى تاشكەنتتە تۆمۇرچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ 12 يېشىدا «مەسكەن» تەخەللۇسى بىلەن شېئىر يېزىشقا كىرىشكەن. تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۇچۇن تۆمۇرچىلىك، ناۋايىلىق، باققاللىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مەسكەننىڭ غەزەل، مۇرەببە، مۇخەممەس، مۇسەددەس، رۇبائى قاتارلىق لىرىك شەكىللەردە يازغان ئەسەرلىرى جەملىنىپ توپلام قىلىنغاندىن باشقا يەنە نۇرغۇن ئەسەرلىرى «ئەرمۇغانى خىسلەت»، «سوغاتى خىسلەت»، «بەيازى مۇھەللا»، «سوغاتى سىدقىي»، «بەيازى ھەزىنى» قاتارلىق توپلاملارغا كىرگۈزۈلگەن ۋە «شۆھرەت»، «تۇركىستان ۋىلايىتىنىڭ گېزىتى»، «سەدائى تۇركىستان»، «تۇران» گېزىتلىرى ھەم «مائارىف ۋە ئوقۇتقۇچى»، «يەر يۈزى» ژۇرناللىرىدا ساقلانغان.

غەزەللەر

گۇنەھ مۇلكىدە يوق مەندەك ئەسىرى ناتەۋان، يارەب،
ھىدايەت قىلماساڭ تاڭلا بولۇر ھالىم يامان، يارەب.
ئەجەب دەرماندەۋۇ بىمۇتەكا بەختى قارادۇرمەن،
بۇ غۇربەت ئىچرە سەندۇرسەن ماڭا بىر مەھربان يارەب.
جەھانە كەلدىمۇ ھەرگىز ئىبادەت قىلمايىن سەنگە،

كەچۈردۈم ماھۇ سالمىنى گۈنەھ بىرلە چۈنان، يا رەب.
يىگىتلىك فۇرسەتىدە قىلمادىم ئاھۇ نەدامەتلەر،
نە سۇد ئەمدى قارىپ كۆڭلۈم چېكەر دادۇ فىغان، يا رەب.
ئوشۇل رۇزى جەزادە قىلماغىل شەرمەندە مىسكىننى،
بەھەققى سەييىدۇل كەۋنەين رەسۇلى ئىنسۇ جان، يا رەب.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 160 ـ بەت)

* *

مەھۋەشا ھەرەمدىن چىق ئارەزىڭ نەمايان قىل،
ئايۇ كۇننى خىجلەتتىن ئەبىر ئىچىغە پىنھان قىل.
ھۇسنۇ قەددۇ چەشمىڭنى كۆرسەتىپ چەمەن ئىچرە،
گۈلۇ سەرۋۇ نەرگىسنى رەشك ئوتىغە سۇزان قىل.
مەھۋى ناز ئىتەر بولساڭ ئاشىقى ھەزىنلەرنى،
تاشلە كاكۇلىڭ، جانا، ھەر تەرەف پەرىشان قىل.
دام ئىتىپ قارا زۇلفىڭ يۇزغە دانە خال ئەيلەپ،
جان قۇشىن ئىبلىنتۇردىڭ كەلغىل ئەمدى قۇربان قىل.
جان ئالۇر ئىسە قەسىدىڭ ساڭا تىغ ئەمەس ھاجەت،
بىر نىگاھ ئىتىپ، ئەي شوخ، غەمزە بىرلە ئاسان قىل.
ئۇشبۇ جانى قىمەتنى بىر ئۇپۇشكە تەڭ ئەتمە،
سەن ھەم ئەمدى، ئەي جانا، بۇسە نەرخىن ئەرزان قىل.
نالەلەر قىلۇر تاكى مىسكىنى فىراقىڭدە،
لۇتف ئىتىپ ئانى ھەر كۇن ۋەسل ئۇيىغە مىھمان قىل.
(«ئەرمۇغانى خىسلەت» 27 ـ بەت)

هۇۋەيدا

خوجا نەزەر غايىب نەزەر ئوغلى هۇۋەيدا 18 ـ ئەسەردە ياشاپ ئىجاد ئەتكەن ئۆزبېك كلاسسىك ئەدەبىياتى مۇنبىرىدىكى يىرىك نامايەندىلەردىن بىرى. هۇۋەيدانىڭ هاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى توغرۇلۇق قولىمىزدا تولۇق مەلۇمات يوق، ئەمما ئۇنىڭ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن «دىۋانى هۇۋەيدا چىمىيانى» ۋە «راهەتى دىل داستانى» هەم قوليازما ۋە تاش باسما هالەتتىكى شېئىرى پارچىلاردا قەيت قىلىنغان مەلۇماتلارغا ئاساسلىنىپ تۆۋەندىكى خۇلاسىگە كېلىمىز.

هۇۋەيدانىڭ دادىسى غايىب نەزەر ئىشان ئوش شەھىرىدە (هازىرقى قىرغىزىستاننىڭ ئوش شەھىرى) تۇغۇلغان بولۇپ، شۇ يەردە ئۆسۈپ يېتىلگەن. قەشقەرگە كېلىپ ئاپاق خوجا هۇزۇرىدا بولغان ۋە ئاپاق خوجىغا مۇرد بولغان، كېيىن ئۆزبېكىستاننىڭ پەرغانە ۋىلايىتىدىكى چىمىيان دېگەن يېزىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان ۋە مەسچىت هەم خانىقالار بىنا قىلىپ، تۇركۈم ـ تۇركۈملەپ مۇرىد تەربىيىلىگەن، شۇنداقلا بىر ئۆمۇر خەير ساخاۋەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولغان.

غايىب نەزەر ئىشانىڭ ئوغلى هۇۋەيداغا «خوجانەزەر» دېگەن ئىسىمنى قويۇشى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى بىر ئۆمۇر تەربىيەت ئىشلىرىغا بېغىشلىغانلىقىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئىشان غايىب نەزەر خوجىنىڭ ئۆز ئوغلىغا «خوجانەزەر» دېگەن ئىسىمنى لايىق كۆرۈشى هۇۋەيداغا ئاپاق

خوجىنىڭ نەزىرى چۈشكەنلىكىنى ئىسپاتلىشى ئۈچۈن بولسا كېرەك، دەپ پەرەز قىلىمىز ۋە ھۇۋەيدا بەلكىم قەشقەردە تۇغۇلغان بولۇشىمۇ مۇمكىن دېگەن گۇمانى قاراشنى ئوتتۇرىغا قويىمىز.

ھۇۋەيدا بالىلىق ۋە ياشلىق مەزگىللىرىدە چىمايانداكى مەدرىسىلەردە ئىلىم تەھسىل قىلغان بولۇپ ئانا تىلىنى ناھايىتى پىششىق بىلگەندىن سىرت ئەرەب، فارىس تىللىرىنى قېتىرقىنىپ ئۆگەنگەن ۋە بۇ ئارقىلىق شەرق مۇسۇلمان ئەدەبىياتىنى بېرىلىپ تەتقىق قىلغان. ئۇ «ھۇۋەيدا» (ئوچۇق، ئېنىق، ئاشكارا، يورۇق) ياكى «ھۇۋەيدا چەمىنى» (چىمىنلىق ھۇۋەيدا) دېگەن تەخەللۇسلار بىلەن كەڭ ئىجتىمائىي مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان لىرىك شېئىر ۋە چوڭقۇر پەلسەپەۋى ھەم دىداكتىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان ئېپىك شېئىرلارنى ئىجاد قىلغان، ئۇ يەنە مەكتەپ ئېچىپ مۇدەررىسلىك قىلىپ تالىپلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ئىشى بىلەنمۇ مەشغۇل بولغان. 1780 ــ 1781 ـ يىللىرى ئەتراپىدا ۋاپات بولغان

غەزەللەر

ئەرزىمنى ئايتاي شاھىم ئېشىتكىل،
مىسكىن گەدامەن دادىمغە يەتكىل،
قىلساڭ يىراقراق مۇندە ئۆزىڭدىن،
ۋەسلىڭ ساربغە ئاندە ياۋۇتگىل،
جان ئاچچىغىنى بىلمەي، نىگارىم،
ۋەقتى ئۆلەردە ئالدىمدىن ئۆتكىل،

سەندىن ئايىرغان دۇنيايى مەككار،
كۆڭلۇمنى ئاندىن ئەمدى ساۋۇتكىل،
ئەي پادىشاھىم، قاچقان قۇلۇڭمەن،
ئەيلەپ تەرەھھۇم ئالدىڭە تارتكىل،
سەندىن بۆلەكنى ھەرگىز دېمەسمەن،
ۋەللاھى بىللاھ. سۆزۈمغە بىتكىل،
مېھمانىڭ ئولدى بۇ تۇن ھۇۋەيدا،
كۆڭلىنى ئاۋلاپ ياخشى كۆزەتكىل.
(«بەيازى ھەزىنى» 69 ـ بەت)

* *

ئەرزىمنى ئايدىم بادى سەباغە،
يەتكۈرسە ھالىم ئۇل دىلرەباغە.
قىلسە خۇدايىم كۆڭلىن مۇلايىم،
رەھىم ئەيلگەيمۇ مەن مۇبتەلاغە.
قىلغايمۇ خەيرىن ئۆز قولى بىرلە،
بارسام كويىغە مىسكىن گەداغە.
دېدى رەقىبلەر يارغە يامانلاب،
سالدى جۇدالىغ نەيلەي ئاراغە.
ئاھىم ئىشىتسۇن ھالىمنى سورسۇن،
بىر رەھىم قىلسۇن مەن بىنەۋاغە.
ئىزلەب تاپالماي ھەسرەت قىلالماي،
كۆڭۈل ئۇزەلمەي قالدىم بەلاغە.
ئىشقىدە جانىم قىينالغانىدىن،
ئاھۇ فىغانىم چىقماس سەماغە.
ھەر كېچە بىدار ئۇمىدى دىدار،
ئەيلەپ مەنەم زار ئۇل بىۋەفاغە.

یارىم قايانداۋر ئەشكىم رەۋاندۇر،
ھەركىم يامانداۋر سالدىم خۇداغە.
خەيلى رەقىبان بولدى فەراۋان،
مەن زارۇ ھەيران رازى قەزاغە.
كۆڭلۈمدە يوقدۇر زەررە گۇمانىم،
كىمكى يامانداۋر سالدىم خۇداغە.
ھالىمنى ئايتسام يارىم ئىنانماس،
ئەمدى قويۇپمەن يەۋمۇل جەزاغە.
يارسىز كىشىنى پەرۋاسى يوقتۇر،
سۆيدۇم سەنەمنى قالدىم بەلاغە.
دۇشمەنكەرنى نازۇ نەئىمدە،
پەرىۋەش ئەيلەپ سالدى غىناغا.
دوستىنى يارىم رەنجۇ ئەلەمدە،
قويدى ئەل ئىچرە جەۋرۇ جەفاغە.
مىسكىن ھۇۋەيدا سەبرۇ تەھەممۇل،
ئەيلەپ ھەمىشە يىغلار خۇداغە.

(«بەيازى ھەزىنى» 79 ـ بەت)

مۇسەممەن

ئەي نازى قەلەمرۇيىنى شاھى،
ئىقلىمى كەرەشمەئى خەم كۇلاھى.
جەۋرىگدە مەن گەدايى راھى،
ئەھۋالىنى ئەيلەدىگ تەباھى.
چىقتى فەلەگ ئۇزرە دۇدى ئاھى،
سەنسەن بۇ جەھاندە دادخاھى.

ئار ئەتمە ئەسىرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

ئەي زۇلفى بىنەفشە خەتتى رەيھان،
جەۋرۇ ستەمىڭدە باغرىمىز قان.
خار ئىلكىدە چاكدۇر گىرىبان،
غەم شامىدە بۇلبۇلۇم خۇش ئەلھان.
چۇن تۇتىئى زار شەككەرىستان،
مۇشتاقى لەبىڭدە دېرمەن، ئەي جان:
ئار ئېتمە ئەسىرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

بۇ گەردىشى دەۋرى زالى گەردۇن،
جامى تەرەبمنى قىلدى ژاژۇن.
چەشمىڭ فەتتانىلە زارۇ مەفتۇن،
فىكرى زەنەقىڭلە بەختى ژاژۇن.
زۇلفۇڭ سىياھى ئىلە كۇنۇم تۇن،
يادى دەھەنىڭلە ئۆلدۇم ئەكنۇن.
ئار ئەتمە ئەسىرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

سەن مەھرى سىپىھرى نىلى سىما،
مەن ھەجرۇ غەمىڭدە ناشكىبا.
سەن گۇلشەن ئارا بەھارى ھىرا،
مەن نەرگىس ئاڭا قىلان تەماشا.
سەن خۇسرەۋۇ مەسنەدى تەمەننا،

ئار ئەتمە ئەسىرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

سەن دىلبەرى قىرمىزى قەباپۇش،
مەن خۇنى دىلىم بىلە ھەم ئاغۇش،
سەن جان قولۇڭدە مەي قىلىپ نۇش،
مەن رەشك فىيالە مەستۇ مەدھۇش،
سەن غەيرى سۆزىنى ئەيلەيۇپ گۇش،
مەن شىفتەنى قىلان فەرامۇش.
ئار ئەتمە ئەسىرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

تا ژالەئى سەرۇ سەر بەلەندەم،
قۇمرى كەبى زارۇ دەردمەندەم.
خۇنخۇردەئى لەئلى نۇش خەندەم،
ئىشق ئوتىغە گويىيا پىسەندەم.
فۇرقەت بىلە نېچە مۇستەمەندەم،
زەنجىرى جۇنۇنىغە پايى بەندەم.
ئار ئەتمە ئەسىرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

رايىڭ نەقەدەركى ناز ئىلە خو،
تۇتمىشدۇرۇر، ئەي نىگارا، مەھرۇ.
مەن داغنى نىياز ئارا كەماھۇ،
ئايىنى ژەفادىن ئولمەن ئايرۇ.
يۇز جەۋرىدە گەر سىپىھرى مىنۇ،
ھەم جانغە يەتۇرسە تىغى ئەبرۇ.

ئار ئەتمە ئەسرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

ھەسرەت بىلە جىسمى ناتەۋانىم،
يەنجىلدى جۇرمۇ چىقىپ فىغانىم.
كۆز مەنزەرى ئۇزرە مىھمانىم،
مانەند تەنىم ئىچىدە جانىم.
ئەي تەختى ۋۇجۇدە كامانىم،
ھاشا ئولسە غەيرى مىھرىبانىم.
ئار ئەتمە ئەسرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

كويۇڭدە ئېرۇر گەدا ھۇۋەيدا،
سۇلتانى سەرىرى جا ھۇۋەيدا،
ۋەسلىڭ تەلەبىدە تا ھۇۋەيدا،
ئۆزلۈكنى قىلان فەنا ھۇۋەيدا،
شەۋقىڭ بىلە ئاشنا ھۇۋەيدا،
زەۋق ئەھلىغە مۇقتەدا ھۇۋەيدا،
ئار ئەتمە ئەسرى مۇبتەلادىن،
دەردىڭ بىلە تۇنۇ كۇن ئاشنادىن.

(«بەيازى ھەزىنى» 73 ـ بەت)

سۆزلۈك

ئا

ئابدار ــ سۇلۇق؛ سۇغىرىلغان؛ تاۋلانغان؛ پارقىراق.
ئابى ھەيۋان ــ ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى سۇ، ھاياتلىق سۇيى.
ئادا ــ ئاپەت، بالا ـ قازا؛ ئارال، چۆل، جەزىرە.
ئاداب ــ ئەدەپلەر.
ئارا ــ جىلۋە، جۇلا؛ زىننەت، بېزەك؛ بېزىگۈچى، زىننەتلىگۈچى.
ئارايىش ــ پاراۋانلىق؛ پەرداز، زىننەت، بېزەك.
ئارەز ــ يۇز، جامال، چىراي؛ يۇز بەرگەن، كۆرۈلگەن، ھاسىل بولغان؛ ئەرز قىلغۇچى، دەرد تۆككۈچى.
ئاربى ــ بىلگۈچى، تونۇغۇچى.
ئازۇردە ــ كۆڭلى ئاغرىغان، رەنجىگەن، دىلى ئازار يېگەن.
ئاسا ــ كەبى، ئوخشاش، . . . دەك، . . . تەك؛ تىنچلاندۇرغۇچى، راھەتلەندۈرگۈچى.
ئاسار ــ يالدامىلار، ئاسار ئەتىقىلەر، ئەستىلىكلەر.
ئاستانە ــ بوسۇغا، ئىشىك؛ ساراي؛ پايتەخت.
ئاسىيا ــ تۇگمەن؛ چۆرگىلىمەك، پىرقىرىماق.
ئاسىيان ــ ئىسيانچى، توپىلاڭچى؛ گۇناھكار، ئازغۇن؛
ئاشۇفتە ــ ھودۇققان، ھاياجانلانغان؛ پەرىشان بولغان؛ ئاشىق؛ تارقاق، توزىغان.
ئاشيان ــ ئۆي، ماكان، ئۇۋا.

ئاغاز ــ باشلاش، باشلىنىش، باشلامچى.
ئاغۇش ــ قۇچاق، باغىر؛ قوللاش.
ئافاق ــ دۇنيا؛ ئۇپۇقلار.
ئال ــ قىزىل، ھال؛ ئۇرۇق ـ تۇغقان، قېرىنداش؛ خاندان.
ئال ئەبا ــ يۇڭدىن توقۇلغان قىزىل تون.
ئالۋد ــ ئارىلاش، بۇلغانغان.
ئامادە ــ تەييار، تەييارلانغان.
ئامى ــ بىلىمسىز، ساۋاتسىز.
ئانچۇنان ــ شۇ قەدەر، ئىنتايىن.
ئاھى سەرد ــ سوغۇق نەپەس، ئۇھ تارتىش، ئاھ ئۇرۇش.
ئاۋارە ــ سەرسان، سەرگەردان، ئىگە ـ چاقسىز.
ئايىن ــ ئادەت، قائىدە، نىزام؛ رەۋىش، ئەرز، ئۇسۇل؛ مۇراسىم؛ ئوخشاش، كەبى.
ئايىنە ــ ئەينەك، كۆزكۈ.

ئە

ئەبتەر ــ قىسقا؛ قۇيرۇقى كېسىلگەن؛ نەتىجىسىز؛ ناچار، ئەرزىمەس؛ كالتە قۇيرۇقلۇق يىلان.
ئەبر ــ بۇلۇت.
ئەبرار ــ پاك، گۇناھسىز، توغرا ئادەم؛ تەقۋادار، دىندار.
ئەبرو ــ قاش؛ ياي.
ئەبلەھ ــ ئەخمەق، دۆت، دىتسىز.
ئەبنائ ــ بالىلار؛ ئوغۇللار.
ئەجزائ ــ پارچىلار، بۆلەكلەر، قىسىملار، تەركىبلەر.
ئەجۇبە ــ ئاجايىپ، ئەجەبلەندۇرگۈچى.
ئەدەم ــ يوق، يوقلۇق؛ نابۇت بولۇش، ئۆلۈم.
ئەدل ــ تەڭ، باراۋەر.

ئەدىم — يوق بولغان، مەۋجۇت ئەمەس، مۇمكىن بولمىغان.
ئەدۇ — دۇشمەن، رەقىب، ياۋ.
ئەرباغ — كۆز بويىماق، ئالدامچىلىق، سېھىر، ئۆزىگە رام قىلماق.
ئەرەسات — مەيدانلار.
ئەرەق — تەر، نەم؛ ھاراق.
ئەرجۈمەند — قەدىرلىك، ھۆرمەتلىك، ئېسىل، ئەزىز.
ئەرز — يەر.
ئەرسە — مەيدان.
ئەرغەۋانى — قىزىل.
ئەرمۇغان — تۆھپە، ھەدىيە، تارتۇق.
ئەرۇس — توي، يېڭى تويى بولغان قىز.
ئەزۋاج — خوتۇنلار، جۈپلەر.
ئەزىم — نىيەت، قارار، كۆڭلىگە پۈككەن، قەست.
ئەسبىتازىيلەر — ئەرەبنى ئاتلىرى، ئەرەبىستان ئاتلىرى.
ئەسرار — سىرلار، يوشۇرۇن ئىشلار، مەخپىيەتلىكلەر.
ئەسرۇ — كۆپ، نۇرغۇن؛ ناھايىتى، ئىنتايىن.
ئەسفەر — سېرىق.
ئەسھاب — ساھابىلەر، سۆھبەتداشلار، دوستلار؛ ئىگىلەر.
ئەسۋەد — قارا.
ئەشئار — شېئىرلار.
ئەشرەف — ئۇلۇغ، ھۆرمەتلىك، قەدىرلىك، شاراپەتلىك.
ئەشۇلە — ناخشا، قوشاق.
ئەغنىيا — بايلار، دۆلەتمەنلەر.
ئەغيار — دۇشمەنلەر، رەقىبلەر، ياۋلار.
ئەفئال — قىلىقلار، ھەرىكەتلەر، پېئىللار، خۇي - پەيلى.
ئەفتادە — ئاجىز، يېقىلغان، تاشلاندۇق، بىچارە، كەمبەغەل، نامراد، خاراب.

ئەفزۇن — كۆپ، ئارتۇق.
ئەفسەر — تاج.
ئەفسۇنساز — سېھىرگەر؛ گەپدان، داستانچى.
ئەفشان — چاچقۇچى، تۆككۈچى.
ئەفكەندە — كەمتەر؛ خار، تاشلاندۇق.
ئەفئى — زەھەرلىك يىلان.
ئەقب — ئارقا، ئارقىسى، كەينى، سوڭ.
ئەقىب — ئەۋلاد، نەۋرە، چەۋرە؛ كېيىنكى، ئارقىدىكى.
ئەقدە — باغلىماق، چىگمەك؛ تۇزمەك؛ توختام؛ توي، نىكاھ؛ مەسئۇلىيەت.
ئەقرەباۋ — دوستلار، بۇرادەرلەر، يېقىنلار، قېرىنداشلار.
ئەقەللى — ئىنتايىن ئاز، ئىنتايىن تۆۋەن، ئەڭ تۆۋەن، ئەڭ ئاز.
ئەكسەر — ئەڭ كۆپ؛ كۆپىنچە، كۆپەك.
ئەكمەل — ئەڭ تولۇق، كامىل، مۇكەممەل، پۈتۈن.
ئەكنۇن — ئەمدى، ھازىر.
ئەلەم — نىشان، ئالامەت، بەلگە، بايراق.
ئەلفىراق — ئايرىلماق، ئايرىلىش، جۇدا بولۇش.
ئەلقار — ياۋا قوي، تاغ قويى.
ئەلھان — ناخشىلار؛ سايراشلار؛ ئاۋازلار.
ئەلئىداۋ — ئېسەن بول، ئاللاغا تاپشۇردۇم.
ئەم — دەۋا، شىپا.
ئەمۋات — ئۆلۈكلەر، جەسەتلەر، مېيىتلار.
ئەممە — دادىسىنىڭ بىر تۇغقان ئاچىسى ياكى سىڭلىسى.
ئەمۋال — مالىلار، بايلىقلار، مۇلۇكلەر، بويۇملار.
ئەنباز — ئورتاق، شېرىك، تەڭداش.
ئەنبەر ئەفشان — ئەنبەردەك پۇراقلىق، ئەنبەر چاچقۇچى، خۇش پۇراق تارقاتقۇچى.

ئەنبىيا ـــ پەيغەمبەرلەر.
ئەنجام ـــ نەتىجە، خۇلاسە، ئاقىۋەت، ئاياغلىشىش، ئاخىرلىشىش.
ئەنجۇم ـــ يۇلتۇزلار؛ ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار.
ئەنجۇمەن ـــ مەجلىس، يىغىلىش، ئولتۇرۇش؛ ئۇيۇشما، جەمئىيەت، كېڭەش ئورنى.
ئەندەلىب ـــ بۇلبۇل.
ئەندۇھ ـــ غەم، قايغۇ، ئەندىشە، خاپىلىق.
ئەنفاس ـــ تىنىقلار، نەپەسلەر.
ئەنقا ـــ سۇمۇرغ، قارا قۇش، رىۋايەتلەردە ئېيتىلىدىغان قاق تېغىدىكى قۇش.
ئەنۋار ـــ نۇرلار، يورۇقلۇقلار، روشەنلىكلەر.
ئەنۋاۋ ـــ خىللار، تۈرلەر، بۆلۈملەر.
ئەھەق ـــ ئەقىل لايىق، ئەقىل مۇناسىپ، تېگىشلىك.
ئەھباب ـــ دوستلار، يارانلار، مەھبۇبلار.
ئەھرەمەن ـــ شەيتان؛ دىۋە؛ ئەجدىھا.
ئەھقەر ـــ بەك تۆۋەن، كەمىنە، خورلانغان.
ئەھمەد ـــ ماختاشقا ئەقىل لايىق، مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ سۈپەت نامى.
ئەھمەر ـــ قىزىل، قىپقىزىل.
ئەھيا ـــ قايغۇلار؛ تىرىك؛ تىرىلدۈرۈش، جانلاندۇرۇش، ۋۇجۇدقا چىقىرىش.
ئەۋراد ـــ ۋەزىپىلەر.
ئەۋراق ـــ قەغەزلەر، ۋاراقلار.
ئەۋساق ـــ سۈپەتلەر، ماختاشلار، خۇلقلار، تەبىئەتلەر.
ئەيزەن ـــ يەنە، تېخى.
ئەين ـــ كۆز؛ بۇلاق؛ خۇددى ئۆزى، ئەسلىي، ماھىيىتى، ۋاقىت.

ئەييار — ئالدامچى، ھىيلىگەر، قۇۋ؛ سەرسان، تېڭىرقاپ يۈرگۈچى.
ئەييام — كۈنلەر، ۋاقىتلار، چاغلار.
ئەئجاز — ئاسمانلار، پەلەكلەر؛ كەمپىرلەر، ھەييار خوتۇنلار.
ئەئلام — مەلۇم، مەلۇم قىلماق، ئۇقتۇرۇش.
ئەئمال — ئىشلار، قىلمىشلار ئەمەللەر.

ب

باد — شامال؛ ھاۋا؛ گاز؛ نەپەس، دەم.
بادە — مەي، شاراب، ئىچىملىك؛
بادى سەبا — تاڭ شامىلى.
باران — يامغۇر.
بارەھا — قورغان، قەلئە، توساق، قورشاۋ تام.
باك — قورقۇنچ، خەۋپ، زىيان.
بالا — ئېگىز، ئۇستۇن؛ ئۆگزە، ئېگىزلىك.
بالىش — ياستۇق.
بانى — قۇرغۇچى، بەرپا قىلغۇچى.
باۋەر — ئىشەنچ، ئىشەنچلىك.
باڭ — ئاۋاز، ئۈنلۈك، شاۋقۇن.
بەتن — ئىچ، قېرىن، قورساق.
بەخشىش — ئېھسان، ھەدىيە، تارتۇق، سوۋغا؛ ئەپۇ، كەچۈرىلىك؛ ئىنئانە، سەدىقە.
بەدر — تولۇن ئاي.
بەدلەقەب — يامان نام، يامان ئاتاق.
بەرار — ھوسۇللۇق، باي، مول، مەي باغلىغان؛ بەختلىك.
بەرايا — كىشىلەر، ئىنسانلار، خەلقلەر.

بەرايىا — كىشىلەر، ئىنسانلار، خەلق.
بەرەھنە — ئوچۇق، يالىڭاچ.
بەرف — قار.
بەرھەم — تۇپلىنىپ قالغان، چىگىشلىشىپ قالغان، ئارىلىشىپ كەتكەن، زەربە، شىكەستە.
بەرنا — ياش، كېلىشكەن، يېقىملىق.
بەرىك — مۇستەھكەم، مەھكەم، بەك، ساغلام.
بەرىن — يۇقىرى، ئېگىز.
بەسەر — كۆز، كۆرۈش قۇۋۋىتى.
بەسى — ھەممىسى، كۆپ، نۇرغۇن، زىيادە، تولا، ئارتۇق.
بەشەر — ئادەم، ئىنسان، كىشى.
بەغايەت — غايەت دەرىجىدە، شۇنداق ھەم.
بەلاد — شەھەرلەر، دۆلەتلەر، جايلار، رايونلار، قەلئەلەر.
بەلەند — ئېگىز، ئۇستۇن، يۇقىرى.
بەلەد — بازار، رايون، كىچىك شەھەر.
بەم — يۇقىرى ئاۋاز، بوم ئاۋاز، چالغۇ ئەسۋابلىرىنىڭ يوغان ئاۋازى.
بەناگاھ — تۇيۇقسىز، ئۇشتۇمتۇت، بىردىنلا.
بەنى — ئەۋلاد، ئۇرۇق.
بەھەم — ھاسىل بولماق، بىللە بولماق.
بەھرۇ بەر — دېڭىز ۋە قۇرۇقلۇق.
بەياز — ئاق، ئاق قالغان، بوش؛ شېئىرلار توپلىمى (بىرقانچە شائىرنىڭ شېئىرلىرىدىن تۇزۇلگەن توپلام).
بەيت — ئۆي، خانە، جاي، يۇرت.
بەيتۇل - ئەھزان — غەم ئۆيى، غەمخانە.
بەيزائ — ئاق، پارقىراق، ئاپتاپ، قۇياش.
بەئىد — يىراق، ئۇزاق.

بەئد — كېيىن، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن.
بەخزەمەز (مەخزەمەس) — ئوخشىماس.
بوزاق — موزاي.
بۇراق — مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مىئراج كېچىسى مىنگەن ئات.
بۇرران — ئۆتكۈر، كەسكىن.
بۇم — ھۇقۇش؛ جاي، مۇلۇك؛ تېرىلمىغان يەر.
بۇنياد — ئۇل، ئاساس؛ سەۋەب؛ ۋۇجۇدقا چىقارماق، بارلىققا كەلتۈرمەك.
بىئەبا — تارتىنمايدىغان، پەرۋاسىز، ئېرەنسىز.
بىتەمىز — ئەقىلسىز، پەمسىز.
بىچۇن — ئوخشىمايدىغان.
بىدار — ئويغاق، ئۇيقۇسىز، ئۇيقۇسى قاچقان.
بىدەرەم — پۇلسىز، يوقسۇل، گاداي، كەمبەغەل.
بىسامان — پەرىشان، يوقسۇل، گاڭگىرىغان، تېڭىرقىغان.
بىسەر — باشسىز؛ ھوش - كاللىسى جايىدا ئەمەس.
بىكەس — ئىگىسىز، كىشىسىز، يالغۇز، يېتىم، غېرىب؛ تاشلاندۇق.
بىمەلال — ئېغىر كۆرمەسلىك، توسالغۇسىز، ئەركىن، ئازادە.
بىنەزىر — تەڭداشسىز، مىسلىسىز.
بىنەۋا — مەھرۇم، يوقسۇل بىچارە، بەھرىسىز، ئۇلۇشسىز.
بىئىبا — ھاياسىز، نومۇسسىز، ئۇياتسىز، ئار نومۇسنى بىلمەيدىغان.
بىئىشتىباھ — ئېنىق، شۇبھىسىز، شەكسىز.
بىدىل — يۇرەكسىز، قورقۇنچاق؛ ئاشىق؛ ھەسرەتلىك.
بىريان — كۆيمەك، ئۆرتەنمەك، كاۋاپ بولماق.
بىستەر — ئورۇن - كۆرپە.

بسمىل — سويماق، ئۆلتۈرمەك، بېشى كېسىلگەن، سويۇلغان، قەتلى قىلىنغان.
بسيار — كۆپ، نۇرغۇن، تولا، مول.
بىلا — بولمىغان، ئەمەس.
بيم — خەۋپ، خەتەر، قورقۇنچ، ۋەھىمە.

پ

پارسا — سالماق، ئېغىر - بېسىق؛ ئۆزىنى ياماق ئىشلاردىن تارتقۇچى.
پاس — ھۆرمەت، ئېتىبار، رىئايە.
پاستىن — قاراڭغۇلىخانا؛ قاراڭغۇللار.
پامال — يەنجىلگەن، ئاياغ ئاستىدا قالغان.
پاي — پۇت، ئاياغ، تاپان؛ ئۇل، تەگ، ئاساس، ئاستى؛ تاغ باغرى.
پايەدار — پۇتلۇق، تېرەكلىك، يۆلەنچۇكى بار؛ ئاساسى بار؛ مەرتىۋىلىك.
پايدار — مەڭگۇ، دائىمىي، ئۇزاق، ئۇزۇن.
پايبەست — پاناھ جاي؛ پۇتى باغلانغان.
پەرتەۋ — نۇر، شولا، يورۇقلۇق.
پەرىشەش — گۇزەل، پەرى يۈزلۈك.
پەزىر — ... قوبۇل قىلغۇچى، ... ياققۇچى.
پەشمىن — يۇڭلۇق، يۇڭدىن توقۇلغان.
پەلىد — مەينەت، ئىپلاس؛ يارىماس، رەزىل، قەبىھ.
پەيام — خەۋەر، ئۇچۇر، دېرەك.
پەيرەۋ — ئەگەشكۈچى، ئىزىدىن ماڭغۇچى، ئىزباسار.
بەيغام — بېشارەت، خەۋەر، ئۇچۇر.
پەيكان — ئوق؛ تىكەن كىرپىك.

پەيكەر — يۈز، چىراي سۈرەت، قىياپەت، گەۋدە.
پەيۋەست — تۇتاشقان، قوشۇلغان؛ دائىم، ئۈزلۈكسىز؛ قوشۇمچە؛ چاپلانغان.
پەيۋەند — تۇتاشماق، ئۇلاشماق، تېتىشمەك.
پۇر — كۆپ، تولا، تولۇق، پۈتۈنلەي، مول.
پۇيە — مېڭىش، يۈرۈش.
پېچ — تولغانماق، بۇرۇلماق؛ ئورالماق؛ چىرمالماق؛ پۈكلەنمەك.
پېچۇ تاب — تولغانماق؛ قىينالماق، سقىلماق.
پىشۇ پەس — ئىلگىرى ۋە ئاخىر، بۇرۇن ۋە كېيىن.
پىر — قېرى، ياشانغان پېشقەدەم، ئۈزۈن ئۆمۈر كۆرگۈچى، پېشۋا، تەجرىبىلىك.
پىراھەن (پىرەھەن) — كۆينەك.

ت

تاب — قىزىتما، ئىسسىتما؛ يورۇق، پارلاق؛ ھارارەت؛ تولغىماچ؛ ئەشمە، ئۆرۈمە؛ كۈچ ـ قۇۋۋەت.
تابەكەي — قاچانغىچە.
تابىئ — ئەگەشكۈچى، تەۋە، بويسۇنغۇچى؛ پۇقرا، خەلق.
تار — تالا، يىپ؛ چاچ.
تارەم — گۈمبەز، ئۆگزىسى گۈمبەز شەكىللىك ئېگىز ئۆي.
تارۇ پۇد — ئارقاق ـ ئۆرۈش.
تازە — يېڭى، ئەمدىگىنە.
تاق — گۈمبەز؛ پەشتاق؛ ئىشىك.
تاكەي — قاچان، قايسى ۋاقىت.
تالىب — تەلەپكار، تەلەپ قىلغۇچى، ئىزدىنگۈچى، خالىغۇچى.
تالىئ — چىققۇچى، كۆرۈنگۈچى؛ بەخت، تەلەي.

تاهىر — پاك، تازا، پاكىز، سۈزۈك.
تاۋان — تۆلەم، ھەق.
تاۋۇس — توز؛ گۈزەل، كۆركەم.
تايىر — قۇش؛ ئۇچماق؛ ئۇچىدىغان.
تاك يوق — ئەجەب ئەمەس، ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس.
تەئەددى — زورلۇق، يولسىزلىق، زۇلۇم، تاجاۋۇز.
تەب — قىزىتما، ئىسسىتما، بەزگەك كېسىلى.
تەبا — خاراب، يامان، چۈشكۈن، بۇزۇق، چىرىك.
تەباھ — «تەبا» غا ئوخشاش.
تەبدىل — ئۆزگەرتمەك، ئالماشتۇرماق.
تەبل — دۇمباق، ناغرا.
تەبئى — تەبىئەت، مىجەز، خاراكتېر؛ تالانت.
تەجەللى — نۇرلانماق، جىلۋىلەنمەك، جىلۋە، نۇر.
تەخمىر — ئارىلاشتۇرماق، خېمىر.
تەدارۈك — ئورنىغا كەلتۈرمەك؛ ئىزدەپ تاپماق.
تەر — ھۆل، نەم؛ يېڭى، پاكىز.
تەرانە — ناخشا، ئاھاڭ، كۈي، مۇقام؛ ئارۇز ئىلمىدە رۇبائىي ۋەزنىنىڭ نامى.
تەرەبناك — خۇشال بولماق، شادلانماق.
تەرەششۇھ — سۈيۇقلۇقنىڭ تېمىپ چىقىشى، بىللىنىپ قالماق، سېزىلىپ قالماق.
تەرەننۇم — كۈي، ئاھاڭ، مۇزىكا رېتىمىغا تەڭكەش قىلماق، كۈيلىمەك، جۆر بولماق؛ سايرىماق.
تەرەھھۇم — رەھىم قىلماق، مەرھەمەت قىلماق، ئايىماق.
تەرد — قوغلىماق، سۈرگۈن قىلماق.
تەرز — سۈرئەت، رەۋىش، يوسۇن، تەرتىپ.
تەرسا — خرىستىئان ياكى ناسارا دىنىغا ئېتىقاد قىلغۇچى.
تەرك — تېز؛ كەچمەك، تاشلىماق، قالدۇرماق، قويماق.

تەرناۋ ــ سۇ ۋە ئېرىگەن قار ـ يامغۇر سۇلىرى ئېقىپ چۇشۇش ئۇچۇن ياسالغان نو ياكى تۇرۇبا ۋە ياكى كىچىك ئېرىق.
تەزەررۇئ ــ يالۋۇرماق، يېلىنماق؛ زارلانماق.
تەزەللۇم ــ شىكايەت قىلماق، دادلىماق؛ زۇلۇم چەكمەك.
تەسەررۇف ــ قولغا ئالماق، ئىختىيارىغا ئالماق، تارتىۋالماق، ئىگىلىمەك.
تەسخىر ــ قولغا كىرگۈزمەك، رام قىلماق، ئىلىندۇرماق، ئۆزىگە قاراتماق، بېقىندۇرماق.
تەغافۇل ــ بىلىپ تۇرۇپ بىلمەسلىككە سالماق، غەپلەتتە قالدۇرماق، تۇيماي قالماق، تۇيۇقسىزلا بولۇپ قالماق.
تەقەددۇم ــ ئىلگىرىلىمەك، ئالدىدا بولماق.
تەقسىر ــ كەمچىللىك، نۇقسان، ئېغىر، ئەيىب؛ قىسقارتماق.
تەكەللۇم ــ سۆزلىمەك، گەپ قىلماق، سۆزلەشمەك.
تەكفىن ــ جەسەتنى كېپەنلىمەك.
تەلاتۇم ــ دولقۇن، مەۋج، دولقۇنلارنىڭ بىر ـ بىرىگە ئۇرۇلۇشى.
تەلئەت ــ يۇز، چىراي، گۈزەللىك.
تەلخ ــ ئاچچىق، تەمسىز، تېتىقسىز.
تەمەننا ــ تىلەك، ئىستەك، ئۇمىد، ئارزۇ.
تەممەت ــ تاماملىماق، ئاخىرلاشماق، كېيىن، ئاخىر، تامام.
تەمۇغ ــ دوزاخ، جەھەننەم.
تەمىز ــ پاك ـ پاكىز.
تەمىيز ــ ئايرىماق، ئاجراتماق، پەرقلەندۇرمەك.
تەناب ــ يەر ئۆلچەشتىكى ئۆلچەم بىرلىكى ۋە يەر ئۆلچەش ئەسۋابى.
تەننار ــ نازلانغۇچى، جىلۋىدار، كېلىشكەن.
تەھەممۇل ــ سەۋر ـ تاقەت، چىدام، ئېغىرلىقنى كۆتۈرمەك.

تەھت ــ چىن . . . دىن، تېگىدىن، ئاستىدىن.
تەھزىب ــ تازىلاش، پاكىزلاش، پاكلاشتۇرۇش، تازىلىق، پاكلىق.
تەھسىن ــ ياخشى كۆرمەك، ماختىماق، ئاپىرىن ئوقۇماق.
تەھۋر ــ پاكلىق، پاكىزلىق، تازىلىق.
تەۋان ــ كۇچ - قۇۋۋەت، چىدام.
تەۋەللا ــ دوست تۇتماق؛ يالۋۇرماق، ئۇمىد قىلماق.
تەۋەھھۇم ــ قورقماق، ۋەھىمگە چۈشمەك.
تەۋق ــ مارجان؛ گۇناھكارلار بوينىغا سېلىنىدىغان ھالقا.
تەير ــ قۇش؛ ئۇچماق.
تەيران ــ ئۇچماق؛ ئۆرلىمەك.
تەك ــ تار، سىقىق، قىستاق، زىچ.
تەئمىر ــ ئۆي، ھويلا ئارام؛ تۇزۇش، ياساش، رېمونت قىلىش.
تۇبى ــ جەننەت دەرىخى، گۈزەل دەرەخ؛ كېلىشكەن قامەت.
تۇلان ــ بەش ياشلىق ئات.
تۇئمە ــ تاماق، ئوزۇق، لوقما.
تۇججار ــ سودىگەر.
تۇراب ــ توپا، تۇپراق، يەر.
تۇربەت ــ قەبرە؛ تۇپراق، يەر.
تۇرفە ــ ئاجايىپ، ھەيران قالدۇرىدىغان، غەلىتە؛ قىزىقارلىق.
تۇش ــ پايدا، ئۆسۈم؛ مېۋە، يېمىش؛ نەتىجە؛ مۇكاپات.
تۇغيان ــ كەلكۇن؛ توپلاڭ، ئىسيان.
تۇنۇ ــ ئاچچىق، غەزەپ، غەزەپلىك.
تىر ــ ئوق.
تىرە ــ غەم - غۇسسە؛ قارا، قاراڭغۇ، بۇلغانغان.
تىرى باران ــ ئوق يامغۇرى، يامغۇردەك ياغدۇرۇلغان ئوق.

تشه ـــ پالتا.
تفل ـــ گۆدەك، كىچىك، نارەسىدە، بالا.
تىنەت ـــ تەبىئەت، خۇلق، خاراكتېر، يارىتىلىش.

ج

جا ـــ ئورۇن، ماكان، يەر، جاي.
جام ـــ قەدەھ، ئاياغ، پىياله.
جامه ـــ كىيىم.
جامى جەم ـــ جەمشىتنىڭ جامى.
جانىب ـــ تەرەپ، تامان، ياق، يان، جەھەت.
جاھ ـــ مەنسەپ، دەرىجە، مەرتىۋە، ئورۇن.
جاۋىد ـــ مەڭگۇ، ئەبەدىي، دائىمى.
جەببار ـــ جەۋر قىلغۇچى، زۇلۇم سالغۇچى، غەزەپلەنگۈچى؛ ئۇلۇغ ۋە قۇدرەتلىك.
جەبىن ـــ ماڭلاي، پېشانه.
جەدىد ـــ يېڭى، يېڭىدىن، يېڭىلىق.
جەرەس ـــ قوڭغۇراق، كولدۇرما.
جەلال ـــ ئۇلۇغلۇق، بۇيۇكلۇك.
جەلىله ـــ مەرتىۋىلىك، ئۇلۇغلۇق، قەدىرلىك.
جەناب ـــ دەرگاھ، ھۇزۇر، بوسۇغا؛ مەرتىۋىلىك ۋە دەرىجىلىك كىشىلەرگە ئېھتىرام سۆزى.
جەھر ـــ ئوچۇق ـ ئاشكارا؛ سەممىي، تۇز؛ ئاۋازنى يۇقىرى كۆتۈرمەك.
جەھىنم ـــ دوزاخ، جەھەننەم.
جەۋلان ـــ كەزمەك، يۈرمەك.
جەيب ـــ ياقا، يانچۇق (قويۇن)؛ كۆڭۈل، دىل.
جوي ـــ تەلەپكار، ئىزدىگۈچى.

جۇدد — سېخىيلىق، قولى ئوچۇقلۇق.
جۇرئە — ئوتلام، يۇتۇم.
جۇرم — گۇناھ، ئەيىب، خاتا؛ قاباھەتلىك.
جۇز — ئايرىم، بۆلەك، قىسمەن.
جۇزئ — باشقا، ئۆزگە، يات.
جۇستىجۇ — ئىزدىمەك، ئاختۇرماق، قىدىرماق.
جۇنبىش — قوزغالماق، جۇش ئۇرماق، قاينىماق.
جۇنۇن — مەجنۇن، ئاشىق، سەۋدايى.
جۇيبار — ئېرىق - ئۆستەك قىرغاقلىرى.
جۇئ — ئاچ، ئاچلىق، ئاچارچىلىق.
جىرتەك — ئىچى قارىلىق قىلماق، بىراۋنىڭ بېشىغا چۈشكەن بەختسىزلىكتىن خۇشال بولۇپ ئىسقىرتماق ۋە چاۋاك چالماق، مەسخىرە قىلىپ كۈلمەك، مازاق قىلىپ چاۋاك چالماق؛ چاۋاك، ئالقىش.

چ

چابۇك — تېز، ئىلدام، يۇگۇرمەك؛ شوخ، ئويناق؛ چەۋەندا ز.
چاپ — باسما، مەتبەئە؛ بېسىلغان سۈرەت.
چارگاھ — كلاسسىك مۇقاملاردىن بىرىنىڭ نامى.
چاشت — چۈش ۋاقتى.
چال — خەندەك، ئورا، سۇ چوڭقۇرلۇقى.
چاھ — قۇدۇق، ئورا، يەر ئاستى ئۆي، گەمە؛ چوڭقۇرلۇق.
چەپ — كاج، تەتۇر؛ سول، تەتۇر، ئەكسى.
چەتر — چېدىر.
چىراغان — رەڭگارەڭ نۇر، پارقىراق، يالتىراق، پارلاق.

چەرخ ـــ ئاسمان ـ پەلەك، كۆك؛ چاق، ئايلانغۇچى، يۇمىلاق؛ چەمبىرەك؛ دەۋر، زامان؛ تەقدىر، تەلەي.
چەۋگان ـــ ئات مىنىپ تۇرۇپ تاياق بىلەن توپنى ئۇرۇپ ئويناىدىغان ئويۇن، مۇشۇ ئويۇندا توپنى ئۇرىدىغان تاياق.
چەھار ـــ تۆت.
چۇغز ـــ ھۇۋقۇش، مۇشۇكياپىلاق.
چۇنان ـــ باھانە، سەۋەب، نېمىشقا.

خ

خار ـــ تىكەن، ئۇچ.
خارا ـــ تاش، قاتتىق تاشسىمان بۇيۇم؛ قىممەتلىك ئېپەك توقۇلما.
خاك ـــ توپا، تۇپراق، توزاڭ؛ يەر يۈزى؛ خار قەدىرسىز.
خاكسار ـــ قەدىرسىز، خار، تۆۋەن، پەس، ئەرزىمەس؛ چاڭ ـ توزانلىق، بۇلغانغۇچى؛ توپا بىلەن تەڭ.
خاكى ـــ توپىدىن بولغان، توپىغا مۇناسىپ؛ توپا رەڭ؛ كۈلرەڭ؛ چاڭ ـ توزانلىق؛ پاسكىنا؛ كەمتەر؛ يىرگىنىشلىك، پەس.
خالە ـــ ئانىسىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى.
خالىق ـــ يارانقۇچى، بار قىلغۇچى، خۇدا، ئاللا.
خامە ـــ قەلەم.
خاۋەر ـــ شەرق، كۈن چىقىش؛ قۇياش.
خەبىس ـــ يامان، يارىماس، ئېپلاس.
خەتەم ـــ تۈگىمەك، تامامىلانماق، پۈتمەك؛ ئەڭ ئاخىرى؛ مۆھۈر باسماق.
خەدەڭگى ـــ ئوقيانىڭ ئوقى.
خەر ـــ ئېشەك؛ دۆت، ئەقىلسىز.

خەۋار — ئېغىرلىق ئۆلچىمى (بىر ئېشەكلىك يۈك).
خەسم — دۈشمەن، رەقىب، قارشى، مۇقابىل.
خەشم — ئاچچىق، غەزەپ.
خەلەل — كەمچىللىك، نۇقسان، ئېۋەن.
خەللاق — يارانقۇچى، ياسىغۇچى.
خەم — ئېگىلگەن، پۈكۈلگەن، ئېڭىشكەن، ئەگرى - بۈگرى.
خەيرات — ياخشىلىقلار، ئېھسانلار.
خەيرباد — خوشلىشىش، ۋىدالىشىش.
خەيل — گوروھ، توپ، دۆۋە.
خۇتۇت — خەتلەر، يېزىقلار.
خۇجەستە — قۇتلۇق، مۇبارەك، بەختيار.
خۇدبىن — تەكەببۇر، شەخسىيەتچى، ئۆزىنىلا كۆرىدىغان.
خۇدكام — شەخسىيەتچى، ئۆز مەقسىتىنىلا كۆزلىگۈچى.
خۇدنەما — ماختانچاق، شۆھرەتپەرەس.
خۇر — قۇياش.
خۇردە — ئۇششاق، زەررە، گۈل زەررىلىرى، گۈل چاڭلىرى؛ ئالتۇن.
خۇرشىد — قۇياش، كۈن، ئاپتاپ.
خۇروش — پەريـاد، پىغـان، ۋارقىراش، قىچقىرىش، غەۋغا، شاۋقۇن - سۈرەن.
خۇزرا — يېشىل، كۆكۈمتۇل.
خۇسۇف — ئايىنىڭ تۇتۇلۇشى.
خۇشرو — گۈزەل يۈزلۈك، چىرايلىق، سۆيۈملۈك، گۈزەل.
خۇشك — ئـۇسسىغـان، سـۇسىرىغـان، قۇرغاق، سۇسىز، قاخشال.
خۇفيە — يوشۇرۇن، مەخپى.
خۇلد — مەڭگۈلۈك، ئەبەدىيلىك؛ جەننەت.
خۇلد بەرىن — جەننەت.

خۇلۇس ــ خالىسلىق، توغرىلىق.
خۇنەسە ــ رەزىل، ئىپلاس، يارىماس، ئەبلەخ؛ ھەم ئەركەك، ھەم چىشى جىنسىي بەلگىلىرى بولغان ھايۋان ياكى ئادەم.
خۇن فىشان ــ قان چاچقۇچى، قان تۆككۈچى، قانخور.
خىدمەت ــ خىزمەت، ئىش.
خىرام ــ ماڭماق، يۈرمەك، چىرايلىق مېڭىش.
خىرامان ــ ئۆزىنى ھەر تەرەپكە تاشلاپ ناز بىلەن چىرايلىق ماڭماق.
خىرە ــ تۇتۇق، گۇڭگا، قاراڭغۇ؛ سۇنۇق، مىسكىن، قىيىن.
خىرەد ــ ئەقىل، ھوش، پاراسەت.
خىرقە ــ دەرۋىشلەرنىڭ ئۇستىدىكى كىيىمى؛ يىرتىق كونا چاپان، كونا رەخت.
خىسال ــ خىسلەتلەر، سۈپەتلەر، خۇلقلار.
خىلئەت ــ شاھ تەرىپىدىن تەقدىم قىلىنغان تون؛ تون، تەلپەك، كىيىم ـ كېچەك.
خىيابان ــ چوڭ ھەم كەڭ كوچا ياكى يول، گۈلزار ئىككى تەرىپى گۈل ـ گىياھ ۋە دەل ـ دەرەخلەر بىلەن ئورالغان چىرايلىق كوچا.
خىيش ــ ئۇرۇق ـ تۇغقان، قېرىنداش، يېقىن كىشى.
خىيشۇ تەبار ــ ئۇرۇق ـ تۇغقان، يارۇ بۇرادەر.

د

دادگەر ــ دەردكە دەرمان بولغۇچى، ئەرز ھال ئىشتكۈچى، ئادالەتلىك.
دارا ــ ئىگە بولغۇچى، ئىگەللىگۈچى، كۈچلۈك، قۇدرەتلىك، باي.

دارایی ـــ یېپەکدىن توقۇلغان نازۇك توقۇلما، شاهى، ئەتلەس؛ بايلىق، مۇلۇك.
دارۇ ـــ دورا، دورا ـ دەرمەك، مەلھەم.
دارۇلقەرار ـــ جەننەت؛ ئاخىرەت، ئۇ دۇنيا.
داغى ـــ قىزىق؛ قايغۇلۇق، ماتەملىك؛ تېخى، يەنە، ھەمدە.
دامان ـــ چەت، ياقا، ئېتەك، ئۆڭكۇر.
دايە ـــ ئېنىك ئانا، بالا باققۇچى.
دەراز ـــ ئۇزۇن، ئېگىز.
دەرەخشان ـــ پارلاق، پارقىراق، يالتىراق.
دەر بەدەر ـــ سەرسان، سەرگەردان، سايياق، ئۆيمۇ ئۆي كېزىپ يۇرگۇچى.
دەركار ـــ كېرەك، لازىم، زۆرۇر، كېرەكلىك.
دەست ـــ قول، بىلەك؛ قېتىم، مەرتەم؛ يۆنىلىش، ئورۇن؛ تۇر، خىل، دەرىجە؛ ھالەت، كۇچ، تەسىر؛ ئىقتىدار.
دەستگىر ـــ تۇتقۇن، ئەسىر؛ يارەمچى، قوللىغۇچى.
دەفئەتەن ـــ بىردىنلا، توساتتىن، كۈتۈلمىگەندە، بىر يولى.
دەفئى ـــ يوقاتماق، يىتتۈرمەك، ياندۇرماق، قايتۇرماق، كەتكۇزمەك.
دەم ـــ تىنىق، نەپەس؛ چاغ، ۋاقىت، لەھزە؛ قان؛ ياش.
دەھا ـــ يەنە، تېخى، يەنىمۇ.
دەھان ـــ ئېغىزلار، تۆشۈكلەر.
دەھەن ـــ ئېغىز، تۆشۈك.
دەھر ـــ زامان، دەۋر؛ دۇنيا؛ ئالەم؛ تەقدىر، قىسمەت.
دەۋۋار ـــ ئايلانماق، پىرقىرىماق؛ دەۋر ئەتمەك؛ باش قايماق.
دەير ـــ بۇتخانا، ئىبادەتخانا؛ دۇنيا؛ مەيخانا؛ گۈمبەز.
دۇن ـــ رەزىل، پەس، تۆۋەن، كەم، ئاز.
دوندۇق ـــ يۇمىلاق، يومىلاققىنە كەلگەن چاققان چىرايلىق، يۇز.

دۇ ــ ئىككى.
دۇختەر ــ قىز، قىز بالا، قىزچاق.
دۇخۇل ــ ئىرىشىش، داخىل بولۇش، كىرىش.
دۇد ــ تۈتۈن، ئىس، تۈتەك، دۈت؛ ئوتلۇق، پىغانلىق، ئاچچىق.
دۇداغ ــ لەۋ، كالپۇك، ئىرىن.
دۇدە ــ كۈيە، قۇرۇم، كۆيۈندە، ئىس، چىراغ ئىسى.
دۇدەم ــ ئىككى بىسلىق پىچاق، خەنجەر.
دۇرۇد ــ سالام، دۇئا، ئىبادەت، سوراش.
دۇرۇغ ــ يالغان، ساختا، ئالدام.
دۇگاھ ــ ئۆزبېك كلاسسىك ئالتە مۇقام سىستېمىسىدىكى ئۈچىنچى مۇقام گۇرۇپپىسىنىڭ نامى.
دۇمە ــ چارروسىيىدىكى تۈرلۈك مەركىزىي ۋە مەھەللىۋى ئورگانلارنىڭ ئومۇمىي نامى.
دىباچە ــ باش، باشلىنىش، تۇنجى، باشلانما؛ كىرىش سۆز، كىتابنىڭ بىرىنچى بېتى.
دىق ــ ئىنچىكە، نازۇك.
دىگەر ــ باشقا، ئۆزگە.
دىلجو ــ كۆڭۈل سورىغۇچى، كۆڭۈل ئىستىگۈچى، كۆڭۈلدىكىنى تاپقۇچى، گۈزەل.
دىلخىراج ــ ئۆزبېك خەلق كۈيلىرىدىن بىرىنىڭ نامى.
دىلسۇز ــ ئۆزبېك كلاسسىك كۈيلىرىدىن بىرىنىڭ نامى؛ كۆڭۈلنى كۆيدۈرگۈچى، جان كۆيەر.
دىلفىگار ــ دىلى ئازار يېگەن، كۆڭلى بۇزۇلغان، كۆڭلى ۋەيران بولغان.
دىيدە ــ كۆز.
دىيدەئى ــ كۆز قارىچىقى، كۆز گۆھىرى.

ر

راز — سىر، يوشۇرۇن، مەخپى؛ رەڭ، بوياق.
راست — ئۆزبېك كلاسسىك ئالتە مۇقام سىستېمىسىدىكى بەشىنچى مۇقام گۇرۇپپىسىنىڭ نامى.
راغىب — ئارزۇ قىلغان، خالىغان، تىلىگەن، قىزىققان، ئىزدىگەن، مايىل، مەيلى بار، رىغبەتلەنگەن.
راك — كلاسسىك مۇقاملاردىن بىرىنىڭ نامى، نەغمە؛ ھىيلە - نەيرەڭ؛ ياغاچ قاچا؛ جەڭ دۇمبىقى.
راھىپەيما — يولۇچى، يول يۈرگۈچى.
رەبات — قونالغۇ، كارۋان سارايى، ئۆتەڭ، لەڭگەر.
رەبىئ — باھار پەسلىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى، ياز بېشى، كۆكلەم چېغى؛ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ.
رەجاء — ئارزۇ، ئۈمىد، ئىستەك، تىلەك، ئۆتۈنچ.
رەجئەت — قايتماق، يانماق، ئەكسىگە قايتماق.
رەخ — چەك، سىزىق، چىگرا؛ يول - يول، تارام - تارام.
رەخت — مال - مۇلۈك، كىيىم - كېچەك، ئۆي جابدۇقلىرى.
رەخش — نۇر، يورۇقلۇق، قۇياش؛ خۇشاللىق، بەخت؛ ئات، ئارغىماق؛ مەلۇم يۇلتۇزنىڭ نامى.
رەخشان — پارقىراپ تۇرىدىغان، يالتىراپ تۇرىدىغان، نۇرلىنىپ تۇرىدىغان.
رەز — ئۈزۈم، تەك، تال.
رەززاق — ھەممىگە رىزىق بەرگۈچى (ئاللانىڭ سۈپەت نامى).
رەزم — ئۇرۇش، جېدەل، جەڭ.
رەسۇل — پەيغەمبەر، ئەلچى.
رەشك — ئىچى تارلىق، قىزغانچۇقلۇق، كۆندەشلىك.
رەف — تەكچە، ئويۇق، دېرىزە تەكچىسى.

رەفاھ ــ بایاشادلىق، موللۇق، مەئىشەت، كەڭ ـ كۆشادىلىق.
رەقىبەت ــ بۇيۇكلۇك، ئۇلۇغلۇق، يۇقىرىلىق، بۇيۇك مەرتىۋە، ئۇلۇغ دەرىجە.
رەفتار ــ مېڭىش، يۈرۈش، قەدەم بېسىش.
رەفىق ــ يولداش، دوست، بۇرادەر.
رەم ــ ئۇركۈمەك، چۆچۈمەك، قورقماق، قاچماق، تارقالماق.
رەھىد ــ كۆز ئاغرىقى، يىغلاش نەتىجىسىدە كۆز ئېقىنىڭ قىزىرىشى.
رەھىق ــ ئەڭ ئاخىرقى تىنىق، جان ئۈزۈش دەقىقىسىدىكى ئەڭ ئاخىرقى نەپەس.
رەمز ــ ئىشارەت، ئىما، ئۆزئارا بىلىشىدىغان يوشۇرۇن بەلگە.
رەھا ــ ئەركىن، ئىختىيارى، ئازاد.
رەھمان ــ ھەممىگە رەھىم قىلغۇچى (ئاللانىڭ سۈپەت نامى).
رەۋزە ــ باغ، جەننەت؛ قەبرە.
رەۋغەن ــ ماي، ياغ.
رەۋىش ــ قائىدە، يول، يوسۇن، يۈرۈش، مېڭىش.
رەئىيەت ــ خەلق، پۇقرا، ئاۋام.
رەئد ــ گۈلدۈرماما؛ ئوت ئاتىدىغان بىر خىل قورال.
رۇتبە ــ مەرتىۋە، دەرىجە، ئەمەل، ۋەزىپە، يۈكسەكلىك، ئۇلۇغلۇق.
رۇز ــ كۈن، كۈندۈز.
رۇزگار ــ تۇرمۇش، تىرىكچىلىك، كۈن كەچۈرۈش، كۈندىلىك تۇرمۇش لازىملىقلىرى؛ دەۋر، زامان، ۋاقىت، ئەسىر.
رۇزۇ شەب ــ كۈندۈز ۋە كېچە.

رۇزى — كۈندىلىك ئوزۇق، نېسىۋە، تىرىكلىك ۋاستىسى، كۈندىلىك.
رۇش — قىلىقسىز، بەتقىلىق، بەتخۇي، ئەخلاقسىز.
رۇھ — روھ، جان؛ كۆڭۈل، قەلب كەيپىيات؛ جەۋھەر؛ ماھىيەت؛ پەرىشتە.
رۇھئەفزا — روھلاندۇرغۇچى، جانغا مەدەت بەرگۈچى.
رۇھۇللاھ — جەبرائىل.
رىبا — ئۆسۈم، جازانە.
رىز — تۆككۈچى، چاچقۇچى، ئاققۇزغۇچى.
رىسالەت — پەيغەمبەرلىك، ئەلچىلىك.
رىسمان — ئاغامچا، يىپ.
رىش — ساقال.
رىشۋە — پارا؛ ئوغۇت.
رىفق — مۇلايىملىق، ياۋاشلىق، يېقىملىق، يۇمشاقلىق.
رىند — مەيخور، مەئىشەتپەرەس؛ نازۇك تەبىئەت؛ غەيرى؛ ياسانچۇق، بايۋەچچە؛ بىپەرۋا، ئېرەنسىز، لاغايلاپ يۈرىدىغان.
رىياز — گۈللۈكلەر، باغچىلار.
رىيائ — ئىككى يۈزلىمە، ئۆزىنى يالغاندىن ياخشى قىلىپ كۆرسەتمەك.

ز

زادە — بالا، ئەۋلاد، تۇغۇلغان.
زاكىر — يادلىغۇچى، ئەسلىگۈچى، تەكرارلىغۇچى، زىكىر قىلغۇچى.
زال — ياشانغان، قېرى؛ كەمپىر، موماي؛ دۇنيا؛ ئاسمان.

زالی فەلەك ـــ ئاسمان.
زاهید ـــ دیندار، تەقۋادار، سوپی، ئىبادەتمەن.
زەبت ـــ تۇتماق، ئالماق، ئىشغال قىلماق.
زەخمىن ـــ جاراھەتلىك، یارىلانغان، یاردار.
زەرد ـــ سېرىق، سېرىقلىق؛ دۇبۇلغا، ساۋۇت.
زەرىق ـــ قاچا، كوزا، ئىدىش؛ ساپ مال سېلىنىدىغان قۇتا.
زەكى ـــ ساپ، خالىس؛ ئۆتكۇر، زېرەك.
زەلىل ـــ خار، قەدىرسىز، تۆۋەن، خاراب، پېقىر.
زەم ـــ قوشۇش، جەملەش، بىرلەشتۇرۇش، كىرگۈزۇش.
زەمىر ـــ ئىچكى دۇنیا، كۆڭۈل، یۈرەك، قەلب، ۋىجدان، سىر.
زەنەخدان ـــ زىناق، یاڭاق، ئېڭەك ئاستى.
زەھراب ـــ زەھەرلىك سۇ، پاسكىنا سۇ، یۇندا، سۇیدۇك.
زەڭ ـــ كىر، دات، چاڭ ـ توزان.
زۇبدە ـــ نەتىجە، جەۋھەر، تاللانغان؛ كۆپۈك.
زۇد ـــ تېز، تېزلىك، ئالدىرىماق.
زۇلال ـــ ئىنتایین سۈزۈك ۋە پاكىز ئارامبەخش سۇ.
زۇلف ـــ چاچ، كوكۈلا.
زەلالەت ـــ ئازغان، ئاداشقان، یولدىن ئېزىپ كەتكەن.
زۇنۇب ـــ گۇناھلار، ئەیىبلەر، خاتالىقلار.
زى ـــ ئىگە، ساھىب.
زىر ـــ بىرەرسىنىڭ تېگى، ئاستى؛ پەس، تۆۋەن.
زىرۇ بەم ـــ تۆۋەن ۋە یۇقىرى ئاۋاز، ئىنچىكە ۋە بوم تاۋۇش.
زىرى پا ـــ ئاياغ ئاستى، پۇت ئاستى، تاپان ئاستى.
زىكر ـــ ئەسلىمەك، یادلىماق، سۆزلىمەك، بایان قىلماق، تىلغا ئالماق.
زىلزىلە ـــ یەر تەۋرەش، قىمىرلاش، مىدىرلاش.
زىندە ـــ تىرىك، جانلىق، بەردەم.

زىندەگان ـــ تىرىكلىك، ھاياتلىق، ھاياتىي.
زىھك ـــ كۆلكە، كۆلۈش، كۆلمەك.
زىھى ـــ ياخشى، گۈزەل، ئاپىرىن، ئىمىدىگەن ياخشى.
زىۋەر ـــ بېزەك، يارىشىق.
زىيب ـــ زىننەت، بېزەك، يارىشىق.
زىيبەندە ـــ بېزىگۈچى، يارىشىملىق، كېلىشكەن.
زىيائ ـــ نۇر، يورۇقلۇق، يالتىراق، پارقىراق؛ ھۇزۇر.

ژ

ژالە ـــ شەبنەم؛ ياش، كۆز يېشى.

س

ساغەر ـــ قەدەھ، جام، پىيالە.
ساكىن ـــ ئولتۇراقلىق ئاھالە، تۇرۇشلۇق ئاھالە، بىر جايدا تۇرىدىغان؛ قىمىرلىمايدىغان، جىمجىت، تىنچ.
سال ـــ يىل؛ دەۋر، تارىخ؛ ياش؛ قېرى.
سالۇ ماھ ـــ يىل ۋە ئاي، كۈنلەر.
سامان ـــ كۈچ، قۇدرەت، قابىلىيەت، لاياقەت؛ تەرتىب، ئىنتىزام؛ ياردەم، ئىلاج.
سامىئ ـــ ئاڭلىغۇچى، ئىشىتكۈچى.
سانئ ـــ پەيدا قىلغۇچى، ياسىغۇچى.
ساھىب ـــ ئىگە، خوجا؛ ھەمراھ، يولداش؛ جاناب.
ساھىر ـــ سېھىرگەر، جادۇگەر، كۆز باغلىغۇچى.
سايىر ـــ باشقا، ئۆزگە؛ كەزگۈچى، سایاھەت قىلغۇچى.
سەئادەت ـــ بەخت، ئىقبال، تەلەي.

سەبا ــ تاڭ ئاتار ۋاقتىدا چىقىدىغان يېقىملىق شامال، تاڭ شامىلى.
سەبات ــ چىڭ، مۇقىم، تۇرغۇنلۇق، بىر جايغا قارار تاپقان.
سەباھەت ــ گۈزەل، چىرايلىق، ھۆسندار، ئاق يۈزلۈك.
سەبزە ــ يېشىللىق، كۆكلەم، مايسا.
سەبۈكبار ــ يەڭگىل، چاققان، يۈكى يەڭگىل.
سەبۈھ ــ تاڭ ۋاقتىدىكى ئىچكۈلۈك (مەي).
سەبىل ــ يول، تەرىق.
سەتتارۇل ـ ئۇيۇب ــ ئەيىبلەرنى ياكى نۇقسانلارنى ياپقۇچى.
سەخت ــ قاتتىق، مۇستەھكەم، قېتىپ قالغان.
سەدبار ــ يۈز مەرتەم، يۈز قېتىم، نۇرغۇن قېتىم.
سەدر ــ رەئىس، چوڭ ئەمەلدار؛ كۆكرەك؛ باشلام، تۆر؛ شېئىرنىڭ بىرىنچى مىسراسىنىڭ بىرىنچى سۆزى.
سەر ــ باش.
سەراب ــ تومۇز كۈنلىرىدە يىراقتىن سۇغا ئوخشاش ۋىلىلداپ كۆرۈنىدىغان ئېقىم.
سەر بەسەر ــ ئۇ باشتىن بۇ باشقىچە، پۈتۈنلەي، باشتىن ـ ئاياغ.
سەرا پا ــ باشتىن ـ ئاياغ، پۈتۈنلەي، تامامەن، ھەممە.
سەر چەشمە ــ بۇلاق بېشى، بۇلاق بويى؛ سەۋەب؛ يىلتىز، نېگىز.
سەرخۇش ــ شىركەيپ، كەيپ بولغان، كەيپى بار.
سەرد ــ سوغۇق.
سەرىر ــ تەخت، ئورۇندۇق، كارىۋات.
سەررىشتە ــ يىپ ئۇچى؛ ئەقىل، ئىقتىدار، قابىلىيەت؛ بىلىمەك، خەۋەردار بولماق.
سەرزەنىش ــ سۆكمەك، ئەيىبلىمەك، كايىماق، تاپا ـ تەنە، ھاقارەت، دوق، جىملىمەك.

سەرسەر ـــ سوغۇق، ناھايىتى قاتتىق سوغۇق شامال.
سەرشار ـــ لىق، تولغان، لىقمۇ لىق.
سەرفەراز ـــ بېشى ئېگىز، بېشى ئۇستۇن، ئېسىل، ئالىيجاناب؛ شەرەپلىك، شەرەپ قازانماق؛ شادلانماق.
سەرگەشتە ـــ بېشى ئايلانغان، گاڭگىراپ قالغان، سەرگەردان، چۆچۈگەن، ھەيران قالغان.
سەرنىگۇن ـــ بېشى تۆۋەن؛ مىسكىن؛ ئاستىن ـ ئۇستۇن، كۆمتۇرۇلگەن؛ شەرمەندە.
سەرۇ ـــ تىك ۋە تۇز چىرايلىق ئۆسىدىغان خۇش قامەت بىر خىل دەرەخ، تاغ تېرىكى؛ سۆيگەن يارنىڭ كېلىشكەن قامىتى؛ يار.
سەرۋەر ـــ يولباشچى، يېتەكچى، رەئىس؛ قەبىلە باشلىقى؛ ئىگە، خوجا، خوجايىن.
سەرۋى خىرامان ـــ نازاكەتلىك يار، گۈزەل يۇرۇشلۇك مەھبۇب.
سەفا ـــ يېقىملىق، پاك، تازا، ساپ؛ يورۇق، روشەن؛ خۇرسەنلىك؛ مەئىشەت؛ مەككىدىكى بىر ئورۇن نامى.
سەفىد ـــ ئاق، ئاق تۇسلۇك.
سەفھە ـــ سەھىپە، بەت؛ كىتاب.
سەقەر ـــ دوزاخ، جەھەننەم.
سەقىل ـــ ئېغىر، قىيىن.
سەك (سەگ) ـــ ئىت، كۆچۈك.
سەكىن ـــ ئاستا، ئالدىرىماي، پەم بىلەن، چاندۇرماي.
سەم ـــ زەھەر، ئوغا.
سەما ـــ ئاسمان، كۆك؛ يۇقىرى، تورۇس.
سەماۋات ـــ ئاسمانلار، كۆكلەر.
سەمەد ـــ ھېچ نەرسىگە موھتاج بولمىغان.
سەمەر ـــ مېۋە، يېمىش؛ نەتىجە، خۇلاسە.

سەمۇم ــ ئىسسىق شامال، ھالاكەتلىك شامال.
سەنەم ــ بۇت ۋە ھەيكەل؛ گۈزەل يار، مەھبۇب.
سەندان ــ قاتتىق؛ سەندەل.
سەھاب ــ بۇلۇت، تۇمان.
سەھل ــ ئاسان، ئوڭاي، يەڭگىل؛ ئەرزىمەس.
سەۋاد ــ قارا، قاراڭغۇ؛ يېزىق؛ شەھەر، ئۆلكە، تېررىتورىيە؛ قارا چېكىت؛ بەلگە، نىشان.
سەۋدائى ــ تەلۋە، تەنتەك؛ خىيالى چېچىلغان؛ بېرىلگەن.
سەۋت ــ ئاۋاز، تاۋۇش؛ ئاھاڭ، كۈي، مۇقام؛ شاۋقۇن؛ ئۆزبېك كلاسسىك مۇزىكىسىدا كۈينىڭ ئاساسىي قىسمىدىن كېيىن كېلىدىغان ئاخىرقى قىسمى.
سەۋسەن ــ گۈلنىڭ نامى، بىر خىل ئۆسۈملۈك.
سەئىد ــ بەختلىك، راھەت ـ پاراغەتلىك.
سەيد ــ ئوۋ، ئوۋلىنىدىغان جانىۋار، ئوۋلىماق.
سەيقەل ــ پارقىراق، پارلاق؛ پەدازلىماق، يالتىراتماق، جۇلالاندۇرماق.
سەيىد (سەييىد) ــ خوجا، ئىگە؛ ئاقسۆڭەك؛ جاناب، تەقسىر؛ باشلىق، يولباشچى؛ پەيغەمبەر ئەۋلادى.
سەئد ــ بەخت، ياخشىلىق.
سەئىي ــ ھەرىكەت، تىرىشىش، ئۇرۇنۇش، ئىنتىلىش.
سوز ــ كۆيدۈرمەك، ئۆرتىمەك، قىينىماق.
سوزان ــ كۆيگەن، كۆيۈپ تۇرغان، يالقۇنلۇق؛ ئۆرتەنگەن، ئەلەملىك.
سوڭرە ــ كېيىن.
سوي ــ تەرەپ، ياق، تامان.
سۇ ــ نۇر، يورۇق؛ يۇنۇلۇش، نىشان، تەرەپ؛ كۆرۈش قۇۋۋىتى.
سۇبھ ــ تاڭ، تاڭ ئاتار ۋاقتى، تاڭ چېغى.

سۈتۈر ـــ قۇرلار، رەتلەر، يوللار، قاتارلار.
سۈخته ـــ يانغان، كۆيگەن؛ كۆيۈك، يارا، جاراھەت.
سۈد ـــ پايدا، نەپ، بەھرە.
سۈر ـــ ھايۋان مۈڭگۈزىدىن قىلىنىدىغان كاناي ياكى سۇناي.
سۈراخ ـــ تۆشۈك، ئۆڭكۇر، بوش، بېكار.
سۈرۈد ـــ ناخشا، قوشاق، كۈي؛ نەغمە، مۇزىكا؛ كۈيلىمەك.
سۈرۈر ـــ خۇشاللىق، شادلىق، سۆيۈنۈش ھېسسىياتى.
سۈكۈنات ـــ توختىماق، توختاپ قالماق، جىمجىتلىق.
سۈللا ـــ يۇزى قېلىن، بېزەكسىز، ئادەمنى بېزار قىلارلىق دەرىجىدىكى يۇزسىز.
سۈۋار ـــ مىنگەن، ئاتلىق، مىنمەك، ئاتلانماق.
سۈچۈك ـــ تاتلىق، شېرىن، لەززەتلىك، مەززىلىك، چۈچۈك.
سىگاھ ـــ كلاسسىك مۇقاملاردىن بىرىنىڭ نامى.
سىۋەر ـــ سۆيىمەك، سۆيۈملۈك، يار.
سىپاس ـــ ماختىماق، ياراتماق، تەشەككۇر، رەھمەت، شۈكۈر ئېيتماق، مىننەتدارلىق بىلدۈرمەك.
سىقارماق ـــ سۈمۈرمەك، يۇتماق، ئىچمەك.
سىپىھر ـــ ئاسمان ـ پەلەك، ئاسمان گۈمبىزى.
ستاره ـــ يۇلتۇز.
ستايىش ـــ مەدھىيىلىمەك، ماختىماق، ياخشىلىق بىلەن سۈپەتلىمەك.
ستەم ـــ ئازاب، جەبىر ـ زۇلۇم.
ستەمكەر ـــ زالىم، زۇلۇم سالغۇچى.
سىددىق ـــ راستچىل، چىن سۆزلۈك.
سىدق ـــ چىن، راست، توغرا.
سىراب ـــ سۇغا قانغان، سۇغا تويۇنغان؛ مولچىلىق، بایاشادلىق.

سىرىشك — كۆز يېشى.
سىفات — سۈپەتلەر، خۇسۇسىيەتلەر.
سىقلە — پەس، پەسكەش، پىخسىق، خەسىس.
سىقاھان — ئۆزبېك كلاسسىك مۇقاملىرىدىن بىرىنىڭ نامى.
سىلە — ئىنئام، سوۋغا، تارتۇق، بەخش.
سىمبەر — كۈمۈش بەدەن، ئاق بەدەن؛ ئاپئاق، گۈزەل.
سىمىن — كۈمۈش، كۈمۈشتىن ياسالغان؛ كۈمۈشتەك ئاق.
سىنە — يۈرەك، كۆكرەك، كۆكس؛ ئۆپكە.
سىھھەت — ساقلىق، سالامەتلىك، ساغلاملىق.
سىھى — تىك، تۈز.

ش

شاب — يىگىت، نەۋقىران، ياش.
شاش — تاشكەنت شەھىرىنىڭ بۇرۇنقى ئاتىلىشى.
شاكىر — شۈكۈر قىلغۇچى، ياخشىلىقنى ياخشىلىق بىلەن قايتۇرغۇچى.
شامىل — ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان؛ تېگىشلىك؛ يېپىلغان؛ ئوراپ ئالغان.
شانە — تاغاق؛ قوۋۇرغا، دولا سۆڭىكى.
شايەد — ئېھتىمال بەلكى، چېغى.
شايىستە — مۇۋاپىق، لايىق، مۇناسىپ، مەقبۇل.
شەب — كېچە، تۈن، قاراڭغۇ.
شەباب — ياشلىق، يىگىتلىك.
شەتتا — تارقاق، چۇۋالچاق، چېچىلاڭغۇ.
شەر — گۇناھ، يامانلىق، ياۋۇزلۇق.
شەرارە — ئوت، يالقۇن، ئۇچقۇن، تاۋلىنىش، پارقىراش.

شەرارەت ـــ يامانلىق، بۇزۇقلۇق؛ ئۇچقۇن، يالقۇن.
شەرەر ـــ شولا، يورۇقلۇق، ئۇچقۇن، يالقۇن.
شەش ـــ ئالته.
شەپئ ـــ شاپائەت قىلغۇچى، تىلمۇئالغۇچى؛ ۋاستىچى، ھىمايىچى.
شەقاۋەت ـــ بەختسىزلىك، پاجىئەلىك؛ يارىماسلىق؛ ياۋۇزلۇق.
شەككەرخەندە ـــ تاتلىققىنە كۈلۈش، ئوماققىنە كۈلۈمسىرەش، تەبەسسۇم.
شەمامە ـــ خۇش پۇراقلىق، مەززىلىك.
شەمايىل ـــ خۇلقلار، سۈپەتلەر، تەبىئەتلەر، ئەخلاقلار.
شەمشاد ـــ تىك ۋە تۇز چىرايلىق ئۆسىدىغان بىر خىل دەرەخ؛ يارنىڭ خۇش قامەت بويى، يارنىڭ چىرايلىق چېچى.
شەمئ ـــ شام، چىراغ، يورۇقلۇق، يورۇق.
شەھد ـــ ھەسەل، بال.
شەھرەۋەر ـــ پادىشاھلارنىڭ ياخشى سۈپەتلىرىنى مەدھىيىلەش يۇزىسىدىن لەقەم ئورندا ئاتىلىشى.
شەھسەۋار ـــ ئاتلىق شاھ؛ چەۋەندار، ئات مىنىشكە ماھىر.
شەۋق ـــ ئىشق، ھەۋەس، مۇھەببەت، تەلەپ، كۆڭۈل قويۇش، بېرىلىش، كۆچلۈك ھەۋەس، مۇھەببەت ئوتىنىڭ لاۋۇلدىشى.
شەيتەنەت ـــ شەيتانلىق، ئالدامچىلىق، يارىماسلىق، ئازدۇرغۇچىلىق.
شەيخ ـــ ئۇستاز؛ باشلىق؛ ئېشان؛ مازار باققۇچى؛ قېرى، ياشانغان.
شەيخۇ شاب ـــ قېرى ۋە ياش، ياشانغانلار ۋە ياشلار.
شەئشەئە ـــ نۇر، يورۇقلۇق، ئاپتاپ، شولا.

شور — چۇقان، ژاراك - چۇرۇك، قالايمقانچىلىق، پاراكەندىچىلىك؛ قىزغىنلىق؛ چاكىقاق مۇھەببەت.
شورۇ شەر — پىتنە - پاسات، پىتنە - ئىغۋا، غەيۋەت - شىكايەت.
شۇئائ — يورۇقلۇق، شولا، نۇر سىزىقلىرى.
شۇئائى خەت — قۇياش ئەتراپىدىن تارقالغان نۇرلۇق (شوللىلىق) سىزىقلار.
شۇد — بولدى.
شۇكۇفە — گۈل، غۇنچە، چېچەك.
شۇكۇھ — شۆھرەت، شەۋكەت، داڭق.
شۇئۇر — بېلىش، تۇيۇش، سېزىش، ئاڭلاش؛ پەم، ئىدراك، ھۇش، ئەقىل.
شۇئلە — نۇر، شولا، يورۇقلۇق، يالقۇن.
شتاب — تېزلىك، سۈرئەت، ئالدىرىماق.
شىرەژار — قەن - ناۋات ۋە مېۋە - چېۋىلەر، شېرىنلىكلەر، تاتلىق - تۇرۇملار.
ششە — ئەينەك؛ پەنجىرە؛ بوتۇلكا، ئەينەك قۇتا.
شكاف — چاك، دەز، تۆشۈك، يېرىق.
شكەن — سۇنۇق، پۈكۈك؛ بۇزۇلۇش؛ سۇندۇرغۇچى.
شكۇە — شىكايەت، زارلانماق.
شكىب — سەۋر، تاقەت، چىدام.
شكىبا — سەۋرچان، تاقەتلىك، چىداملىق.
شلقىم — بېزەك، يۈزى قېلىن، ئاچ كۆز، بىراۋنىڭ ھال ئەھۋالىغا باقماي نەرسە سورايدىغان.
شۆە — ناز - كەرەشمە، ئەركىلەش، شوخلۇق؛ ھەرىكەت، پوزىتسىيە؛ ھىيلە - مىكىر؛ ئىشارەت؛ ئادەت، رەۋىش، يوسۇن؛ قانۇن - قائىدە؛ ئۇسلۇب؛ ئىستىل.

غ

غارەت ــ تالان ـ تاراج، بۇلاڭچىلىق، قاراقچىلىق، ئولجا، غەنىيمەت.

غارەتگەر ــ بۇلاڭچى، قاراقچى، تاجاۋۇزچى، ھۇجۇم قىلغۇچى.

غازە ــ ئۇپا؛ ئەڭلىك.

غافىل ــ پەرۋاسىز، بىخۇد، غەپلەت باسقان، خەۋەرسىز، بىلمەي قالغان.

غاۋلاماق ــ ھوسۇلسىز، زىرائەتلەرنىڭ بويىغا ئۆسۈپ كېتىپ ھوسۇل بەرمەسلىكى.

غائىب ــ ئەڭ ئاخىرقى، ئاداققى.

غەبغەب ــ ئېڭەك (ئاستىنقى لەۋنىڭ ئاستىنقى قىسمى).

غەبىي ــ دۆت، ئەقىلسىز، تەنتەك.

غەددار ــ ئىزغۇن، خائىن، سانقۇن، ۋاپاسىز؛ زۇلۇم قىلغۇچى؛ ھىيلىگەر، ساختىپەز؛ خىيانەتكار.

غەرۇ ــ دەھشەتلىك ناله ـ پەريات، شاۋقۇن ـ سۇرەن.

غەزالان ــ كىيىكلەر، جەرەنلەر.

غەزالە ــ چىشى كىيىك، غالجاق.

غەففار ــ كەچۈرگۈچى، مەغپىرەت قىلغۇچى، گۇناھىدىن ئۆتكۈچى.

غەفۇر ــ كەچۈرۈم قىلغۇچى، مەخپىرەت قىلغۇچى.

غەلەت ــ يالغان، خاتا، يېڭلىش.

غەلتان ــ يۇمىلاق؛ ئايلانغۇچى.

غەمزە ــ ناز ـ كەرەشمە، جىلۋە.

غەمزەدا ــ قايغۇنى يوقاتقۇچى، خۇشاللىق ئاتا قىلغۇچى.

غەنى ــ باي، مۇلۇكدار.

غۇلام ــ يىگىت، ياش ئوغۇل بالا، خىزمەتكار يىگىت.

غۇلمان ـــ يىگىتلەر، ئوغلانلار، ئوغۇل بالىلار.
غۇماي ـــ ياۋا ئوت.
غىرىۋ ـــ پەريات، ۋارقىرىماق، چىرقىرىماق.
غىرىۋۇ فىغان ـــ پەريات ۋە پىغان، ناله ۋە زار.

ف

فارىغ ـــ بوش، بىكار، قۇرۇق؛ قۇتۇلغان، بوشىغان، يەڭگىللىگەن؛ ئورۇنداپ بولغان، تۈگەتكەن.
فاقە ـــ يوقسۇزلۇق، كەمبەغەللىك، موھتاجلىق.
فەتانەت ـــ ئەقلىي قابىلىيەت، زېھنى ئۆتكۈرلۈك، زېرەكلىك پاراسەت.
فەتتان ـــ جەلىپكار، مەپتۇن قىلغۇچى، ئۆزىگە تارتقۇچى؛ پىتنىچى، ئارىنى بۇزغۇچى.
فەتھ ـــ ئېچىش؛ ئېلىش؛ ئىشغال قىلىش، يېڭىش.
فەر ـــ بېزەك، يارىشىق؛ ھەشەمەت، سۆلەت؛ نۇر، پارلاقلىق.
فەراموش ـــ ئۇنتۇماق، ئەستىن چىقارماق.
فەرەھ ـــ خۇشاللىق، شادلىق، قۇۋانچ.
فەرتۇت ـــ بەك قېرىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئىشىدىن چىقىپ قالغانلىق.
فەرد ـــ يەككە، يالغۇز.
فەردا ـــ كەلگۈسى، كېلەچەك، تاڭلا.
فەرراش ـــ خىزمەتچى، يۇگۇر ـ يېتىمچى؛ ئورۇن سالغۇچى؛ مەسچىت، مازار ۋە مەدرىسىلەرنى سۈپۈرۈپ تازىلىغۇچى.
فەرسايى ـــ ھالسىزلاندۇرغۇچى، چارچاتقۇچى.
فەرسۇدە ـــ كونىرىغان، تىتىلغان، توزغىغان، ئەسكىرىگەن.

فەرش ــ گىلەم؛ كۆرپە؛ يايماق، يانقۇزماق، يېيىلغان، يانقۇز ۇلغان.
فەرىد ــ تەڭداشسىز، مىسلىسىز.
فەزائ ــ كەڭ، بوشلۇق، ئوچۇقلۇق؛ كەڭ زېمىن، چوڭ مەيدان؛ ئالەم بوشلۇقى، ھاۋا.
فەزل ــ ئۇستۇنلۇك، ئەۋزەللىك، ئارتۇقلۇق؛ ئىلىم ـ پەن، تالانت.
فەزلە ــ ئارتۇق، زىيادە؛ بەدەندىكى كېرەكسىز ماددىلار.
فەسانە ــ ھېكايە، داستان، چۆچەك، ئەپسانە، رىۋايەت؛ سەرگۈزەشتە.
فەۋت ــ ئۆتۈپ كەتمەك، يوقالماق، قولدىن كەتكۈزمەك. تۇگەپ كەتمەك.
فۇرقەت ــ ئايرىلىش، جۇدالىق، ئايرىلماق، مەھرۇم بولماق.
فۇرۇزى خەمسە ــ بەش پەرز؛ ئىمان ئېيتىش، نامازغۇسۇل. روزا تۇتۇش، ئۆشرە ـ زاكات بېرىش، ھەج قىلىش قاتارلىق بەش مەجبۇرىيەت.
فۇرۇغ ــ نۇر، يورۇقلۇق، شولا.
فۇزۇن ــ ئارتۇق، زىيادە مول، چەكسىز، ھېسابسىز، ھەددىدىن ئارتۇق.
فۇنۇن ــ پەنلەر، پەنلەرنىڭ يىغىندىسى.
فۇۋرەن ــ تېزدىن، دەرھال.
فىردەۋس ــ باغ؛ جەننەت باغچىسى، سەككىز جەننەتنىڭ بىرىنىڭ نامى.
فىرىب ــ ھىيلە، مىكىر، ئالدام، ئالداش، ساختا.
فىسق ــ بۇزۇقلۇق، ناپاكلىق.
فىشان ــ چاچقۇچى، تۆككۈچى.
فىكرەت ــ پىكىر، خىيال، پىكىر قىلىش، ئويلاش.

فىگار ـــ قىينالماق، ئازابلانماق؛ يارىلانغان، جاراھەتلىك، ياردار.

ق

قارۇن ـــ باي، تۇگىمەس بايلىققا ئىگە بولغان بىر كىشىنىڭ ئىسمى.

قاسىد ـــ ئەلچى، خەۋەرچى، خەت توشۇغۇچى؛ ئىنتىلگۈچى، نىيەت قىلغۇچى.

قالىب ـــ قېلىپ؛ ئادەم بەدىنى؛ دانە، تال.

قەبا ـــ پەرىجە، تون، كەمزۇل.

قەرىب ـــ يېقىن، يېقىنلاشقان، قوشۇلغان.

قەرىن ـــ باغلانغان، قوشۇلغان، چېتىلغان؛ ئوخشاش . . . دەك؛ جۈپ، پار؛ ھەمرا، شېرىك.

قەرىيە ـــ يېزا، قىشلاق، ئاۋۇل.

قەسەب ـــ كاناپ رەخت؛ ئۇنچە؛ قۇموش؛ ئۇگە بوغۇم؛ كاناي، نەپەس يولى.

قەلب ـــ يۈرەك؛ باش، مېڭە؛ ئىچكى دۇنيا؛ غەيرەت، باتۇرلۇق، جۈرئەت؛ مەركەز، ئوتتۇرا؛ ئاستىن ـ ئۈستۈن بولماق؛ ئۆزگىرىش؛ يالغان، ئويدۇرما.

قەلتەبان ـــ زىنا قىلىشقا تونۇشتۇرغۇچى كىشى، ئىپلاس، رەزىل ئادەم.

قەند ئالۇد ـــ شېكەر ئارىلاشقان، قەنتەدەك تاتلىق، شېرىن.

قەۋى ـــ كۈچلۈك، قۇۋۋەتلىك، پالۋان سۈپەت.

قەيد ـــ بەند، باغلانغان؛ كىشەن.

قۇسۇر ـــ قەسىرلەر، سارايلار، ئوردىلار؛ نۇقسان، كەمچىلىك.

قۇفل ـــ قۇلۇپ.

قۇل - قۇل ـــ بـۇلدۇق - بـۇلدۇق، مەينەك ياكى سۇيۇق جىسىمنىڭ بوتۇلكا ئاغزىدىن چۇشكەن ئاۋازى.
قىتئە ـــ پارچە، بۆلەك؛ غەزەل ياكى قىسسىدىن ئاجرىتىپ ئېلىنغان بىر قىسىم بېيىت.
قىتمىر ـــ بىر تال ئوت، بىر تـال خەس؛ كۆپ ئەمەس؛ چوڭ ئەمەس؛ مۇھىم ئەمەس.
قىران ـــ ئۆلۈش، قىرىلىش؛ ئۆلۈم؛ ئۆلتۇرۇش، قىرغىن قىلىش؛ دۆلەت، مەملىكەت؛ يېقىنلاشماق، بىرلەشمەك.
قىسمەت ـــ بۆلۈش، تەقسىم؛ ھەسسە، ئۇلۇش.
قىلۇ قال ـــ گەپ - سۆز، سۆز - چۆچەك، بىر - بىرىگە قارشى سۆزلەر.

ك

كار ـــ ئىش، خىزمەت، كەسىپ، ھەرىكەت؛ پايدا.
كاست ـــ كەم، كەمچىل، يېتىشمەسلىك، كېمىيىش.
كاشانە ـــ ئۆي، خانە، ئۇۋا، ماكان.
كاكۇل ـــ چاچ، كوكۇلا.
كام ـــ ئېغىز، تاڭلاي؛ مۇراد، مەقسەت، ئىستەك، تىلەك، ئارزۇ؛ بەھرىمەن بولۇش.
كامران ـــ ۋۇجۇدقا چىققان، ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشقان؛ بەختلىك، بەختىيار؛ قۇدرەتلىك، ھۆكۇمران.
كەبك ـــ كەكلىك.
كەبكى دەرى ـــ تاغ كەكلىكى.
كەبۇد ـــ ئاسمانغا ئوخشاش.
كەرامات ـــ كارامەتلەر.
كەرامەت ـــ سېخى، مەرد، كۆكسى - قارنى كەڭ؛ قەدىر، قىممەت، ھۆرمەت، ئېھتىرام، ئابرۇي، يۈز؛ مۆجىزە، كارامەت.

كەران — يىراق، نېرى؛ چېگرا، ئۆلكە؛ ئۇچ، ئۇپۇق، ئەڭ چەت بۇلۇڭ؛ دېڭىز قىرغىقى.
كەرەم — مەرھەمەت؛ ئېھسان، ياخشىلىق، سېخىيلىق، ئۇلۇغلۇق.
كەردار — ئىش، ھەرىكەت، قىلىق، قىلماق، ئەتمەك، ئۇسۇل، ئىستىل.
كەردە — ئورۇنداپ بولغان، قىلىپ بولغان؛ ھەرىكەت.
كەرىم — ئالىيجاناب، مەرد، سېخى؛ ھۆرمەتكە سازاۋەر ئەر.
كەز — قالتىس.
كەزلىك — قەلەمتىراچ، كىچىك پىچاق.
كەسافەت — قويۇقلۇق، قېلىنلىق، زىچلىق، تولۇقلۇق؛ بۇلغانغان، ئەخلەت، تەرەت (نىجاسەت).
كەسىر — سۇنماق، ئۇشتۇلماق؛ سۇنۇقلۇق، غەمكىنلىك، شىكەستىلىك، جاراھەتلىك.
كەسىرەت — كۆپ، ئارتۇق، نۇرغۇن، مول.
كەف — قول، ئالقان؛ يۈز، سىرت، ئۇست؛ تاپان؛ چاۋاك؛ بىر ئوچۇم، بىر باغلام؛ تاختاي.
كەلەۋە — چاقتا ئېگىرىلىپ تەكشىلىنىپ ئورالغان يىپ ياكى ئىپەك.
كەلىسا — خرىستىئانلار ئىبادەتخانىسى.
كەمەند — سىرتماق، سالما.
كەمياب — تاڭسۇق، نادىر، كەم تېپىلىدىغان، ئاز، بەكلا.
كەنار — يىراق، چەت، قىرغاق، گىرۇەك؛ قۇچاقلاشماق.
كەھكەشان — سامان يولى.
كەۋسەر — جەننەتتىكى بىر بۇلاقنىڭ نامى.
كەۋكەب — يۇلتۇز.
كۈتتاب — كاتىپلار، يازغۇچىلار، پۈتۈكچىلەر.
كۈشا — تىرىشچان، ئىجتىھاتلىق.

كۆشاد ــ ئوچۇق، كەڭ، ئازادە؛ ئۇتۇق، مۇۋەپپەقىيەت، غەلىبە.
كۆشاكەش ــ تىرىشچان، ئىجتىھاتلىق.
كۆشتە ــ جەسەت، ئۆلتۈرۈلگەن؛ نەرسىلەرنى ئېزىپ ئارىلاشما ھالەتتە ياسالغان دورىلار.
كۆلچە ــ گىرەدە، يۇمىلاق نان، يۇمىلاق.
كۆللى ــ پۈتكۈل، بارلىق، جەمىكى، ھەممە.
كۆنج ــ بۇلۇڭ، پۇچقاق.
كۆھ ــ تاغ.
كۆھسار ــ تاغلار، تاغلىق جايلار.
كۆھكەن ــ تاغ قازغۇچى؛ پەرھات.
كۆھل ــ سۈرمە، پەرداز بۇيۇمى.
كىرام ــ ئۇلۇغلار، قەدىرلىكلەر، ھۆرمەتلىكلەر.
كىردار ــ قىلىق، ھەرىكەت، ئىش.
كىشۋەت ــ كىيىم ـ كېچەك، ئۇستۇاش.
كىشۋەر ــ ئىقلىم، مەملىكەت، ۋىلايەت.

گ

گاۋ ــ ئۆكۈز، كالا.
گەبر ــ ئاتەشپەرەس، ئوتقا چوقۇنغۇچى.
گەران ــ ئېغىر، ۋەزمىن؛ قىممەت؛ ئەزىز.
گەرد ــ چاڭ ـ توزان، توپا؛ ئۇۋاق؛ ئۇپا.
گەردۇن ــ ئاسمان ـ پەلەك، كۆك؛ دۇنيا؛ تەقدىر، قىسمەت.
گەرم ــ قىزىق، ئىسسىق؛ قىزغىن، يېقىملىق، ئوچۇق چىراي؛ چاققان؛ ئاچچىقى يامان.
گەلە ــ پادا، توپ.
گەنج ــ بايلىق، قىممەت باھالىق كەم تېپىلىدىغان نەرسە.

گەندە — یارىماس، ئەرزىمەس؛ سېسىق؛ يامان.
گوي — توپ، چەۋگان ئويۇنىدا ئوينىلىدىغان توپ.
گۇداز — كۆيگۈچى، ئېرىگۈچى؛ كۆيۈش، ئېرىش.
گۇستاخ — ئەدەپسىز، تارتىنمايدىغان، ھېيىقمايدىغان؛ ھاكاۋۇر؛ ئەندىشىسىز.
گۇشە — يوشۇرۇن، پىنھان، خىلۋەت، بۇلۇڭ - پۇچقاق.
گۇفتار — گەپ - سۆز، سۆزلەش، گەپ قىلىش، سۆھبەت.
گۇلئەندام — گۈزەل، چىرايلىق، خۇش پېچىم، كېلىشكەن، نەپىس.
گۇلبار — ئۆزىگە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى مۇھەببەت قوشاقلىرىنىڭ نامى.
گۇلباڭ — سۇزۇك ۋە ساز ئاۋاز، بۇلبۇلنىڭ ئاۋازى.
گۇلجەبىن — گۈل يۈزلۈك، گۈزەل، چىرايلىق.
گۇلفام — گۈلدەك، گۈلگە ئوخشاش، گۈل رەڭ، قىزغۇچ.
گۇلگەشت — گۈلزارلىق، گۈللىرى ئېچىلىپ تۇرىدىغان گۈزەل مەنزىرىلىك جاي، سایاھەتگاھ.
گۇلیار — ئۆزىگە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى مۇھەببەت قوشاقلىرىنىڭ نامى.
گۇمراھ — يولدىن چىققان، يولدىن ئاداشقان، يولدىن ئازغان.
گۇن — . . . رەڭلىك، . . . تۈستىكى، . . . بوياقدىكى.
گۇنا گۇن — خىلمۇخىل، رەڭمۇرەڭ، تۈرلۈك - تۈمەن.
گۇنجى غەم — غەمگە تولغان، غەمگە پاتقان، غەمنىڭ كۆپلۈكىدىن.
گۇھەر — گۆھەر، چىنتاش؛ ئۇنچە، بېرلىيانت، قىممەتلىك تاش.
گۇھەر ئەفشان — گۆھەر چاچىدىغان، نۇرلىنىپ تۇرىدىغان؛ گۈزەل ۋە مەندار قىممەتلىك سۆزلەرنى ئېيتىدىغان.

گىربىان ــ ياقا (كىيىمنىڭ ياقىسى).
گىريان ــ يىغلىغان، ياش تۆككەن.
گىريە ــ يىغا، يىغلىماق، ياش، ياش ئاققۇزماق؛ ئۆزبېك خەلق كۆيلىرىدىن بىرىنىڭ نامى.
گىزبەك ــ كولدۇرمىلارنىڭ جاراڭلىق ھەم ياڭراق كولدۇرلىغان ئاۋازى.
گىيسۇ ــ ئۆرۈلگەن چاچ، چاچ ئۆرۈملىرى.

ل

لالەگۈن ــ قىزىل، لالەرەڭ، لالىگە ئوخشاش.
لامەكان ــ ماكانسىز، جايسىز؛ بوشلۇق.
لامىئ ــ پارلاق، يالتىراق، پارقىراپ تۇرىدىغان.
لايەزال ــ پۈتمەس ـ تۈگىمەس، ئەبەدىي، مەڭگۈ.
لەتائىف ــ لەتىپلەر.
لەزگى ــ خارەزمنىڭ شوخ مۇزىكىلىرىدىن بىرى ۋە شۇ مۇزىكىغا ئورۇندالغان ئۇسۇلنىڭ نامى.
لەف ــ ئورىماق، تۈگمەك، بوغچا ئىچىگە سالماق؛ مىلەنمەك.
لەفز ــ سۆز، ئاغزاكى سۆز، گەپ؛ ئىپادە.
لەيلە ــ يالغۇز بىر كېچە.
لەئب ــ ئويۇن.
لەئل ــ قىزىل، لەئىل، ياقۇت، جاۋاھىر، ياقۇتدىن ياسالغان.
لەئلى بەدەخشان ــ بەدەخشان ۋىلايىتىدىن چىقىدىغان داڭلىق قىزىل ياقۇت.
لۇتف ــ مۇلايىملىق، يۇمشاقلىق، ياخشى كۆڭۈل، ياخشى نىيەت، رەھىمدىللىك، كەڭلىك، ياخشى مۇئامىلە، ياخشى پوزىتسىيە.

لۇل ــ هاياسىز، ئۇياتسىز، نومۇسسىز،
لۇلى ــ كوچىلاردا ناخشا ئېيتىپ يۈرگۈچى ئايال؛ پاھىشە.
لىقاۋ ــ كۆرۈشمەك، قۇچاقلاشماق، يولۇقماق؛ يۈز.

م

ماتەم سەرا ــ قايتۇرغۇچى، ھەسرەتلەنگۈچى، ماتەم تۇتقۇچى.
ماجەرا ــ ۋەقە، ھادىسە، ماجىرا، جېدەل، جاڭجال؛ قارامليق، تەۋەككۈلچىلىك.
مادام ــ بار، بارلىق؛ ھەمىشە، دائىم؛ ھەممىسى؛ ۋاقتىنچە.
مار ــ يىلان.
ماسۇا ــ باشقا، ئۆزگە، غەيرى.
ماغار ــ كۆكۈرۈپ قالماق، بىخسىپ قالماق، بۇزۇلماق، چىرىمەك، ئېچىپ قالماق، دات باسماق.
مانەند ــ كەبى، ئوخشاش، تەڭداش، گەينى، . . . دەك . . . تەك.
ماھ ــ ئاي؛ گۈزەل، چىرايلىق.
ماھرو ــ ئاي يۈزلۈك، گۈزەل، چىرايلىق.
ماھۇ سال ــ ئاي ۋە يىل.
ماھۇەش ــ ئايغا ئوخشاش، گۈزەل؛ يار.
مەئال ــ نەتىجە، ئاقىۋەت، ئاخىر، خۇلاسە.
مەتاۋ ــ نەرسە، ئەشيا، تاۋار، سېتىلىدىغان مال، ماتا؛ مۇلۈك؛ مەززىلىك يېمەكلىك.
مەتلەب ــ مەسىلە، ئىش؛ مەزمۇن؛ تىلەك، ئارزۇ، ئىستەك، مەقسەت، مۇددىئا.
مەتئۇم ــ يېمەكلىك، ئوزۇقلۇق.
مەجازىي ــ كۆچمە مەنىدىكى، كىنايە قىلىنغان، ئوخشىتىلغان؛ ياسما، ئويدۇرما.

مەخزەن ــ خەزىنە، ئامبار، مال قويىدىغان ئورۇن.
مەخمۇر ــ مەست، كەيپ، مەستلىكى تولۇق تارقالمىغان.
مەدارىس ــ مەدرىسلەر، مەكتەپلەر (دىنىي مەكتەپلەر).
مەدفۇن ــ كۆمۈلگەن، دەپنە قىلىنغان، توپىغا كۆمۈلگەن؛ يوشۇرۇپ قويۇلغان، يوشۇرۇلغان.
مەراتىب ــ مەرتىۋىلەر، دەرىجىلەر، قېتىملار؛ سالاھىيەتلەر، ئەمەللەر، ئورۇنلار، مەنسەپلەر؛ ئەھۋال، ئەينى ئەھۋال.
مەرد ــ ئەر، ئەر كىشى؛ مەرد، باتۇر، غەيرەتلىك، ھىممەتلىك.
مەردۇد ــ رەت قىلىنغان، قايتۇرۇلغان، قوغلانغان؛ مەلئۇن.
مەردۇم ــ خەلق، كىشى، ئادەم، كىشىلەر، ئادەملەر؛ كۆز قارىچىقى، كۆز گۆھىرى.
مەرغۇب ــ خۇش كۆرۈلگەن، ئارزۇ قىلىنغان؛ سۈپەتلىك، ئەلا دەرىجە؛ راۋان؛ قىزىق؛ يېقىملىق، سۆيۈملۈك.
مەرغۇل ــ چىرمالغان؛ بۇدۇر چاچ، جىڭگىلەك چاچ.
مەرقەد ــ ئۇخلايدىغان جاي، ياتىدىغان ئورۇن، كارىۋات؛ گۆر، قەبرە، مازار.
مەرقۇم ــ يېزىلغان، بايان قىلىنغان، سۆزلەنگەن، يۇقىرىدا ئېيتىلغان، رەقەملەنگەن، خاتىرىلەنگەن.
مەركەب ــ ئات، ئات ـ ئۇلاغ، مىنىلىدىغان ھايۋان.
مەرھەم ــ مەلھەم، جاراھەتكە چاپلىنىدىغان ياكى سۈرتۈلىدىغان دورا.
مەرۇە ــ خۇش خەۋەر.
مەرىز ــ ئاغرىق، كېسەل، دەرد ـ ئەلەم؛ ئاجىز.
مەزەللەت ــ تۆۋەنلىك، خورلۇق، كەمسىتىلىش، خارلىنىش، ئەرزىمەس.
مەزرەئە ــ تېرىلغۇ يەر، ئېتىز؛ يەر؛ تېرىقچىلىق.
مەزھەر ــ تاشقى كۆرۈنۈش، سىرت، ھادىسە؛ ئىپادە، گەۋدىلىنىش؛ كۆزقاراش.

مەزمەت — ئارتۇق، كۆپ، كۆپەيگەن.
مەساجىد — مەسچىتلەر.
مەسائ — كەچ، ئاخشام.
مەستۇر — يوشۇرۇلغان، مەخپى، پەردە ئىچىگە ئېلىنغان، كىشىگە كۆرۈنمەيدىغان، يېپىق، يېپىلغۇچى، قاپلانغان، بېكىتىلگەن؛ رەتكە تىزىلغان، قۇرلارغا كۆچۈرۈلگەن، سىزىلغان.
مەسەرەت — شادلىق، سۆيۈنۈش، خۇشاللىق.
مەسرۇر — سۆيۈنگەن، شادلانغان، خۇشال بولغان، خۇررەم.
مەسكەن — ماكان، تۇرار جاي، ئۆي، قورۇ.
مەسنەد — يۇكسەك دەرىجە، يۇقىرى ئورۇن؛ تەخت؛ ھۆكۈمرانلىق ئورنى؛ تايانچ.
مەسھ — قول سۈرتۈش، قول بىلەن سىيپاش، تەرەت ئالغاندا باشنى يۇيۇش، قول بارماقلىرى بىلەن مەسھ تارتىش.
مەسھ — سىلىغۇچى؛ ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ لەقىمى.
مەسىھا — سىلىغۇچى، پاناھ بولغۇچى؛ ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ لەقىمى.
مەشام — بۇرۇن، دىماغ، پۇراش ئورنى، بۇرۇن تۆشۈكى.
مەشرەب — ئادەت، تەبىئەت، خۇلق، ھال، رەۋىش.
مەشۇەرەت — كېڭەش، مەسلىھەت، كېڭىشىش، مەسلىھەتلىشىش.
مەغفىرەت — گۇناھىدىن ئۆتۈش، كەچۈرۈش، گۇناھىدىن ئۆتۈش، رەھىم قىلىش.
مەغمۇم — غەمكىن، قايغۇلۇق، غەم باسقان.
مەقام — ئورۇن، تۇرۇشلۇق جاي، يەر، ماكان؛ ئىدارە؛ مەنزىل؛ ئۇنۋان؛ دەرىجە، مەنسەپ؛ مۇقام، كۈي، ئاھاڭ.
مەقدەم — مەلۇم جايدىن قايتىش، قەدەم قويۇش، قەدەم قويغان جاي ۋە پەيت.

مەقدۇم ــ ئىمكانىيەت، مۇمكىنچىلىك؛ قولىدىن كېلىدىغان، كۈچلۈك، قۇدرەتلىك.
مەقھۇر ــ مەغلۇپ بولغان، يېڭىلگەن، بويسۇندۇرۇلغان، قەھر ـ غەزەپكە ئۇچرىغان.
مەكارە ــ بازار، كىچىك بازار (يېزا بازارلىرى).
مەكتۇم ــ يوشۇرۇلغان، سىر تۇتۇلغان، مەخپى.
مەكرۇھ ــ نەپرەتلىك، كۆڭلى تارتمىغان.
مەلاھەت ــ يېقىملىق، ئوماقلىق، گۈزەللىك، تاتلىقلىق.
مەلائىك ــ پەرىشتىلەر.
مەلەخ ــ زىياندىش ھاشارات.
مەملۇ ــ تولغان، توشقان، تولۇق.
مەنال ــ دۇنيا، بايلىق.
مەنزەر ــ كۆرۈنۈش، سۈرەت، شەكىل؛ ئايۋان، بالكون؛ كۆزەتخانا.
مەنزۇر ــ نەزەرگە ئېلىنغان، كۆزگە ئېلىنغان، ئېتىبار بىلەن قارالغان؛ دەللىلەنگەن.
مەنزۇمە ــ شېئىرلار توپلىمى.
مەھ ــ ئاي؛ چىرايلىق، گۈزەل، كۆركەم.
مەھەك ــ تاش (ئالتۇن كۈمۈشلەرنىڭ ساپلىقىنى ئايرىش ئۈچۈن بۇ خىل مېتاللارنى سۈركەيدىغان تاش).
مەھتاب ــ ئاي نۇرى، ئاي يورۇقى، ئايدىڭ؛ ئاي؛ يالتىراق، پارقىراق، جۇلالىق، نۇرلۇق.
مەھجۇر ــ ئايرىلىپ قالغان، جۇدا بولغان، يىراقتا قالغان.
مەھر ــ تويلۇق، تويلۇق مال.
مەھرەم ــ يېقىن، سىرداش، دوست، تۇغقان، قانداش.
مەھز ــ خالىس، ساپ، تازا؛ نوقۇل، پەقەت، يالغۇز؛ پۈتۈنلەي.
مەھزۇن ــ غەملىك، قايغۇلۇق، خاپا، غەمكىن.

مەھفىل ــ جاي، مەنزىل، سورۇن؛ مەجلىس، بەزمە؛ ئۆمەك، ئۇيۇشما، جەمئىيەت.
مەھفىل ئارا ــ بەزمىنى قىزىتقۇچى.
مەھمىز ــ ئاتنى ماڭدۇرۇش، دېڭىتىش ئۈچۈن ئۆتۈككە ئورنىتىلغان ھالقا.
مەھۇ ــ تۇغەتمەك، يوقاتماق؛ يوقالماق، غايىب بولماق؛
مەھۇەش ــ ئاي يۈزلۈك، چىرايلىق، ئايغا ئوخشايدىغان.
مەئاد ــ ماددىلار، نەرسىلەر، مەسىلىلەر، ئىشلار، نەرسىنىڭ ئەسلىي، تۇۋى، يىلتىزى.
مەئازىئ ــ ئورۇنلار، جايلار، يەرلەر، ماكانلار.
مەئۇت ــ ئۆلۈش، ۋاپات بولۇش.
مەئۇىد ــ يول، كېلىدىغان، كېلىدىغان ئورۇن.
مەئۇزۇن ــ چىرايلىق، كېلىشكەن؛ ۋەزىنلىك، ۋەزىنگە سېلىنغان ئۆلچەملىك، ئۆلچەنگەن.
مەئۇسۇل ــ تۈتاشتۇرۇلغان، قوشۇلغان؛ بىرلەشكەن، ئىتتىپاقلاشقان، قوۋۇشقان.
مەئۇلەۋى ــ ئىگە، خوجا، ساھىب؛ ئالىملار ياكى سوپىلارغا بېرىلىدىغان ئاتاق ياكى ئۇنۋان.
مەيگۇن ــ قىزىل، مەي رەڭلىك.
مەييال ــ بىرەر ئىشقا بەك بېرىلىپ كەتكۈچى، كۆڭۈل قويغان.
مەئتەل ــ توختاپ قالغان، توختىتىلغان.
مەئجەر ــ نىقاب؛ پەنجىرە.
مەئدۇم ــ يوق بولغان، مەۋجۇت بولمىغان، يوقىتىلغان.
مەئرۇز ــ كۆرسىتىلگەن، كۆز ئالدىغا قويۇلغان؛ ئەرز، ئەرز قىلىنغان.
مەئزۇر ــ ئەپۇ قىلىنغان، كەچۈرۈم قىلىنغان، قوبۇل قىلىنغان.

مەئسىيەت ــ خاتا، گۇناھ، گۇناھلىق؛ ئىسيان، ئاسىيلىق، ئىسيانكارلىق.
مەئلۇل ــ خاتالىق، گۇناھلىق، ئىللەتلىك؛ ئاغرىق، كېسەل.
مەئۇا ــ باشپاناھ؛ تۇرار جاي، ئورۇن؛ سەككىز جەننەتنىڭ بىرىنىڭ نامى.
مۇئەسسىر ــ يېقىملىق، تەسىرلىك، يۇرەككە تەسىر قىلغۇچى، قەلبىدە ئىز قالدۇرغۇچى.
مۇئەللا ــ يۇكسەك، ئېگىز، ئالىي.
مۇئەنبەر ــ خۇش پۇراقلىق، ئەنبەردەك پۇراقلىق، خۇش پۇراق ماتېريالالار بىلەن پۇراقلىق قىلىنغان.
مۇتائىبە ــ چاقچاق، ياپتا گەپ، قاراتما سۆز، ھەزىل.
مۇتەخىر ــ ئاخىرقى، كېيىنكى، كېچىككەن، ئارقىدا قالغان.
مۇتەسسىل ــ ئۇدا، كەينى ـ كەينىدىن، ئارقا ـ ئارقىدىن، بەك يېقىن.
مۇتتەسىل ــ تۇتاش، ئۇزلۇكسىز، ئارقىمۇ ئارقا، دائىم.
مۇتەھھەر ــ تازىلانغان، پاكلانغان، پاكىز، پاك.
مۇترىب ــ سازەندە، چالغۇچى، كۇيچى، ناخشىچى.
مۇجتەھىد ــ تىرىشقۇچى، ئىجتىھات قىلغۇچى.
مۇخالىف ــ قارشى، زىت، ئەكسى، ئوخشىمايدىغان، مۇڭاپىق كەلمەيدىغان، مۇڭاپىق بولمىغان.
مۇختار ــ ئەركىن، ئازادە، مۇستەقىل.
مۇختەسەر ــ قىسقا، ئىخچام، قىسقارتىلغان، ئىخچاملانغان.
مۇدام ــ دائىمىي، ئۇزاق زامان تۇرغۇچى.
مۇر ــ چۇمۇلە، ئۇششاق جانۋار؛ ئاچچىق، تەمسىز.
مۇراقەبە ــ كۆزىتىش، كۆتۈش، كۈتۈپ تۇرۇش؛ ئويغا پىتىش، پىكىر قىلىش.

مۇرسەلىن — ئەلچىلەر، پەيغەمبەرلەر، ئەنبىيالار.
مۇرشىد — يول كۆرسەتكۈچى، توغرا يولغا باشلىغۇچى، پىر، ئۇستاز.
مۇرغ — ئۇچار قانات، قۇش، پەرزەنت، توخۇ.
مۇرۇۋۋەت — ئالىيجانابلىق، ئاق كۆڭۈللۈك، ئادەمگەرچىلىك، سېخىيلىق، مەردلىك، باتۇرلۇق.
مۇرىق — تەسىرلىك، ئېرىتكۈچى.
مۇزەھھەب — ئالتۇندىن ياسالغان، ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن ئالتۇن بىلەن زىننەتلەنگەن.
مۇزتەر — ئامالسىز، چارىسىز، قىيىن ئەھۋالدا قالغان، نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغان، ئىختىيارى ئۆزىدە بولمىغان، مەجبۇرلانغان.
مۇزتەرىب — تىترىگەن، بىر - بىرىگە ئۇرۇلغان، تەشۋىشتە قالغان، تىنچسىزلانغان، قىسىلغان، قارارسىزلانغان.
مۇزد — ئىش ھەققى، ھەق، تۆلەم.
مۇزر — زىيانلىق، زەرەرلىك، پايدىسىز.
مۇژدە — خۇش خەۋەر.
مۇسەخخەر — بويسۇندۇرۇلغان، كۆندۈرۈلگەن.
مۇسەففا — سۈزۈك، پاكىز، تازا، ساپ، يېقىملىق، تازىلانغان، ساپلاشتۇرۇلغان، ناچار نەرسىلەردىن ئايرىلغان.
مۇسەللەم — بويسۇندۇرۇلغان، قايىل قىلىنغان، تەسلىم قىلىنغان؛ شۇبھىسىز، ئىشەنچلىك.
مۇستەدام — دائىم، ھەمىشە، ئۈزلۈكسىز، ئەزەلدىن.
مۇستەفا — ئىلغانغان، تاللانغان، سايلانغان، ئىختىيار قىلىنغان.
مۇستەمەند — بىچارە، ئامالسىز قالغان، موھتاج؛ غەمكىن، قايغۇلۇق، گىرىپتار.

مۇسھەف ـــ قۇرئان؛ كىتاب.
مۇسىقە ـــ مۇزىكا، مۇزىكا ئەسۋابلىرى، چالغۇ، ساز.
مۇسىقار ـــ چالغۇ ئەسۋابنىڭ نامى؛ ئاۋازى ساز ئاۋازىغا ئوخشايدۇ دەپ پەرەز قىلىنغان ئەپسانىۋى قۇش.
مۇشتاق ـــ ياخشى كۆرگۈچى، قىزىققۇچى، ئارزۇ قىلغۇچى، تىلىگۈچى، ئىشتىياق باغلىغان.
مۇشفىق ـــ شەپقەتلىك، مېھرىبان، مەرھەمەتلىك، مۇلايىم.
مۇشۇك ـــ قارا رەڭلىك ئىنتايىن خۇش پۇراق نەرسە؛ چاچ، كۆزنىڭ گۆھىرى.
مۇغ ـــ مەيپۇروش؛ ئاتەشپەرەس، ئونقا چوقۇنغۇچى، مەجۇسى.
مۇغان پىرى ـــ مەيخانىچى («پىرى مۇغان» مۇ دېيىلىدۇ).
مۇغتەنەم ـــ قۇلايلىق، پايدىلىق؛ غەنىيمەتلىك، پەيت، پۇرسەت؛ مۇڭۇپپەقىيەتلىك.
مۇقابىل ـــ قارشى، قارشى تۇرغۇچى، زىت.
مۇقەددەر ـــ تەقدىرنىگە پۇتۇلگەن، تەقدىردىكى.
مۇقەررەب ـــ يېقىن، سىرداش، دوست، سۆھبەتداش.
مۇقەللەد ـــ تەقلىد قىلىنغان، دوراڭغان، تەقلىد قىلغۇچى، دوربغۇچى، ئوخشاتقۇچى.
مۇقەۋۋەس ـــ قايرىلغان، ئېگىلگەن؛ تىرناققا ئوخشاش، يايغا ئوخشاش.
مۇقەييەد ـــ باغلانغان، ئۇلانغان، چېتىلغان، كىشەنلەنگەن.
مۇقتەدا ـــ ئەگەشكۈچى، بويسۇنغۇچى، ئىقتىدا قىلغۇچى.
مۇكەررەر ـــ تەكرار، يېنىپ ـ يېنىپ، قايتا ـ قايتا، يېنىشلاپ.
مۇكەررەم ـــ ئىززەتلىك، ئابرۇيلۇق، ھۆرمەتلىك، قەدىرلىك.

مۇلازىم — بىر ئىشقا يېپىشقۇچى، بىر جايدىن يېكى بىر ئىشتىن ئايرىلماي تۇرغۇچى، داۋاملاشتۇرغۇچى؛ خىزمەتكار.
مۇلتەز — لەززەتلەنگەن، بەھرىمەن بولغان، راھەتلەنگەن.
مۇلتەمەس — ئىلتىماس قىلىنغان، سورالغان، ئۆتۈنۈلگەن.
مۇلزەم — مات بولغان، تالاش - تارتىشتا يېڭىلگەن.
مۇللا — يېتىشكەن ئالىم، ھەزرەت.
مۇنەۋۋەر — نۇرلۇق، نۇرلانغان، پارلاق، يورۇق، روشەن.
مۇنتەزىر — ئىنتىزار بولغۇچى، تەلمۈرگۈچى، ساقلاپ تۇرغۇچى.
مۇنفەئىل — ئازار يېگەن، كۆڭلى ئاغرىغان، خاپا بولغان.
مۇنكىر — تانغۇچى، ئىنكار قىلغۇچى، تانغان، ئىنكار قىلغان.
مۇنىس — دوست، ھەمدەم، سىرداش، يېقىن، بۇرادەر.
مۇھەييا — تەييار، تەييارلانغان.
مۇھەييىر — ھەيران قالدۇرغۇچى.
مۇھتەمەل — مۇمكىن، ئېھتىمال، چېغى.
مۇھلىك — ھالاك قىلغۇچى، ئۆلتۈرگۈچى، يوقاتقۇچى.
مۇھىب — سۆيگۈچى، يارانقۇچى.
مۇئتاد — ئادەت، ئادەتلەنگەن، ئۆگەنگەن.
مىژگان — كىرپىك، كىرپىكلەر.
مىنا — شىشە؛ كۆكۈمتۇل، ھاۋارەڭ.
مىنقار — قۇشنىڭ تۇمشۇقى.
مىئراج — شوتا، پەلەمپەي، باسبالداق؛ مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ كۆككە چىقىشى.
مىيان — ئوتتۇرا، بەل، مەركەز، ۋاستە.

ن

ناب — ساپ، پاكىز، ئوچۇق، تازا؛ خالىس.
نادىرە — قىزىق، تاڭسۇق؛ تەنە گەپ، كۈلكىلىك سۆز.
نادىم — نادامەت چەككۈچى، ئۆكۈنگۈچى، پۈشايمان قىلغۇچى.
نار — ئوت، يالقۇن، گۈلخان.
ناردان — ئاچچىق؛ تەملىك، مەززىلىك؛ چۇچۇك.
ناز — گۈزەللىك، نەپسىلىك؛ مەغرۇرلۇق؛ ئەركىلىمەك؛ ئۆزبېك خەلق كۈيلىرىدىن بىرىنىڭ نامى.
نازىر — قارىغۇچى، كۆزەتكۈچى، بايقىغۇچى؛ باشقۇرغۇچى.
ناسازا — ناچار، ناباب.
نافە — كىندىك، كىيىك كىندىكى.
نال — قومۇش، شېكەر قومۇشى.
نامەھرەم — يات ئادەم، غەيرىي ئادەم.
ناھى — تىلشۇناس.
ناۋەك — ئوق، كامان ئوقى؛ كىرپىك.
نائىل — ئېرىشكەن، ئېرىشىش، ئىگە بولۇش.
نايار — تەڭداشسىز، ئاز ئۇچرايدىغان، باھاسىز.
نەئەم — دەل شۇنداق، دەل ئۆزى، بەللى؛ نېمەتلەم.
نەبات — ئۆسۈملۈك، مايسا، ئوت ـ چۆپ؛ ناۋات، تاتلىق.
نەبى — پەيغەمبەر؛ ئەۋلىيا، ئالدىن بىلگۈچى، ئەلچى.
نەخل — كۆچەت، دەرەخ، خورما دەرىخى.
نەدىم — يېقىن، سىرداش، دوست، سۆھبەتداش؛ مەسلىھەتچى.
نەر — ئەركەك، ئەر.
نەرد — شاھماتقا ئوخشاش كېتىدىغان ئۇتۇشماق ئويۇنى، دامكا.

نەرگس ــ ئاق چېچەكلىك گۈل، سۈس سېرىق چېچەكلىك گۈل.
نەزاكەت ــ قارىغۇچى، كۆرگۈچى، تاماشىچى.
نەزاھەت ــ پاك، ساپ، تازا، خۇش پۇراق.
نەزد ــ ئالدى؛ يان، قاش، يېقىن.
نەزۈ ــ يۇلۇۋلىش، تارتىۋلىش، سويۇۋلىش، ئېلىش.
نەزئى جان ــ جان تالىشىش.
نەسىم ــ تاڭ شامىلى، مەيىن شامال، سالقىن شامال.
نەشات ــ خۇشاللىق، شادلىق، سۆيۈنچ، روھلۇق.
نەشئە ــ خۇشاللىق، شادلىق، زوق، ھۇزۇر، كەيپ، سۆيۈنچ، مەست بولماق.
نەشئۇ نەما ــ ئۆسمەك، زورايماق.
نەفخ ــ پۈدىمەك.
نەقد ــ ئەڭ قىممەتلىك بايلىق؛ نەق پۇل؛ بايلىق.
نەكھەت ــ خۇش پۇراق، خۇشبۇي.
نەمائ ــ كۆپەيمەك، ئۆسمەك، ئارتماق، ئاشماق.
نەمەك ــ تۇز.
نەمۇدار ــ كۆرۈنمەك، كۆرۈنۈپ تۇرغان، ئېنىق، روشەن.
نەھار ــ كۈندۈز، چۈش ۋاقتى.
نەھى ــ چەكلىمەك، مەنئى قىلماق، رۇخسەت قىلىنمىغان.
نەۋ ــ يېڭى؛ تۇر، خىل، سورت؛ ئوتتۇراھال؛ ياخشى.
نەۋا ــ كۈي، ئاھاڭ، مۇزىكا، ناخشا؛ ئۈن، ئاۋاز، سادا؛ ناله، پەريياد؛ بايلىق؛ لەززەت؛ ئەۋلاد؛ كلاسسىك مۇقاملاردىن بىرىنىڭ نامى.
نەۋنىھال ــ كۆچەت، يېڭى چىققان دەرەخ؛ ياش يىگىت؛ ياش قىز.
نەۋھە ــ زارلانماق، قاقشىماق، يىغا ـ زار، مۇڭلۇق يىغا؛ ھۆكۈرەپ يىغلاش، ناله ـ پەريياد قىلىش.

نەۋئى ـــ خىل، تۇر، سورت.
نەي ـــ قومۇش، قوراي.
نەي شەككەر ـــ شېكەر قومۇشى.
نەئت ـــ سۇيەتلەش، تەرىپلەش، ماختاش، سۇيەت.
نۇش ـــ ئىچمەك؛ لەززەت، زوق؛ شېرىن، تاتلىق، ھەسەل.
نۇقرە ـــ كۈمۈش.
نۇكتە ـــ گەپ، سۆز، ھېكمەتلىك سۆز.
نۇكتەدان ـــ ناتىق، سۆزمەن، سۆزگە ئۇستا؛ ھېكمەت ئىگىسى، دانىشمەن، زېرەك، ئەقىللىق.
نۇما ـــ كۆرسەتكۈچى، بىلدۈرگۈچى.
نىسار ـــ چاچماق، تارقاتماق؛ پىدا قىلماق، قۇربان قىلماق؛ باشتىن پۇل ئۆرۈمەك.
نىش ـــ نەشتەر، تىكەن؛ تىغ، نەيزە، ئۇچ.
نىقار ـــ ئۆچ، ئاداۋەت، دۈشمەنلىك، ئۇرۇش ـ جېدەل.
نىكۇ بەد ـــ گۈزەللىك ۋە خۇنۇكلۇك، ياخشىلىق ۋە يامانلىق.
نىكۇ نام ـــ نام ئابرۇيلۇق، ياخشى ناملىق، ياخشى سۇيەتلىك.
نىگران ـــ كۈتۈپ تۇرغان، قاراپ تۇرغان.
نىگۇنسار ـــ بېشى تۆۋەن، بىھوش، خارلانغان؛ ئاستىن ـ ئۇستۇن، دۇم كۆمتۇرۇلگەن.
نىل ـــ كۆك.
نىم ـــ يېرىم، تولۇق بولمىغان، پۈتمىگەن، ۋايىغا يەتمىگەن، پىشمىغان، يېتىلمىگەن.
نىھاد ـــ تەبىئەت، خاراكتېر، خىسلەت، قىياپەت؛ ۋۇجۇد، جىسىم، تۇزۇلۇش.
نىھان ـــ يوشۇرۇن، مەخپىي، غايىب.

ھ

ھاتىق ـــ چاقىرغۇچى، تۇۋلىغۇچى؛ تاۋۇش چىقارغۇچى؛ غايىبدىن ئاڭلانغان ئاۋاز.

ھادى ـــ ھىدايەت قىلغۇچى، توغرا يول كۆرسەتكۈچى، يول باشلىغۇچى، يېتەكچى، داھى، باشلامچى.

ھازا ـــ بۇ، ئۇشبۇ.

ھازىق ـــ ئۇستا، ماھىر، تەجرىبىلىك، بىلىملىك.

ھافىز ـــ ساقلىغۇچى، ياد ئالغۇچى.

ھەباۋ ـــ بىھۇدە، بىكارغا كەتكۈزمەك؛ چاڭ ـ توزان.

ھەبىب ـــ دوست، يار، مەھبۇب، سۆيۈملۈك.

ھەدەف ـــ نىشان، بەلگە، مۆلچەرلەنگەن جاي؛ مەقسەت، ئۇي.

ھەدىقە ـــ باغ، گۈلزار.

ھەرف ـــ نىشان، بەلگە؛ ھەرپ؛ سۆز.

ھەرىر ـــ يىپەك، ئىنتايىن يۇپقا ھەم نازۇك توقۇلغان يىپەك توقۇلما.

ھەز ـــ لەززەت، تەم؛ ئۇلۇش، نېسىۋە؛ بەخت، شادلىق.

ھەزار ـــ مىڭ.

ھەزىن ـــ قايغۇلۇق، مۇڭلۇق، غەمكىن، ھەسرەتلىك.

ھەزىنى ـــ قايغۇلۇق، غەملىك، دەردلىك.

ھەسەنات ـــ ياخشىلىقلار، ياخشى ئىشلار.

ھەسر ـــ چەكلىمەك، قىسماق، توختاتماق؛ چېگرا، چەك.

ھەسىر ـــ بورا، بوريا، چىپتا.

ھەشر ـــ قىمىرلاش، ئۆمىلەش؛ توپلىنىش، يىغىلىش.

ھەق ـــ توغرا، راست؛ لاياقەت، باھا.

ھەمەل ـــ 3 ـ ئاي (مارتنىڭ ئەرەبچە ئاتىلىشى).

ھەمبەر — باراۋەر، تەڭ؛ يېتىشكەن.
ھەمچۇنان — ئوخشاش.
ھەمد — ماختاش، مەدھىيىلەش.
ھەمئىنان — بىرگە بارغۇچى، يولداش، ھەمراھ.
ھەنۇز — يەنە، تېخى، تېخىچىلا، ھېلىغىچە، ھازىرغىچە.
ھەۋادىس — ھادىسىلەر، ۋەقەلەر، يېڭىلىقلار، ئۆزگىرىشلەر.
ھەۋاشى — ھاشىيەلەر، كىتابنىڭ چېتىگە يېزىلغان ئىزاھلار.
ھەي — تىرىك، جانلىق؛ يېزا، قىشلاق.
ھۈدا — ھەق، توغرا يول.
ھۈدۈس — پەيدا بولماق، بارلىققا كەلمەك.
ھۈدھۈد — ھۆپۈپ.
ھۈرف — نىشانلار، بەلگىلەر؛ سۆزلەر؛ ھەرپلەر.
ھۈما — ئاق قۇش، ئەپسانىلەردىكى بەخت قۇشى.
ھۈماي — قۇش، ئاق قۇش، بەخت قۇشى، ئەپسانىۋى خاسىيەتلىك قۇش.
ھۈمرا — قىزىل.
ھۈۋەيدا — ئېنىق، ئوچۇق، روشەن، ئاشكارا، بەلگىلىك.
ھىجاز — ئۆزبېك كلاسسىك مۇقاملىرىدىن بىرىنىڭ نامى.
ھىرفە — ھۈنەر، كەسىپ.
ھىرقەت — كۆيمەك، يانماق؛ كۆيدۈرمەك، ياندۇرماق؛ غەم، قايغۇ.
ھىفز — ساقلىماق، كۆزەتمەك؛ يادلىماق، ئەستە تۇتماق؛ ساقلانماق؛ ساقلىماق، ئاسرىماق.

ئو

ئوترو — شۇڭا، شۇنىڭ ئۈچۈن؛ قارشى.

ئۇ

ئۇريان — يالىڭاچ؛ ھەممە يېقى ئوچۇق؛ غىلاپسىز.
ئۇزار — يۇز، چىراي.
ئۇزلەت — يالغۇزلۇقتا ئۆتمەك.
ئۇزلەتنىشىن — يالغۇز ئولتۇرغۇچى، يالغۇز ئىستىقامەت قىلغۇچى.
ئۇسرو — نىھايەت، بەك، ئارتۇقچە، ئىنتايىن.
ئۇسرۇك — مەست.
ئۇشلاش — تۇتۇش.
ئۇممان — دېڭىز.
ئۇممەت — پەيغەمبەرگە ئەگەشكۈچىلەر، پەيغەمبەرنىڭ دىنىغا ئېتىقاد قىلىشقا ئۇندىگەن كىشىلىرى.
ئۇيلە — شۇنداق، ئاشۇنداق، ئۇنداق، ئۇنچىۋالا.

ئۆ

ئۆزە — يۇقىرى، ئۈستىدە، تۆپىسىدە، ھەققىدە؛ ئالدى.
ئۆلە يازدىم — ئۆلەي دەپدىم، ئۆلۈۋاتىمەن.

ۋ

ۋاجىد — ئىجادكار، يارانقۇچى، ئىختىرا قىلغۇچى.
ۋارىد — كەلمەك، يېتىپ بارماق، يەتمەك؛ كەلگۈچى، مېھمان؛ تىزىملىماق؛ كىرمەك؛ كىرگەن مال؛ يولۇچى؛ خەۋەردار.
ۋاژگۇن — تەتۈر، پەس، ئاغدۇرۇلغان، ئاستىن - ئۈستۈن قىلىنغان.

ۋاسىل — ئېرىشكۈچى، يېتىشكۈچى، ئۇلاشقۇچى.
ۋالا — قىممەتلىك، ھۆرمەتلىك، ئۇلۇغ، ئۇستۇن، يۇقىرى.
ۋاله — ئاشىق، شەيدا، مەپتۇن؛ غەمكىن؛ ھەيران، ھەيران قالغان.
ۋاھى — بوش، مەنىسىز، پايدىسىز، خىيالى؛ كونا.
ۋەدەۋەك — ئىنتايىن لەقۇا، ناھايىتى روۋۇدا.
ۋەرتە — ھالاكەت گىردابى، ھالاكەتلىك جاي؛ دوزاخ.
ۋەرزىش — ئادەت، ئادەتلەنگەن؛ ھەرىكەت، پائالىيەت؛ كەسىپ؛ تەنتەربىيە، مەشىق؛ تېرىماق.
ۋەسى — ماختاش، مەدھىيىلەش، سۈپەتلەش، تەرىپلەش، تەسۋىرلەش.
ۋەششەمس — قۇياشتەك، كۈندەك، ئاپتاپتەك، قۇياش كەبى.
ۋەقف — ساۋاپلىق ئىش ئۈچۈن تەقدىم قىلىنغان يەر.
ۋەله — ھەيران قالماق، تاڭ قالماق؛ يەنە.
ۋەھدەت — يالغۇزلۇق، بىرلىك، يېگانىلىك؛ بىردەكلىك، ئىتتىپاقلىق.
ۋەھشەت — ياۋۇزلۇق، ۋەھشىلىك، ياۋايىلىق؛ قورقۇنچ.
ۋىدائ — خەيرلىشىش، خوشلىشىش، ئايرىلىش.
ۋىرۇر — بېرۇر.

ئې

ئېككەن — تېرىغان، تىككەن، ئۇندۇرگەن.
ئېكمەك — تېرىماق، تىكمەك، ئۆستۇرمەك، ئۇندۇرمەك.

ئى

ئىبائ — رەت قىلماق، ئىنكار قىلماق.
ئىبرام — قاتتىق تەلەپ، قىستاش، مەجبۇرلاش.

تبتىلاش ـــ يولۇققان گىرىپتار بولغان، مۇپتىلا بولماق، دۇچار بولماق، باغلانماق، ئۇچرىماق.
ئىتاب ـــ ئاچچىق، غەزەپ، قەھر، قىيناق.
ئىتمام ـــ تاماملىماق، يىتتىرمەك، تۈگەتمەك، ئاخىرلاشتۇرماق.
ئىجتىماۋ ـــ يىغىلماق، توپلانماق، جەم بولماق.
ئىجتىناب ـــ تارتىنماق، ساقلانماق، داجىماق، يىراق بولماق.
ئىختىراۋ ـــ يېڭىلىق ياراتماق، تاپماق، بارلىققا كەلتۈرمەك، ياراتماق.
ئىختىلات ـــ ئارىلاشماق، قاتناشماق.
ئىدەر ـــ ئىگەر.
ئىراق ـــ كلاسسىك مۇقاملاردىن بىرىنىڭ نامى.
ئىرسال ـــ يوللىماق، ئەۋەتمەك.
ئىزافەت ـــ بىرىككەن، بىرىكمەك، قوشۇلغان، قوشماق، باغلىماق، بىرىكتۈرمەك.
ئىسار ـــ بېغىشلىماق.
ئىستىتائەت ـــ كۈچى يەتمەك.
ئىستىغناۋ ـــ تارتىنماق، نازلانماق؛ ئېھتىياتسىزلىق.
ئىستىفسار ـــ سورىماق، دېرىكىنى قىلماق، سۈرۈشتۈرمەك.
ئىستىھسان ـــ تەرىپلىمەك، ياخشىلىق بىلەن ئەسلىمەك، بىراۋ توغرۇلۇق ياخشى سۆز قىلماق.
ئىسقات ـــ تاشلىماق، چۈشۈرمەك، ساقىت قىلماق.
ئىسمەت ـــ پاكلىق، گۇناھسىزلىق، مەسۇملۇق.
ئىشتىھار ـــ شۆھرەت قازانماق، داڭق چىقارماق.
ئىشۋە ـــ ناز ـ كەرەشمە، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان ھەرىكەت ياكى قىلىق.

ئىفشا ــ پاش قىلماق، ئاشكارىلىماق، مەيدانغا چىقارماق.
ئىكتىساب ــ كەسىپ قىلماق، ئۆگەنمەك، قولغا كەلتۈرمەك، هاسىل قىلماق، تاپماق، قازانماق.
ئىلزام ــ يېڭىلىش، قارشى تۇرالماسلىق، قارشى چىقالماسلىق.
ئىمداد ــ ياردەم بەرمەك، هەمدەمدە بولماق.
ئىناد ــ جاهىللىق، كاجلىق، بويۇنتاۋلىق، ئۆز سۆزلۈك، باشباشتاقلىق، قىيىقلىق، سۇبيېكتىپلىق.
ئىنان ــ تىزگىن، جىلاۋ؛ هەيدىمەك، ئىدارە قىلماق؛ ئىشلار، ۋەقەلەر.
ئىنايەت ــ مەرهەمەت، ئىلتىپات، ياردەم، ياخشىلىق.
ئىنتىخاب ــ تاللاش، سايلاش، رەتلەش.
ئىنجىل ــ خۇش خەۋەر؛ ئاللاتائالادىن ئىيسا پەيغەمبەرگە ئەۋەتىلگەن كىتاب.
ئىنشائ ــ ياسىماق، بار قىلماق، كۆكۈلدىن چىقىرىپ يازماق؛ ئىجاد؛ ئەسەر؛ خەت؛ قۇرۇلۇش.
ئىهتىراز ــ ساقلانماق، ئۆزىنى تارتماق؛ ساق بولماق.
ئىهتىساب ــ هېساب قىلماق، تەكشۈرمەك، تىنتىماق، تەپتىش قىلماق.
ئىهياۋ ــ تىرىلدۈرمەك، جان كىرگۈزمەك، جانلاندۇرماق؛ ئىشقا يارامليق قىلماق.

ي

يازىب ــ ئېچىپ، يېيىپ، سېلىپ.
ياسەمەن ــ خۇش پۇراقلىق ئاق چېچەكلىك بىر خىل دەرەخ.

ياستان — باش قويماق، يۆلەنمەك.
ياۋەر — يارەمچى، مۇئاۋىن.
ياره — قىينىلىش، ئازاب، جاراھەت، يارا.
يەزدان — خۇدا، تەڭرى، ئىلاھ؛ پەرىشتە.
يەغما — ئولجا، غەنىيمەت؛ بۇلاڭ ـ تالان، تالان ـ تاراج.
يەك — بىر؛ يالغۇز يېگانە، بىرلا.
يەكسەر — پۈتۈنلەي، ھەممە، بىرنى قالدۇرماي؛ بىردىنلا.
يەمەن — ئوڭ، ئوڭ تەرەپ؛ ئوڭ قول.
يەۋمى — كۈندۈزدىكى؛ كۈندىلىك، بىر كۈنگە مەنسۇپ.

[General Information]
书名=花园微风　维吾尔文
SS号=40300763